

KLAIPĖDOS UNIVERSITETAS

BALTIJOS REGIONO ISTORIJOS IR ARCHEOLOGIJOS INSTITUTAS

Titas Tamkvaitis

II Magistantūros kurso istorijos programos studentas

**Baltijos jūrinių miestų fortifikacija Antrojo pasaulinio karo metu:
Klaipėdos ir Liepojos atvejai**

Magistrinis darbas

Mokslinio darbo vadovas

Dr. Vytautas Jokubauskas

Klaipėda, 2019

Turinys

Įvadas.....	3
1. Baltijos jūros rytinio regiono uostamiesčių (Klaipėdos ir Liepojos) fortifikacinių sistemų kūrimas 1939–1944 metais.....	11
1.1.1. Stacionarių artilerijos baterijų statybos raida Klaipėdos mieste 1939 metais.....	11
1.1.2. Sovietų Sąjungos fortifikacinių statinių statyba Liepojoje 1939-1941 metais.....	21
1.1.3. Vokietijos gynybinės sistemos kūrimas Liepojoje 1941-1945 metais.....	31
1.2 Patvariosios fortifikacijos elementų integracija į lauko fortifikacijos sistemas Klaipėdos ir Liepojos miestų apylinkėse.....	37
1.2.1. Kocho bunkerių lokalizacija Kvietinių-Antkalnio gyvenviečių apylinkėse.....	37
1.2.2. Kocho bunkerių lokalizacija Kvietiniuose lauko tyrimų duomenimis.....	44
1.2.3. Tobruko bunkerių lokalizacija Liepojoje lauko tyrimų duomenimis.....	48
2. Lauko fortifikacijos sistemų reikšmė Vokietijos karinėms pajėgoms stabdant Raudonosios armijos puolimą Vakarų Lietuvoje 1944 m. spalio mėn.....	57
2.1 SSRS kariuomenės puolimo pradžia ir Vokietijos kariuomenės įrengtų gynybinių linijų tarp Šiaulių ir Klaipėdos užėmimas.....	57
2.2. Fortifikacinių statinių reikšmė miesto gynyboje (Klaipėdos ir Liepojos atvejai).....	63
2.2.1 Raudonosios armijos pajėgų įžengimas į Klaipėdos kraštą ir Vokietijos karinių dalinių gynyba miesto prieigose 1944 m. spalio – 1945 m. sausio mėn.....	63
2.2.2. Liepojos pakrantės artilerijos baterijų reikšmė miesto gynyboje 1941 m. birželio 22-27 d.....	74
Išvados.....	86
Summary.....	89
Šaltinių ir literatūros sąrašas.....	91
Priedai.....	96

Ivadas

XIX a. pab. ir XX a. pr. Europoje vis dar vyravo miestus supančių-juosiančių iš atskirų fortų ir kitų fortifikacinių statinių sudarytų (žiedinių) tvirtovių koncepcija. Rusijos imperijoje Kauno mieste 1882–1889 m. vyko Kauno tvirtovės įtvirtinimų statybos darbai, o 1912 m. prasidėjo antrojo naujos kartos fortais sustiprinto Kauno tvirtovės gynybinio žiedo statybos darbai kuriuos nutraukė Pirmasis pasaulinis karas¹. XIX a. 9 deš. vyko ir Alytaus tvirtovės (dar žinomos Alytaus įtvirtintos pozicijos pavadinimu) statybos darbai. Prūsijos karalystė, o po 1871 m. ir Vokietijos imperija XIX a. antroje pusėje sustiprino dvejais Nerijos (1865–1871 m.) ir Plantacijos (1867–1872 m.) fortais įplaukimą į Kuršių marias, taip pat vyko rekonstrukciniai darbai ir Klaipėdos citadelės teritorijoje².

Pirmojo pasaulinio karo patirtis parodė jog miestus supančių-juosiančių iš atskirų fortų ir kitų fortifikacinių statinių sudarytų, tvirtovių laikotarpis atėjo prie pabaigos. Pastarieji statiniai dėl itin spartaus artilerijos vystymosi nebegalėjo atlikti jiems paskirtų užduočių. Dėl šios priežasties jau Pirmojo pasaulinio karo metu buvo pereita nuo iš fortų sudarytų tvirtovių koncepcijos prie gynybinių linijų ir įtvirtintų rajonų fortifikacijos koncepcijos³.

Su pakitusia fortifikacinių statinių koncepcijos problematika po Pirmojo pasaulinio karo susidūrė ir Lietuva, Latvija ir Estija. Tarpukariu Latvijoje fortifikaciniais statiniais Rygos rajone buvo sustiprinta Baltijos jūros pakrantė – Lielupės, Gaujos ir Dauguvos upių žiotys⁴. Estijoje buvo fortifikuojama Estijos-Sovietų Sąjungos pasienio zona einanti palei Narvos upę⁵. Tuo tarpu Lietuvoje buvo svarstomos Kauno ir Alytaus tvirtovių pritaikymo naujoms karo sąlygoms galimybės. 1926 m. galimo karo su Lenkija atveju buvo numatyta panaudoti gynybines linijas Kaišiadorių rajone einančias tarp Nemuno ir Neries bei palei Šventosios upes. Gynybinių linijų idėjos nebuvo atsisakyta ir vėliau 1939 m. liepos 19 d. buvo įsakyta parengti įtvirtinimų einančių palei Dubysą planą, o 1939 m. rugpjūčio 29 d. įsakyta įtvirtinti ir pozicijas palei Šventosios upę. 1939 m. rugsėjo 15 d. buvo įsakyta pradėti įtvirtinimų statybą palei Šventosios upę, o Dubysos įtvirtinimus būti pasirengus įrenginėti dar tais pačiais metais, tačiau Lietuvoje įsikūrus Raudonosios armijos (toliau RA) įguloms, minties apie įtvirtinimų statybą palei Šventąją buvo atsisakyta, o Dubysos įtvirtintos linijos statyba taip ir nebuvo pradėta⁶. 1935 m. karinei vadovybei buvo pateiktas Kėdainių tilto fortifikavimo

¹ POCIŪNAS, A. Kauno tvirtovės gynyba 1915 metais. Vilnius, 2008, p. 13-14.

² ELERTAS, D. Koptgalis. Klaipėda, 2002, p. 34.

³ ЯКОВЛЕВ, В.В. История крепостей. Санкт-Петербург, 1995, с. 294-302.

⁴ ТХОР, В.А. ДОТ № 1 Латвийской армии. Baltfort. Nr.2 (3), 2008, с. 44.

⁵ ТРЭЙФЕЛЬТ, Р. Оборонительные сооружения на северо-восточной границе Эстонской Республики в 1919–1939 гг. Baltfort, Nr.4 (9), 2009, с. 55-58.

⁶ JOKUBAUSKAS, V. „Mažųjų kariuomenių“ galia ir paramilitarizmas. Tarpukario Lietuvos atvejis. Klaipėda, 2014, p. 301, 308-309.

projektas, tačiau apie jo įgyvendinimą žinių nėra. 1937 m. aktyviomis gelžbetoninėmis slėptuvėmis buvo sustiprinti Jonavos ir Lyduvėnų tiltai⁷.

1932 m. spalio mėn. krašto apsaugos ministerijai perėmus karinį laivą „Prezidentas Smetona“, perėmimo komisijos pirmininkas plk. ltn. Antanas Michelevičius išdėstė savo samprotavimus dėl Lietuvos jūrų sienos apsaugos sustiprinimo. Plk. ltn. A. Michelevičius konstatuodamas jog Lietuva negalės nusipirkti pakankamo karinių laivų skaičiaus, nurodė jog pakrančių apsaugos problemą bus galima kompensuoti įrengiant pakrantės gynybos artilerijos baterijas. Panašią mintį 1935 m. Antanas Kaškelis karo technikos viršininkui davusiam užklausimą dėl tolesnio karinio jūrų laivyno plėtimo atsakė jog be kitų techninių priemonių reiktų įsigyti ir pakrantės artilerijos baterijų. 1937 m. A. Kaškelis karo technikos tiekimo skyriui vėl pakartojo savo idėją išreikšdamas nuomonę dėl krantinės Klaipėdos uoste kariniams kroviniams statybos. A. Kaškelis pabrėžė jog norint išlaikyti karinio transporto slaptumą ir saugumą reikia įrengti atskirą naują karinį Klaipėdos uostą. Tam, kad būtų užtikrinta uosto gynyba iš jūros pusės A. Kaškelis siūlė įrengti pakrantės ir priešlėktuvinės artilerijos baterijas. Vis dėl to iki 1939 m. kovo mėn. Vokietijos įgyvendintos Klaipėdos krašto aneksijos jokie darbai uosto fortifikavimo srityje taip ir nebuvo atlikti⁸.

Aneksavusi Klaipėdos kraštą, jau 1939 m. balandžio mėnesį Vokietija Klaipėdoje pradėjo priešlėktuvinę ir laikinąją pakrantės artilerijos baterijų statybas⁹. Sprendžiant pagal Lenkijos kariuomenės pulkininko Leon Mitkiewicz 1939 m. liepos 31 d. apsilankiusio Klaipėdos mieste pateiktus duomenis, baterijų statybų darbai vyko intensyviai, o penkiose artilerijos baterijose statybų, instaliavimo ir montavimo darbai jau buvo užbaigti¹⁰. Statybos darbus vykdęs 7-asis karinio jūrų laivyno divizionas buvo išformuotas 1939 m. rugpjūčio mėn.¹¹ Tą patį mėnesį Klaipėdoje buvo suformuotas 217-asis priešlėktuvinės artilerijos divizionas¹², o 1939 m. rugsėjo mėn. ir 117-asis jūrų artilerijos divizionas¹³. 7-ojo karinio jūrų laivyno diviziono išformavimą, L. Mitkiewicziaus pateiktus duomenis bei 217-ojo priešlėktuvinės artilerijos diviziono bei 117-ojo jūrų artilerijos

⁷ PETRIKĖNAS, V. Inžinerinės priemonės Lietuvos gynyboje (1919-1940). In XX amžiaus fortifikacija Lietuvoje, Kaunas, 2008, p. 58, 62-63, 70-73.

⁸ SURGAILIS, G. Lietuvos karinis laivynas 1935-1940. Vilnius, 2003, p. 38-41, 113-116.

⁹ ROLF, R. Vokiečių pakrantės gynybos įtvirtinimai Klaipėdos krašte (1939-1944) In XX amžiaus fortifikacija Lietuvoje. Kaunas, 2008, p. 111.

¹⁰ KLIMIECKI, M. Polskie reakcje na zajęcie Kłajpedy przez Niemcy w 1939 r. In Baltijos regiono istorija ir kultūra: Lietuva ir Lenkija. Karinė istorija, archeologija, etnologija. (Acta Historica universitatis Klaipedensis, t. XV). Klaipėda, 2007, p. 96.

¹¹ VII. Marineartillerieabteilung. Prieiga per internetą: [žiūrėta 2019-03-26]. <https://www.axishistory.com/books/370-germany-kriegsmarine/kriegsmarinekuستنartillerieeinheiten/7121-vii-marineartillerieabteilung>.

¹² Marineflakabteilung 217(1). Prieitis per internetą: [žiūrėta 2019-03-26]. <https://www.axishistory.com/books/371-germany-kriegsmarine/kriegsmarine-flakeinheiten/7298-marineflakabteilung-217-1>.

¹³ Marineartillerieabteilung 117 Prieitis per internetą: [žiūrėta 2019-03-26]. <https://www.axishistory.com/books/370-germany-kriegsmarine/kriegsmarine-kuستنartillerieeinheiten/7127-marineartillerieabteilung-117>.

diviziono suformavimą galima sieti su stacionarių artilerijos baterijų statybų Klaipėdoje pabaigos etapu.

Klaipėdos fortifikacijos sistema susidedanti iš pakrantės-priešlėktuvinių artilerijos baterijų bei lauko fortifikacijos gynybinių linijų sustiprintų Kocho bunkeriais kaip ir anksčiau minėti objektai yra viena iš XX a. fortifikacijos Lietuvos teritorijoje sudedamųjų dalių, kuri yra įdomi ne vien tik tai dėl savo techninių savybių, tačiau ir dėl efektyvios gynybos bei dalyvavimo kariniuose veiksmuose.

Prieš pat Antrąjį pasaulinį karą Klaipėdos mieste pastatytos priešlėktuvinės ir pakrantės artilerijos baterijos kaip ir pačio Antrojo pasaulinio karo karinių veiksmų istorija Lietuvos teritorijoje, nėra itin populiaros temos tarp Lietuvos istorikų. Nors jei į problemą žvelgti iš karybos perspektyvos, t. y. kaip kariniai vienetai sugebėjo veikti esant tam tikroms sąlygoms ir kaip tai gali pasitarnauti sprendžiant aktualias problemas, tai neigiamos ideologinės konotacijos tampriai susijusios su kariuomenėmis, kurios veikė minėtų laiku nėra pirmaeiliai klausimai.

Pirmieji Lietuvos istoriografijoje apie pakrantės ir priešlėktuvinių artilerijos baterijų statybas Klaipėdos krašto aneksijos kontekste užsiminė istorikai Petronėlė Žostautaitė¹⁴ ir Vygantas Vareikis¹⁵. Pirmą kartą tiesiogiai dėmesį būtent Klaipėdos pakrantės ir priešlėktuvinės artilerijos baterijoms, tarptautinėje konferencijoje Kaune 2003 m. aptardamas Lietuvos teritorijoje esančias pajūrio fortifikacijas, skyrė architektas Vytautas Šliogeris¹⁶. 2009 m. tarptautinėje konferencijoje skirtoje jūrinio kultūros paveldo išsaugojimui, Antrojo pasaulinio karo statiniams Klaipėdoje dėmesio skyrė paveldosaugininkas Laisvūnas Kavaliauskas¹⁷. Pastarieji autoriai savo darbuose aptarė ir aplink Klaipėdą esančius lauko fortifikacijos objektus. 2009 m. Arminas Štuopys analizavo ir bandė patikslinti Klaipėdos pakrantės ir priešlėktuvinių artilerijos baterijų statybų datą¹⁸. Bene daugiausia naujos informacijos apie aplink Klaipėdą statytas priešlėktuvines ir pakrantės artilerijos baterijas 2008 m. pateikė Rudi Rolf į lietuvių kalbą išverstame straipsnyje, pateiktame straipsnių rinkinyje „XX a. fortifikacija Lietuvoje“¹⁹. Nors šiame darbe ir buvo sąlyginai aptartas artilerijos

¹⁴ ŽOSTAUTAITĖ, P. Klaipėda – Lietuvos uostas (1923-1939). Vilnius, 1990, p. 108.

¹⁵ VAREIKIS, V. Klaipėda XX amžiuje. Klaipėda, 1993, p. 51.

¹⁶ ŠLIOGERIS, V. Pajūrio fortifikacijos. In Tarptautinė konferencija gynybinis paveldas Lietuvoje. Vilnius, 2004, p. 72-78.

¹⁷ KAVALIAUSKAS, L. Antro pasaulinio karo jūrinio paveldo objektai Lietuvoje. In Tarptautinės mokslinės konferencijos „Jūrinio kultūros paveldo išsaugojimas: patirtis ir galimybės“ pranešimų medžiaga. Klaipėda, 2009, p. 53-56.

¹⁸ ŠTUOPYS, A. Kranto ir priešlėktuvinės (FLAK) artilerijos baterijos Klaipėdoje: Bandymai datuoti statybų laikotarpį. In Klaipėdos krašto aneksija 1939 m.: Politiniai, ideologiniai, socialiniai ir kariniai aspektai. (Acta historica universitatis Klaipedensis, t. XXI). Klaipėda, 2010, p.177. A. Štuopys taip pat yra skyręs dėmesio ir Klaipėdos miesto priešlėktuvinėms slėptuvėms: In ŠTUOPYS, A. Antrojo pasaulinio karo laikotarpio tunelinės konstrukcijos slėptuvės Memelyje/Klaipėdoje. In Antrojo pasaulinio karo pabaiga Rytų Prūsijoje: faktai ir istorinės įžvalgos. (Acta historica universitatis Klaipedensis, t. XVIII). Klaipėda, 2009, p. 160-188.

¹⁹ ROLF, R. Vokiečių pakrantės gynybos įtvirtinimai Klaipėdos krašte (1939-1944) In XX amžiaus fortifikacija Lietuvoje. Kaunas, 2008, p. 109-124.

baterijų statybų ir pradinis egzistavimo laikotarpis, tačiau 1944–1945 m. vykusių Vokietijos ir SSRS karinių pajėgų susirėmimų dėl Klaipėdos metu priešlėktuvinių ir pakrantės artilerijos baterijų vaidmuo mūšyje dėl miesto liko praktiškai neapžvelgtas.

Vieninteliu darbu Lietuvos istoriografijoje skirtu konkrečiai Klaipėdos miesto užėmimo eigai apžvelgti reiktų laikyti istoriko Vasilijaus Safronovo straipsnį „Klaipėdos užėmimo istorijos 1944–1945 m. kontroversijos“²⁰. Autorius analizuoja karinius veiksmus vykusius Klaipėdos užėmimo operacijos metu, ir remdamasis daugiausia R. Rolf ir Heinz Schön pateiktais duomenimis skiria dėmesio ir fortifikaciniams statiniams, nepaisant to šių objektų reikšmė mūšio metu taip ir liko iki galo neaiški.

Lietuvos istoriografija nėra vienintelė kur galima rasti informacijos apie Klaipėdos pakrantės ir priešlėktuvines artilerijos baterijas. Wilhelm von Harnier buvo vienas iš pirmųjų fortifikacijos tyrinėtojų kuris pabandė sukartografuoti ir surinkti informaciją apie Vokietijos pakrantės ir priešlėktuvinės artilerijos baterijas ne tik pačios Vokietijos, bet ir likusios Europos įėjusios į Vokietijos okupacines zonas teritorijoje. Šio darbo dėka buvo sudarytas pirmasis (nors ir ne visai tikslus) Klaipėdos pakrantės ir priešlėktuvinių artilerijos baterijų išsidėstymo planas²¹. Joseph Kaufmann, Hanna Kaufmann, R. Rolf darbuose galima rasti informacijos apie Klaipėdos pakrantės ir priešlėktuvines artilerijos baterijas, bendrame Vokietijos fortifikacijos kontekste, tačiau atkreiptinas dėmesys, kad minėtuose darbuose pateikiama informacija dažniausiai atspindi 1939–1941 m. laikotarpį vykusių procesus²². Rusakalbėje istoriografijoje dėmesio Klaipėdos pakrantės ir priešlėktuvinėms artilerijos baterijoms skirta nedaug, išimtimi galima laikyti nebent populiariai parašytą Alexander Mitrofanov apžvalginį straipsnį²³. Juri Melkonov aprašė 2009 m. baterijoje Memel Nord rasto pabūklo FLAK-40 vamzdžio radimo aplinkybes²⁴ taip pat šis autorius pateikė naujos informacijos, apie Šaltojo karo laikotarpiu, Memel Nord baterijos statiniuose egzistavusią sovietinę Baltijos karinio jūrų laivyno pakrantės artilerijos bateriją Nr. 479²⁵. Vis dėl to galima konstatuoti jog rusakalbėje istoriografijoje apie Klaipėdos priešlėktuvines ir pakrantės artilerijos baterijas dažniausiai užsimenama tik bendrame tyrimo kontekste. Tegalima konstatuoti jog Lietuvos

²⁰ SAFRONOVAS, V. Klaipėdos užėmimo istorijos 1944-1945 metais kontroversijos. In Antrojo pasaulinio karo pabaiga rytų Prūsijoje: faktai ir istorinės įžvalgos (Acta Historica Universitatis Klaipedensis, t. XVIII), Klaipėda, 2009, p. 127-150.

²¹ HARNIER von, W. Artillerie im Küstenkampf. München, 1970 (?), S. 24.

²² КАУФМАН Дж. Э; КАУФМАН Г. У. Фортификация Второй мировой войны 1939-1945. III Рейх. Москва, 2006. с. 121, 124. КАУФМАН Дж. Э. Фортификация Второй мировой войны 1939-1945. Европа. Москва, 2006, с. 376. ROLF, R. Der Atlantikwall - Die Bauten der deutschen Küstenbefestigungen 1940-1945. Osnabrück, 1998, S. 72. ROLF, R. Atlantikwall Batteries and Bunkers. Middelburg, 2014, p. 91, 93, 95, 97, 102, 106, 124-125, 127, 378, 382.

²³ MITROFANOV, F. A. Memel's Batteries. International Naval Journal, 2015, Vol.(8), с. 199-232. Prieiga per internetą: http://www.ejournal37.com/journals_n/1451236999.pdf [žiūrėta 2019-02-15].

²⁴ МЕЛКОНОВ, Ю. Ю. На Клайпедском рейде. In BALTFORT, 3 (12). Рига, 2010, с. 10.

²⁵ МЕЛКОНОВ, Ю. Ю. Пушки Курляндского берега. Рига, 2005, с. 249-250.

ir užsienio istoriografijoje atskiro darbo skirta įvertinti Klaipėdos fortifikacinių statinių reikšmei mūšio dėl miesto kontekste nėra. 2017 m. šio teksto autorius skyrė dėmesio Klaipėdos fortifikaciniams statiniams ir jų vaidmeniui miesto gynyboje Bakaluro baigiamajame darbe „Antrojo pasaulinio karo fortifikaciniai statiniai Klaipėdoje ir jų vaidmuo miesto gynyboje“ tačiau šiame darbe daugiausia buvo remiamasi kitų autorių darbais ir kariškių atsiminimais. Šiuo metu atsiradus naujų duomenų pastarojo darbo išvadų negalima vadinti baigtinėmis.

Be priešlėktuvinių ir pakrantės artilerijos baterijų išdėstytų aplinkui Klaipėdos miestą kurių reikšmė mūšyje neaiški, išdėstytos apkasų gynybos linijos liko mokslinių tyrimų užribyje. Nėra žinomas nei tikslus gynybinių linijų kiekis, nei jų išsidėstymas, nei kas svarbiausia – reikšmė miesto gynyboje. Dėl šių priežasčių į Klaipėdos gynybinių statinių visumą niekada nebuvo pažiūrėta kaip į vientisą gynybinę sistemą, neatskleistos priešlėktuvinių artilerijos baterijų sąveikavimo su apkasų linijomis ir antžeminėmis pajėgomis galimybės.

Analogiška situacija yra susiklosčiusi su per 88 km į šiaurę nuo Klaipėdos nutolusiu Liepojos miestu. Dėl geografinės bei politinės Klaipėdos ir Liepojos uostų padėties šie du miestai visada per visą XIX a. ir XX a. pradžią iki Pirmojo pasaulinio karo pradžios buvo tolimiausiai ir labiausiai į rytus bei vakarus nutolusiais Rusijos ir Vokietijos imperijų uostais. Dėl šių priežasčių abu šie vienas netoli kito esantys neužšalantys uostai turėjo didelę karinę reikšmę.

1890 m. buvo pradėti Liepojos tvirtovės ir karinio uosto (vėliau gavusio Aleksandro III vardą) įrenginėjimo bei statybos darbai. Tačiau po Rusijos imperijai nesėkmingai pasibaigusio Rusijos-Japonijos karo iškilo klausimų dėl Liepojos tvirtovės reikšmės ir galimybių savarankiškai ginti karinį uostą. 1906 m. nustačius jog tvirtovė negali šių funkcijų atlikti, visi statybų darbai buvo sustabdyti²⁶. 1907 m. birželio 27 d. Liepoja prarado tvirtovės statusą. 1910 m. visi Liepojos tvirtovės statiniai galimo karo atveju buvo paruošti susprogdinimui. Prasidėjus Pirmajam pasauliniam karui ir pablogėjus karinei situacijai 1915 m. balandžio 17 d. Baltijos karinio jūrų laivyno vadovybė davė įsakymą palikti Liepojos uostą, atsitraukiant kartu buvo susprogdinta ir dalis buvusių Liepojos tvirtovės fortifikacinių statinių. Vokietijos imperijos kariškiai Liepoją galutinai užėmė 1915 m. balandžio 25 d²⁷.

Po Pirmojo pasaulinio karo pabaigos susikūrusi Latvijos Respublikos valstybė susidūrė su naujomis gynybos problemomis. Iš Rusijos imperijos laikotarpio Latvijos Respublika paveldėjo tris – Liepojos, Daugpilio ir Daugavgrivos tvirtovės, tačiau visi šie įtvirtinimų kompleksai buvo arba

²⁶ Iki šio laikotarpio Liepojos tvirtovėje buvo užbaigti statyti Šiauriniai, Pietiniai, Viduriniai įtvirtinimai, Kairiojo flango ir Dešiniojo flango redutai, Redanas, bei pakrantės artilerijos baterijos Nr. 1, 2, 3, 6. Pakrantės artilerijos baterijos Nr. 4, 5, 7, taip ir nebuvo pastatytos, nutraukiant statybos darbus pakrantės artilerijos baterijoje Nr. 8 tebuvo spėta iškasti dalį gynybinio griovio.

²⁷ КОНДРАТЕНКО Р. В. Военный порт императора Александра в Либаве. In Цитадель No. 1 (6), Санкт-Петербург, 1998, с. 9, 16-18.

išvesti iš rikiuotės Pirmojo pasaulinio karo metu arba technologiškai pasenę (Daugpilio ir Daugavgrivos tvirtovės dar buvo bastioninės fortifikacijos pavyzdžiai). Vienintele išeitimi Latvijos Respublikai tapo naujų fortifikacinių statinių statyba. Tačiau dėl didžiulio pakrantės linijos ilgio, ribotų resursų ir išteklių, apie visą Latvijos Respublikos pakrantės sustiprinimą negalėjo būti nei kalbos. Galutiniame rezultate buvo apsiribota svarbiausio Latvijos Respublikai miesto – Rygos sustiprinimu išnaudojant Rusijos imperijos laikotarpio statinius Daugavgrivos tvirtovės ir Mangalsalos rajonuose. 1928 m. Rygos prieigos iš jūros pusės Gaujos ir Lielupės upių įtekėjimo į Baltijos jūrą rajonuose bei Mangalsalos rytinėje dalyje buvo sustiprintos įrengiant keturiolika ilgalaikių ugnies taškų (dotų)²⁸. Tuo tarpu Liepojoje ketvirtajame dešimtmetyje buvo dislokuotas Latvijos kariuomenės Kuržemės artilerijos pulkas, kuriame artileristai buvo specialiai apmokomi šaudyti į jūrinius taikinius ir gintis prieš desanto iš jūros pusės atvejų. Vis dėl to Liepojoje naujų fortifikacinių statinių per visą tarpukario laikotarpį taip ir nebuvo pastatyta.

Tegalima konstatuoti jog Lietuvos, Latvijos ir Estijos Respublikos nuosavos pakrantės artilerijos gynybos sistemos taip ir nesukūrė, geriausiu atveju buvo bandoma išnaudoti prieš tai egzistavusių imperijų paliktų gynybinių kompleksų elementus.

Situacija su fortifikacinių statinių statybomis Liepojoje pasikeitė po to kai pasirašius savitarpio pagalbos sutartį 1939 m. spalio mėn. šiame uoste buvo dislokuota Sovietų Sąjungos Baltijos karinio jūrų laivyno laivų grupė ir karinė įgula. Netrukus buvo pradėti ir Liepojos pakrantės artilerijos baterijų statybos darbai²⁹.

Istoriografijoje darbų skirtų Liepojos fortifikacijos klausimams aptarti nėra daug. Rusijos imperijos laikotarpio Liepojos tvirtovės fortifikacinių statinių statybos ir egzistavimo laikotarpį iki pat miesto užėmimo Pirmojo pasaulinio karo metu, dviejų dalių straipsnyje apžvelgė R. Kondratenko³⁰. J. Melkonov savo darbe skirtame Kuršo pusiasalio fortifikaciniams objektams apžvelgti taip pat skyrė dėmesio Rusijos imperijos laikotarpio Liepojos tvirtovės statiniams, tačiau didžioji šiam objektui skirta teksto dalis yra perimta iš R. Kondratenko darbo. J. Melkonov taip pat skyrė dėmesio ir jau Antrojo pasaulinio karo metu Liepojoje statytoms Baltijos karinio jūrų laivyno pakrantės artilerijos baterijoms, buvo užsiminta apie pakrantės artilerijos baterijų reikšmę mūšyje dėl miesto, tačiau pateiktas vaizdas yra labai paviršutiniškas ir neleidžia susidaryti platesnio vaizdo nei apie įtvirtinimų statybas Liepojoje 1939-1941 m. be kurių neįmanoma objektyviai suprasti ar įvertinti šių objektų kovinių galimybių nei apie fortifikacinių statinių reikšmę mūšyje dėl Liepojos miesto 1941

²⁸ ТХОР, В. А. ДОТ № 1 Латвийской армии. Baltfort, 2008, Nr.2 (3), с. 36-37, 45.

²⁹ МЕЛКОНОВ, Ю. Ю. Пушки Курляндского берега. Рига, 2005, с. 94, 96, 105, 128.

³⁰ КОНДРАТЕНКО Р. В. Военный порт императора Александра в Либаве. In Цитадель No. 2 (5), Санкт-Петербург, 1997, с. 7-17. КОНДРАТЕНКО Р. В. Военный порт императора Александра в Либаве. In Цитадель No. 1 (6), Санкт-Петербург, 1998, с. 9-18.

m. birželio mėn³¹. Didžiausią dėmesį 1941 m. birželio 22-27 dienomis vykusiems kariniams veiksams prie Liepojos miesto skyrė Vasilijus Savčenko³² ir Sergejus Buldiginas³³, tačiau šių autorių darbuose fortifikacinių statinių reikšmė mūšyje dėl Liepojos nebuvo atskirai aptarta. Galima konstatuoti jog atskiro darbo skirto Liepojos fortifikacinių statinių statyboms 1939-1941 m. ir reikšmei 1941 m. birželio mėn. 22-27 d. vykusių karinių veiksų metu nustatyti nėra.

Po Liepojos uosto užėmimo šis miestas tapo vienu iš Vokietijos karinio jūrų laivyno bazių Baltijos jūroje. Stebėtina, tačiau būtent Vokietijos karinių pajėgų įtvirtinimai Liepojoje tapo mažiausiai istorikų dėmesio susilaukusiais fortifikaciniais statiniais šiame mieste. Atskiro darbo skirto Liepojoje egzistavusių Vokietijos Antrojo pasaulinio karo laikotarpio įtvirtinimų temai nėra.

Tyrimo problema – akademinėje bendruomenėje diskusijos apie pajūrio miestų gynybą Antrojo pasaulinio karo metu, jų rezultatus vyksta iki šiol. Dažniausiai yra apsiribojama pačių mūšio rezultatų aptarimu, taip ir neskiriant dėmesio juos nulėmusiems priežastims. Dėl šios problemos taip ir lieka nežinoma pajūrio miestų gynybinių sistemų – susidedančių iš pakrantei ginti skirtų pakrantės artilerijos baterijų ir oro erdvei ginti skirtų priešlėktuvinių artilerijos baterijų bei pačiam miesto placdarmui skirtų ginti gynybinių linijų, svarba ir indėlis į miesto gynybą. Be šių duomenų taip ir negalima galutinai daryti išvadų nei apie gynybinių sistemų reikšmę miesto gynyboje, nei apie pačio miesto gynybos rezultatus lėmusias priežastis. Pajūrio fortifikuotų miestų gynybos klausimai yra aktualūs ir XXI a. karybos ir gynybos planavimo kontekste. Karo istorijos tyrimai padeda modeliuoti galimus karinės gynybos scenarijus ateičiai. Klaipėdos ir Liepojos atvejai analizei pasirinkti kaip placdarmai, kurie gali būti pasitelkiami puolimui / kontrpuolimui vykdyti ir pajėgų, išteklių ar gyventojų evakuacijai. Karo istorijoje esama gana daug pavyzdžių, kaip tokie pakrantėse (prie uostamiesčių) susiformavę / suformuoti placdarmai pasitelkiami minėtoms problemoms spręsti.

Chronologinės ribos – darbo chronologinės ribos sutampa su stacionarių artilerijos baterijų, gynybinių linijų Klaipėdoje ir Liepojoje egzistavimo laikotarpiu – 1939-1945 m.

Darbo objektas – Antrojo pasaulinio karo laikotarpio stacionarios artilerijos baterijos ir gynybinės linijos Klaipėdos-Liepojos apylinkėse.

³¹ МЕЛКОНОВ, Ю. Ю. Пушки Курляндского берега. Рига, 2005, с. 43-58, 105-112, 123-136.

³² САВЧЕНКО В. И. Семь огненных дней Лиепая. Рига, 1985.

³³ БУЛДЫГИН, С. Б. Оборона Лиепая. Санкт-Петербург, 2018.

Tyrimo tikslas – atskleisti ir įvertinti fortifikacinių sistemų, kaip kontrmobilumo priemonių, reikšmę Antrojo pasaulinio karo karybos kontekste remiantis Klaipėdos ir Liepojos atveju lyginamąja analize.

Darbo uždaviniai:

1. Palyginti Baltijos jūros rytinio regiono uostamiesčių (Klaipėdos ir Liepojos) fortifikacinių sistemų kūrimą 1939-1944 m.
2. Išanalizuoti patvariosios fortifikacijos elementų integraciją į lauko fortifikacines sistemas prie Klaipėdos ir Liepojos miestų.
3. Atskleisti lauko fortifikacijos sistemų reikšmę Vokietijos karinėms pajėgoms stabdant Raudonosios armijos puolimą Vakarų Lietuvoje 1944 m.
4. Įvertinti priešlėktuvinių ir pakrantės artilerijos baterijų bei miestus juosusių lauko fortifikacijos gynybinių sistemų reikšmę Liepojos (1941 m.) ir Klaipėdos (1944-1945 m.) gynyboje.

Tyrimo metodai – darbe bus taikomi kritinės analizės, naratyvinis, lauko tyrimų metodai.

1. Baltijos jūros rytinio regiono uostamiesčių (Klaipėdos ir Liepojos) fortifikacinių sistemų kūrimas 1939–1944 metais

1.1.1 Stacionarių artilerijos baterijų statybos raida Klaipėdos mieste 1939 metais

1939 m. kovo 22 d. Juozas Urbšys pasirašė Klaipėdos krašto perdavimo Vokietijai sutartį³⁴. Jau sekančią dieną į Klaipėdos uostą įžengė Vokietijos ginkluotosios pajėgos, į miestą buvo atvykęs Vokietijos vadovas A. Hitleris ir Klaipėdos miestas tapo Vokietijos Reicho dalimi.

1939 m. kovo 24 d. „Lietuvos aide“ pasirodė informacija kurioje buvo nurodyta: „Klaipėda kurią šiandien užėmė vokiečių karo laivynas ir kariuomenė bus paversta tvirtove, kuriai vadovaus jūrinis komendantas“³⁵. Pirmuoju tvirtovės komendantu buvo paskirtas jūrų kapitonas Friedrichas Wilhelmas Fleischeris, tačiau netrukus 1939 m. balandžio 12 d. jį pakeitė karinio jūrų laivyno kapitonas Hermanas von Bredowas³⁶.

1939 m. kovo 23 d. Vokietijai susigrąžinus Klaipėdos kraštą, pats miestas gavo naują statusą, istoriko S. Mikulicziaus teigimu jau 1939 m. kovo 24 d. miestas gavo tvirtovės statusą³⁷. Uostą kaip tvirtovę taip pat įvardijo ir P. Žostautaitė, tačiau autorė nenurodė tikslios Klaipėdai suteiktos tvirtovės statuso datos³⁸. 1939 m. kovo 31 d. laikraštyje „Memeler Dampfboot“ pasirodė skelbimas kviečiantis jaunuolius savanoriškai stoti į Vermachtą. „Tuo pačiu metu prasidėjo uosto įtvirtinimų statyba“³⁹. S. Mikulicz nurodo jog keturių kilometrų atstumu į šiaurę nuo uosto buvo sumontuoti 27 pabūklai⁴⁰. 1939 m. kovo pabaigoje, Klaipėdoje buvo dislokuoti trys nedideli jūrinės artilerijos divizionai ir vienas priešlėktuvinės artilerijos dalinys. Tuo metu Klaipėdos mieste įsigalėjo visos Vokietijos priešlėktuvinės apsaugos nuostatos. Ši informacija yra pateikiama 1939 m. balandžio 1 d. datuotame J. Weyerso pranešime. 1939 m. balandžio viduryje į Klaipėdą atvyko papildomas jūrų artilerijos padalinys, kurį laiką netoliese patruliavo linijinis kreiseris „Gneisenau“ ir keturi minų traleriai⁴¹. Tuo pačiu metu prasidėjo fortifikacinių statinių statybos darbai prie kelio į Kauną, Tilžės kryptimi⁴². Būtent šiuo laikotarpiu Klaipėdos tvirtovės komendantu ir buvo paskirtas karinio jūrų laivyno kapitonas von Bredowas. 1939 m. balandžio 21 d. į Klaipėdą atvyko admirolas R. Carlsas, o

³⁴ VAREIKIS, V. Politiniai ir kariniai Klaipėdos krašto praradimo aspektai 1938-1939 metais In Klaipėdos krašto aneksija 1939 m.: Politiniai, ideologiniai, socialiniai ir kariniai aspektai (Acta Historica Universitatis Klaipedensis, t. XXI). Klaipėda, 2010, p. 79.

³⁵ Lietuvos aidas, 1939 03 24, Nr. 135 (4537) p. 1.

³⁶ Memeler Dampfboot 1939-04-13, No. 85.

³⁷ MIKULICZ, S. Klaipėda w polityce europejskiej, 1918-1939. Warszawa, 1976, s. 278.

³⁸ ŽOSTAUTAITĖ, P. Klaipėda – Lietuvos uostas (1923-1939). Vilnius, 1990, p.108.

³⁹ MIKULICZ, S. Klaipėda w polityce europejskiej, 1918-1939. Warszawa, 1976 s. 278.

⁴⁰ Nurodytas pabūklų skaičius yra neįtikėtinas. Greičiausiai čia bus suskaičiuoti ne tik sunkieji artilerijos pabūklai, bet ir priešlėktuviniai kulkosvaidžiai.

⁴¹ MIKULICZ, S. Klaipėda w polityce europejskiej, 1918-1939. Warszawa, 1976 s. 278-279.

⁴² Netoli kelio Kaunas-Tilžė stovi FLA-2 modelio priešlėktuvinė baterija „Götzhöfen“.

1939 m. gegužės 6 d. į miestą atvyko admirolas Erichas Raederis. Sergiusz Mikulicz nurodo nurodo „kad admirolas Erichas Raederis atvyko dėl jūrinės artilerijos dalinių pratybų, nors pagrindinis atvykimo tikslas buvo politiniai aspektai. 1939 m. birželio viduryje, vyko plataus masto artilerijos pratybos su garsiu ir intensyviu šaudymu jūros kryptimi. Vyksta fortifikacinių statinių statybos prie sienos su Lietuva, pirmojoje birželio pusėje juos sustiprino dar 8 pabūklai⁴³. Birželio mėnesis pasižymėjo dažniais karinių laivų vizitais – į Klaipėdą buvo atplaukę minų traleriai M-3, M-4, M-6, M-109, stebėtojų laivas „Necht Flottentender“, mokomasis laivas „Paul Benecke“, matavimo laivas „Meteor“, mokomasis artilerijos laivas „Ernest Jungmann“⁴⁴. Arminas Štuopys teigia, kad šie kariniai laivai – „Necht Flottentender“, „Paul Benecke“, „Ernest Jungmann“, „Meteor“ vykdė su pakrantės gynybos baterijomis susijusias technines ir mokomąsias užduotis⁴⁵. Sekanti žinutė apie fortifikacijų statybas duodama jau ne su visai aiškia data - po 1939 m. liepos 11 d. „Tuo tarpu vyksta intensyvūs fortifikacijos statybų darbai Klaipėdos rajone.“ Didėja antžeminės ir priešlėktuvinės artilerijos pozicijų skaičius, statomas didelis skaičius požeminių amunicijos sandėlių⁴⁶. 1939 m. liepos 23-29 dienomis į mokymus buvo pašaukti 55 metų amžiaus rezervistai, kurie buvo įtraukti į 7-ąją jūrinės artilerijos dalinį.

Tikriausiai S. Mikulicziaus minimus pirmojoje birželio pusėje naujai atgabentus aštuonis artilerijos pabūklus būtų galima bandyti susieti su J. E. Kaufmano ir H. W. Kaufmano pateikta informacija: „Vasaros metu mokomoji povandeninių laivų flotilė, minų tralerių flotilė, reik-menys ir dviejų pakrantės baterijų personalas bei zenitinė baterija su keturiais 75 mm pabūklais⁴⁷, buvo pervesti į Memelį“⁴⁸. Tokiu atveju atgabentų pabūklų užtektų tik vienai artilerijos baterijai, tačiau Kaufmanai taip pat nurodo jog yra atgabentas dviejų pakrantės baterijų personalas. P. Žostautaitė statybų pradžios datą nurodo ne tiksliai, bet aiškiai: „Praėjus vos keturioms dienoms po krašto prijungimo, uoste buvo įbetonuotos keturios jūrų pakraščių apsaugos baterijos, priešlėktuvinės apsaugos pabūklai, pašaliniai asmenys nebuvo prileidžiami net iš tolo. Uostas buvo pusiau pusiau apmiręs. Judėjimą šiek tiek pagyvino kariuomenės dalių ir ginklų transportavimas. Netrukus uostas buvo paverstas tvirtove“⁴⁹. L. Kavaliauskas teigia, kad pakrančių apsaugos baterijos buvo pradėtos

⁴³ Nurodyto pabūklų skaičiaus kaip tik užtektų apginkluoti dvejoms baterijoms.

⁴⁴ MIKULICZ, S. Klaipėda w polityce europejskiej, 1918-1939. Warszawa, 1976. s. 280

⁴⁵ ŠTUOPYS, A. Kranto ir priešlėktuvinės (FLAK) artilerijos baterijos Klaipėdoje: Bandymai datuoti statybų laikotarpį. In Klaipėdos krašto aneksija 1939 m.: Politiniai, ideologiniai, socialiniai ir kariniai aspektai. (Acta historica universitatis Klaipedensis, t. XXI). Klaipėda, 2010, p.177.

⁴⁶ MIKULICZ, S. Klaipėda w polityce europejskiej, 1918-1939. Warszawa, 1976. s. 281.

⁴⁷ Vienas iš galimų pabūklų variantų -75mm Flak L/60 priešlėktuvinis pabūklas.

⁴⁸ КАУФМАН Дж. Э; КАУФМАН Г. У. Фортификация Второй мировой войны 1939-1945. III Рейх. Москва, 2006. с.121.

⁴⁹ ŽOSTAUTAITĖ, P. Klaipėda-Lietuvos uostas (1923-1939). Vilnius, 1990, p. 108.

statyti praėjus savaitei po 1939 m. kovo 22 d. įvykių⁵⁰. V. Vareikis, teigia, kad fortifikacinių statinių statybos prasidėjo 1939 m. balandžio mėn. „Nuo balandžio mėnesio prasidėjo intensyvi fortifikacija: buvo statomi priešlėktuviniai pabūklai požeminiai amunicijos sandėliai. Vyko kariniai mokymai ir šaudymai į jūros pusę“⁵¹. Iš P. Žostautaitės ir L. Kavaliausko pateiktų duomenų neina susidaryti jokio tikslesnio vaizdo apie jau užbaigtus statybos darbus. P. Žostautaitė nurodo, kad uoste buvo įbetonuotos keturios jūrų pakrančių apsaugos baterijos ir nežinomas skaičius priešlėktuvinės apsaugos pabūklų, tačiau panašu, kad autorė neatskiria tikrų pakrantės gynybos (jūrinių) baterijų nuo priešlėktuvinių baterijų. Iš teksto susidaro vaizdas, kad „pakrančių apsaugos baterijomis“. P. Žostautaitė įvardino darinius ginkluotus stambaus kalibro pabūklais, o priešlėktuvinės apsaugos pabūklais laiko smulkaus kalibro priešlėktuvinius pabūklus ir priešlėktuvinius kulkosvaidžius. Nurodytas „jūrų pakraščių apsaugos baterijų“ skaičius leistų teigti, kad minimi statiniai iš viso yra ginkluoti dvylika pabūklų, tačiau autorės nurodytas statybų laikas yra neįtikėtinas. Net jeigu būtų kalbama apie laikinas gelžbetonines platformas su tvirtinimo varžtais, pabūklo statymui be jokių infrastruktūros objektų, tai užimtų daugiau laiko negu, kad nurodė P. Žostautaitė. Be to 1939 m. kovo mėnesio pabaigoje, vyravo gana šalti orai – sąlygos fortifikacinių objektų statybai buvo nepalankios⁵². Tokiomis sąlygomis, ir per tokį trumpą laiką pastatyti artilerijos pabūklo aikštelę ir ant jos sumontuoti pabūklą yra neįmanoma. P. Žostautaitės ir L. Kavaliausko pateiktas pakrantės gynybos baterijų statybos datas galima sieti su paruošiamųjų darbų stadija, prieš tikrąsias statybas.

Su Klaipėdos artilerijos baterijų statyba yra susijusi Lietuvos kariuomenės žvalgybos informacija. Lietuvos kariuomenės štabo II skyriaus žvalgybos 1939 m. kovo 24 d. ataskaitoje nurodoma, kad mieste 1939 m. kovo 23 d. bazavosi priešlėktuvinis divizionas Nr.II, iš Karaliaučiaus, taip pat buvo pastebėtos ne mažiau negu dvi, lengvosios artilerijos grupės, kaip spėjama priklausančios 1-ajam artilerijos pulkui ir 1-2 sunkiosios artilerijos grupės kaip spėjama priklausančios 37-ajam artilerijos pulkui⁵³. Lietuvos kariuomenės štabo II skyriaus žvalgybos 1939 m. kovo 25 d. ataskaitoje nurodoma, kad 1939 m. kovo 24 d. 16.00-19.00 iš Klaipėdos krašto per Luizės tiltą buvo pastebėta grįžtant apie dvi grupes sunkiosios motorizuotos artilerijos, kavalerijos pulkas, dviratininkų daliniai, dešimt šarvuočių, apie du pėstininkų batalionus ir sunkvežimiai bei motociklininkai. Pranešime spėjama, kad sunkvežimiai su motociklininkais priklauso artilerijos

⁵⁰ KAVALIAUSKAS, L. Antro pasaulinio karo jūrinio paveldo objektai Lietuvoje. In Tarptautinės mokslinės konferencijos „Jūrinio kultūros paveldo išsaugojimas: patirtis ir galimybės“ pranešimų medžiaga. Klaipėda, 2009, p. 53.

⁵¹ VAREIKIS, V. Klaipėda XX amžiuje. Klaipėda, 1993, p.51.

⁵² ŠTUOPYS, A. Kranto ir priešlėktuvinės (FLAK) artilerijos baterijos Klaipėdoje: Bandymai datuoti statybų laikotarpi. In Klaipėdos krašto aneksija 1939 m.: Politiniai, ideologiniai, socialiniai ir kariniai aspektai. (Acta historica universitatis Klaipedensis, t. XXI). Klaipėda, 2010, p. 182.

⁵³ Kariuomenės štabo II skyriaus Pranešimas Nr.35487: Žinios apie Klaipėdos kraštą iki 1939 m. kovo 24 d. LCVA, f.929, ap.3, b. 1095, l. 35. Dalinio skaičius yra taisytas ir neaiškus.

daliniams arba kavalerijos pulkui. Tarp neišvykusių ir Klaipėdoje likusių Vokietijos kariuomenės dalinių spėjama esant artilerijos dalinius - dvi grupes, teigiama, kad mieste dislokuota apie vieną grupę priešlėktuvinės (FLAK) artilerijos⁵⁴. Lietuvos kariuomenės štabo II skyriaus žvalgybos ataskaitoje, apie padėtį Klaipėdos krašte iki 1939 m. kovo 27 d. nurodoma jog „Bendrai jūreiviai Klaipėdoje dominuoja. Yra jūreivių su pėstininkų apranga, bet su jūreivių kepurėmis, matomai tai yra desantiniai arba krantų apsaugos daliniai“, skyriuje apie „Klaipėdos apsaugą“ teigiama: „Nepatikrintomis žiniomis vokiečiai rengiasi padaryti Klaipėdoje įtvirtinimus ir Klaipėdą paversti tvirtove. Tą žinią dalinai patvirtina jau pastebėti Klaipėdoje krantų apsaugos pabūklai ir be to, traukiniu buvo pravežta per Pagėgius Klaipėdos link 8 sunkieji 30-40 cm pabūklai⁵⁵, cementas ir kitokia medžiaga.“ Taip pat nurodoma, kad „Klaipėdos komendantu paskirtas jūrų kapitonas Fleischer“⁵⁶. Lietuvos kariuomenės štabo II skyriaus žvalgybos ataskaitoje, apie padėtį Klaipėdos krašte iki 1939 m. kovo 30 d. ataskaitoje, skyriuje apie „Kariuomenės Klaipėdos krašte“ nurodoma, kad mieste yra 37-ojo artilerijos pulko II sunkioji artilerijos grupė ir jūrininkų daliniai. Skyriuje apie Krantų apsaugą nurodoma, kad „Vokiečiai susirūpinę Klaipėdos uosto ir krašto krantų apsauga. Uosto pusėje, žibalo tankų rajone yra pastatyti 4-6 krantų art. pabūklai ir daromi jų įtvirtinimo, betonavimo darbai. Kopgaly taip pat pastatyti pabūklai ir daromi įtvirtinimo darbai. Giruliuose rengiamasi statyti kokius tai įtvirtinimus. Esą medžiaga jau atvežta ir jūrininkai jau vykdo parengiamuosius darbus.“ Taip pat nurodoma jog kovo 27 d. keleiviniais laivais į Klaipėdą buvo atgabenta 600-800 jūrininkų kareivių, spėjama krantų apsaugos dalinių. Turimomis žiniomis jie skiriami įtvirtinimo darbams vykdyti⁵⁷. Lietuvos kariuomenės II štabo pranešimuose yra nurodyta, kad 1939 m. kovo pabaigoje prasidėjo statybos darbai, tačiau nėra nurodyta kokie darbai jau yra atlikti, nurodyta, kad jau prasidėjo ir betonavimo darbai, tačiau nenurodyti jau atliktų darbų rezultatai, tad greičiausiai šiuos darbus būtų galima laikyti, pasiruošimu laikiniams įtvirtinimams statyti. Nurodyta, kad Giruliuose buvo ruošiamasi statyti įtvirtinimus, ir „kad statybinės medžiagos jau yra pristatytos į būsimų statybų vietą ,o jūrininkai vykdė parengiamuosius darbus⁵⁸. Vis dėl to nėra informacijos, kad Giruliuose, kur vėlesniu laikotarpiu stovėjo pakrantės gynybos baterija, būtų vykdomi betonavimo darbai. Susidaro vaizdas, kad 1939 m. kovo mėn. buvo atliekami baterijų

⁵⁴ Kariuomenės štabo II skyriaus Pranešimas Nr.35495: Žinios apie Klaipėdos kraštą iki 1939 m. kovo 25 d. LCVA, f.929, ap.3, b. 1095, l. 39.

⁵⁵ Nurodytas pabūklų kalibras yra nerealus, Letuvoje nėra tokių fortifikacinių statinių kuriuose būtų įmanoma sumontuoti tokio kalibro pabūklus, tačiau pabūklų skaičiumi nereikėtų abejoti. Nurodyto pabūklų skaičiaus kaip tik užtektų apginkluoti dvejoms baterijoms. Gal būt būtų galima spėti, kad atgabenti pabūklai buvo SKL-45 vėliau sumontuoti Pakrantės artilerijos baterijose „Memel-Nord“ ir „Memel-Süd“.

⁵⁶ Kariuomenės štabo II skyriaus Pranešimas Nr.35497: Žinios apie Klaipėdos kraštą iki 1939 m. kovo 27 d. LCVA, f.929, ap. 3, b. 1095, l. 41.

⁵⁷ Kariuomenės štabo II skyriaus Pranešimas Nr.35531: Žinios apie Klaipėdos kraštą iki 1939 m. kovo 30 d. LCVA, f.929, ap. 3, b. 1095, l. 43.

⁵⁸ Netoli Girulių stovi baterija Memel Nord.

statyviečių paruošimo ir statybinių medžiagų pristatymo į statybvietes darbai. Istorikas R. Rolfas teigia, kad 1939 m. balandžio mėnesį aplink Klaipėdos miestą buvo pradėti statyti laikini pakrančių įtvirtinimų statiniai (Jūrinės artilerijos baterijos) ir priešlėktuvinės artilerijos baterijos⁵⁹. Tai patvirtintų teiginį, kad 1939 m. kovo mėnesį vyko ne laikinų artilerijos baterijų statybų darbai, o tik jų statybos paruošiamieji darbai. R. Rolfas pateikia dvi datas nurodydamas jog 1939 m. birželio 10 d. buvo apspręstas apie Klaipėdą planuojamų įrengti baterijų kiekis, sudarytas artimiausių darbų planas ir apsispręsta dėl baterijų išplanavimo. Buvo nuspręsta šešias priešlėktuvinės artilerijos baterijas pastatyti pagal Fla 2⁶⁰ modelio projektą. R. Rolf taip pat teigia jog 1939 m. liepos 10 d. vyriausioji karinio jūrų laivyno vadovybė nusprendė sumontuoti pastovias artilerijos baterijas apie Klaipėdos uostą.

Fla-2 modelio artilerijos baterijos buvo Vokietijos karinio jūrų laivyno naudojamos nuo 1938 m. Tokio modelio statinys yra dar ankstesnių Fla-14 tipo ir Fla-16 tipo statinių kombinacija. Fla-2 artilerijos baterijos tipas yra panašus į Fla-3 statinių tipą, tačiau skiriasi jų išsidėstymo tvarka. Fla-3 tipo baterijose artilerijos aikštelės yra išdėliotos „H“ forma, o Fla-2 modelio baterijose artilerijos aikštelės yra išdėliotos pagal trapecijos formą. R. Rolf teigimu „Tokiu būdu baterija galėjo pasitarnauti kaip priešlėktuvinė apsauga ir kaip šaudymo taškas su nustatytu ugnies lauku kiekvienam ginklui⁶¹. Iš viso aplink Klaipėdą buvo pastatytos 6 priešlėktuvinės Fla-2 tipo baterijos – baterija „Nordmole“ Melneragėje, baterija „Dange“ Tauralaukyje, baterija „Löllen“ Leliuose, baterija „Göthzofen“ Gedminuose, baterija „Seestrand“ Smiltyneje, baterija „Schweinsrücken“ Kuršių Nerijoje 750 m į vakarus nuo Kiaulės nugaros salos. Šių artilerijos baterijų statybos buvo padalintos į du etapus. Pirmajame etape buvo planuota pastatyti keturių pabūklų platformas ir ugnies kontrolės postus, statomi jungiamieji koridoriai tarp artilerijos aikštelių turėjo atlikti laikiną artilerijos sviedinių sandėlių vaidmenį⁶². Antrajame etape buvo statomi amunicijos sandėliai⁶³, elektrinių bunkeriai⁶⁴, ir antriniai ugnies kontrolės postai⁶⁵. R. Rolfo teigimu amunicijos saugyklos priešlėktuvinėse baterijose buvo pastatytos pagal Fla-22 tipą, o elektrinės bunkeriai buvo pastatyti

⁵⁹ ROLF, R. Vokiečių pakrantės gynybos įtvirtinimai Klaipėdos krašte (1939-1944). In XX amžiaus fortifikacija Lietuvoje. Kaunas, 2008, p. 111.

⁶⁰ Fla-2 baterijos modelis yra vienas iš nuolatinės artilerijos baterijos statinių formų.

⁶¹ ROLF, R. Vokiečių pakrantės gynybos įtvirtinimai Klaipėdos krašte (1939-1944). In XX amžiaus fortifikacija Lietuvoje. Kaunas, 2008, p. 111-112.

⁶² Greičiausiai bent jau dalis artilerijos baterijų dalinai funkcionavo dar tada kai vyko tolimesni jų statybos darbai.

⁶³ Gelžbetoninių bunkerių tipo amunicijos sandėliai yra pastatyti tik baterijoje „Memel-Nord“ ir baterijoje „Schweinsrücken“.

⁶⁴ Gelžbetoninių bunkerių tipo elektrinės bunkeriai yra pastatyti tik baterijoje „Memel-Nord“ ir baterijoje „Schweinsrücken“.

⁶⁵ Iš teksto sunku suprasti ar čia turimi omenyje laikini ugnies kontrolės postai arba priešlėktuvinė kulkosvaidžių ugnies kontrolės postai.

pagal Fla-1 tipą, tačiau nurodyti bunkerių brėžiniai⁶⁶ nesutampa su Klaipėdos krašto artilerijos baterijų statiniais. Amunicijos saugyklos bunkeris „Schweinsrücken“ baterijoje, turi du išėjimus toje pačioje pusėje, o R.Rolf pateiktame plane šio tipo bunkeris parodytas su išėjimais skirtingose bunkerio pusėse – tokių bunkerių nėra Klaipėdos krašto baterijose, nesutampa ir bunkerio išplanavimas. Nesutampa ir elektrinės bunkerių planai, skiriasi vidaus patalpų išplanavimas, baterijos „Schweinsrücken“ Elektrinės bunkeris turi atsarginį išėjimą, kuris R. Rolf pateiktuose planuose taip pat nenurodytas. Antrojo statybų etapo metu (funkcionuojant tik daliai baterijos) buvo planuota atgabenti nuo dviejų iki keturių vienetų vienetų 88 mm sunkiųjų pabūklų. „Kai kuriais atvejais būta didelių nesusipratimų, kaip Kiaulės nugaros baterijos (vok. Batterie Schweinrucken) atveju, kai tik dvi iš keturių pabūklų platformų turėjo šaudančius ginklus, o likusios dvi buvo net nepastatytos“⁶⁷.

Pakrantės artilerijos baterijos Klaipėdos krašte kaip ir priešlėktuvinės artilerijos baterijos turėjo būti pastatytos dviem etapais. „Pirmiausia turėjo būti pastatytos pabūklų platformos kartu su amunicijos koridoriais, vėliau-slėptuvės, amunicijos saugyklos ir ugnies kontrolės postai“⁶⁸. R. Rolf nurodo, „Memel-Nord baterijos projektas taip pat (kaip ir FLA-2 tipas) buvo sukurtas iš anksto“. Tačiau tame pačiame puslapyje autorius teigia jog „Šių dvigubų pabūklų platformų modelis buvo sukurtas 1940 m. kaip pagrindinė pabūklų platforma su slėptuvėmis ir tarp jų esančiomis amunicijos saugyklomis (vok. Mittelbettung mit Unterkunfts - und Munitionsräumen dazwischen) ir kartu su kitais trimis standartiniais įrenginiais pastatytas Klaipėdos krašto baterijose“. Autorius – prieštarauja pats sau, jo nurodytas „Memel-Nord“ pakrantės artilerijos baterijos planas netikslus⁶⁹. Skiriasi artilerijos bloko bunkerio forma, patalpų išsidėstymas bei, įėjimų skaičius. Panašu, kad autorius panaudojo kitos panašios pakrantės artilerijos baterijos planą sudarytą 1940 m. Tokiu atveju teiginį, kad „Memel-Nord“ baterijos artilerijos bloko modelis yra sukurtas 1940 m. reikia atmesti. Pakrantės artilerijos baterijoje „Memel Nord“ buvo pastatyti du 86 metrų ilgio artilerijos blokai⁷⁰, o tarp jų buvo pastatytas ugnies kontrolės posto bunkeris. Už 160 metrų į pietus nuo pietinio artilerijos bloko buvo pastatytas elektros jėgainės bunkeris, o už 100 metrų nuo elektros jėgainės bunkerio buvo pastatytas amunicijos sandėliavimo bunkeris. Komplexas buvo statomas už 1939 m. pastatytų

⁶⁶ ROLF, R. Vokiečių pakrantės gynybos įtvirtinimai Klaipėdos krašte (1939-1944). In XX amžiaus fortifikacija Lietuvoje. Kaunas, 2008, p. 117.

⁶⁷ ROLF, R. Vokiečių pakrantės gynybos įtvirtinimai Klaipėdos krašte (1939-1944). In XX amžiaus fortifikacija Lietuvoje. Kaunas, 2008, p. 112. 1939 m. liepos 10 d. karinio jūrų laivyno vadovybės įsakyme nurodyta, kad priešlėktuvinės Klaipėdos krašto baterijos bus apginkluotos 88 mm SKC-30 pabūklais.

⁶⁸ ROLF, R. Vokiečių pakrantės gynybos įtvirtinimai Klaipėdos krašte (1939-1944) In XX amžiaus fortifikacija Lietuvoje, Kaunas, 2008, p. 116. 1939m. liepos 10 d. karinio jūrų laivyno vadovybės įsakyme nurodyta, kad priešlėktuvinės Klaipėdos krašto baterijos bus apginkluotos 88mm SKC-30 pabūklais.

⁶⁹ ROLF, R. Vokiečių pakrantės gynybos įtvirtinimai Klaipėdos krašte (1939-1944). In XX amžiaus fortifikacija Lietuvoje. Kaunas, 2008, p.116, 118-119.

⁷⁰ Tarp Šiaurinio ir Pietinio artilerijos blokų yra nedidelių konstrukcinių skirtumų.

laikinių pabūklų aikštelių. Greičiausiai būtent šias aikšteles galima sieti su laikiniais pakrantės baterijos artilerijos statiniais kurių statybos laikotarpis – 1939 m. balandžio mėnuo. Lauko tyrimai atskleidė, kad dvi laikinos artilerijos aikštelės stovinčios priešais pietinį artilerijos bloką, buvo apginkluotos SKL-45 150 mm pabūklais, o trečioji artilerijos aikštelė esanti paplūdimio teritorijoje, nutolusi per 90 metrų šiaurę nuo Šiaurinio artilerijos bloko šiaurinės aikštelės yra Sovietų Sąjungos laikotarpio, šioje aikštelėje buvo sumontuoti B-13 130 mm pabūklai. Tarp Pietinio ir Šiaurinio artilerijos blokų yra pastatytas ugnies kontrolės posto bunkeris, šis ugnies kontrolės posto modelis labai panašus į vėlesniu laikotarpiu Vokietijos karinio jūrų laivyno statytus modelius. Ugnies kontrolės posto bunkeris yra „laivo“ formos ir primena sustiprintas vadavietes kreiseriuose. Šis bunkerio modelis, buvo tarsi plieninės laivo struktūros perkėlimas į gelžbetoninius bunkerius sausumoje⁷¹. R.Rolf pateiktas Memel-Nord baterijos ugnies kontrolės posto planas yra netikslus - skiriasi bendras patalpų išsidėstymas. Šalia pakrantės artilerijos baterijos „Memel-Nord“ buvo įrengta ir lengvoji priešlėktuvinė baterija sudaryta iš keleto priešlėktuvinių pabūklų platformų kurios buvo skirtos priešlėktuviniams kulkosvaidžiams Flak-30⁷² ir priešlėktuvinės artilerijos komandinio posto, stebina R.Rolfo teiginys „pirmojo pakrančių artilerijos baterijos statybos periodo metu nuo 1939 m. birželio turėjo būti įrengtos pabūklų platformos ir jų žiediniai amunicijos koridoriai, paruošti amunicijos sandėliai su 150 sviedinių kiekvienam pabūklui. Tačiau tokiu atveju statybos būtų prasidėję dar prieš karinio jūrų laivyno vadovybės sprendimą sumontuoti nuolatinės artilerijos baterijas, kuris buvo priimtas 1939 m. liepos 10 d. R.Rolf teigimu pakrantės artilerijos baterijoje Memel-Süd, nauji statiniai nebuvo statomi, šioje pakrantės artilerijos baterijoje keturi 150 mm jūriniai pabūklai SKL-45 taip ir liko sumontuoti tik laikinosiose betoninėse platformose⁷³. V. Safronovas remdamasis „Memeler Dampfboot“ 1939-05-17 Nr. 112. pateikta informacija nurodė, kad pakrantės artilerijos baterijos Smiltynėje ir Giruliuose jau buvo pastatytos 1939 m. gegužės viduryje⁷⁴. Tačiau reikia atkreipti dėmesį jog „Memel-Süd“ baterija buvo pastatyta ant laikinų pabūklų aikštelių, šios baterijos infrastruktūra daugiau nebebuvo išvystyta. Tuo tarpu baterijoje „Memel Nord“ taip pat galima pamatyti lygiai tokias pačias paprastas artilerijos pabūklų aikšteles, tačiau už jų buvo pastatytas visiškai naujas kompleksas su naujais – koridoriais sujungtais artilerijos blokais, bei kitais statiniais. Tokiu atveju 1939 m. gegužės mėnesio „Memeler Dampfboot“ 1939-05-

⁷¹ ROLF, R. Vokiečių pakrantės gynybos įtvirtinimai Klaipėdos krašte (1939-1944). In XX amžiaus fortifikacija Lietuvoje. Kaunas, 2008, p. 116.

⁷² R. Rolfas vadina Flak-30 pabūklų, tačiau Vokietijoje pabūklais vadinti tik didesnio negu 20 mm kalibro ginklai. Toliau tekste 20 mm ir mažesnio kalibro priešlėktuviniai ginklai bus vadinami priešlėktuviniais kulkosvaidžiais. Plačiau: TAMULYNAS, L. Aviacinis kulkosvaidis MG 151/20 . In Vytauto Didžiojo karo muziejus 2013 metais. Kaunas, 2014.

⁷³ ROLF, R. Vokiečių pakrantės gynybos įtvirtinimai Klaipėdos krašte (1939-1944). In XX amžiaus fortifikacija Lietuvoje. Kaunas, 2008, p. 116.

⁷⁴SAFRONOVAS, V. Jūreiviai Klaipėdoje dominuoja“. In Kareivinės, tapusios Klaipėdos universitetu. Klaipėda, 2012, p. 133.

17 Nr. 112. Pateiktą informaciją galima vertinti tik kaip laikinųjų pakrantės artilerijos baterijų statybų pabaigos etapą. R. Rolf nepamini kitų „Memel-Süd“ baterijos statinių, kuriuos egzistavus įrodo fotografijos ir lauko tyrimų duomenys. Be keturių artilerijos pabūklų aikštelių baterijoje vis dar yra išlikusios dvi keturkampio formos aikštelės, prie vienos iš jų vis dar stovi puslankio formos betoninis statinys, kol kas šių statinių identifikuoti nepavyko, tačiau galima pasakyti, kad šios aikštelės nėra skirtos sunkiesiems artilerijos pabūklams. Sekantis neišlikęs statinys yra dviaukštis bunkeris⁷⁵ kurį paminkloaugininkas L. Kavaliauskas įvardina kaip ugnies kontrolės postą⁷⁶. Šis objektas stovėjo kopose per 170 metrų į šiaurės vakarus nuo „Memel-Süd“ baterijos pirmosios pabūklo aikštelės. Artilerijos sviedinių sandėlių funkcijas atliko mediniai bunkeriai. Žemės grunto aikštelėse buvo sumontuoti priešlėktuviniai 20 mm Flak-30 kulkosvaidžiai⁷⁷, tokių žemės grunto aikštelių mažiausiai yra šešios⁷⁸.

Vokietijos karinio jūrų laivyno vyriausioji vadovybė nurodydama Vokietijos pakrančių gynybos tikslus Baltijos jūros regione, pateikė ir pakrančių artilerijos baterijų sąrašą, daugumą sąrašo minimų pakrantės artilerijos baterijų reikėjo pastatyti iki 1942 m. tačiau jame Klaipėdos krašto pakrantės apsaugos baterijos neminimos⁷⁹. Visos planuotos Klaipėdos miesto priešlėktuvinės ir pakrantės apsaugos artilerijos baterijos buvo pastatytos. Iki 1940 metų Baltijos jūros pakrantėje palei kranto linijas buvo išmėtytos šešios kranto artilerijos baterijos ir priešlėktuvinės slėptuvės, o visa tai darė šį rajoną silpnai ginamu. Ant žemės Kriegsmarine pastatė pirmąją ir vienintelę svarbią gynybos liniją šiame rajone. Kad palaikyti Baltijos gynybą Memelis gavo jūrinį priešlėktuvinį divizioną, o Gotenhafenas ir Pilau turėjo po du⁸⁰. Iš pateiktų duomenų galima teigti, jog dalis baterijų buvo pastatytos anksčiau už kitas⁸¹. Armino Štuopio atliktų lauko tyrimų duomenis galima vertinti įvairiai, pats autorius teigia, kad galinės gilzių dalys pastebėtos Tauralaukio artilerijos baterijos sienoje buvo įmūrytos statybų metu. Iš pateiktų autoriaus nuotraukų galima pasakyti, jog gilzių galai kurie buvo ištraukti iš bunkerio sienos yra deformuoti, ir pažeisti skeveldrų, tokias deformacijas galėjo sukelti tik sproginimas. Šie požymiai patvirtina, kad gilzės (Flak pabūklų šaudmenys) buvo patekusios į

⁷⁵ Vytauto Tamošiūno teigimu šis statinys buvo susprogdintas 1979 m.

⁷⁶ KAVALIAUSKAS, L. Antro pasaulinio karo jūrinio paveldo objektai Lietuvoje. In Tarptautinės mokslinės konferencijos „Jūrinio kultūros paveldo išsaugojimas: patirtis ir galimybės“ pranešimų medžiaga. Klaipėda, 2009, p. 54.

⁷⁷ ROLF, R. Vokiečių pakrantės gynybos įtvirtinimai Klaipėdos krašte (1939-1944). In XX amžiaus fortifikacija Lietuvoje. Kaunas, 2008, p. 116.

⁷⁸ Kavaliauskas, L. Antro pasaulinio karo jūrinio paveldo objektai Lietuvoje. In Tarptautinės mokslinės konferencijos „Jūrinio kultūros paveldo išsaugojimas: patirtis ir galimybės“ pranešimų medžiaga. Klaipėda, 2009, p.54.

⁷⁹ ROLF, R. Vokiečių pakrantės gynybos įtvirtinimai Klaipėdos krašte (1939-1944). In XX amžiaus fortifikacija Lietuvoje. Kaunas, 2008, p. 123. Sąrašė minimos baterijos pavadinimais „Nordmole“ ir „Jachmann“ nėra Klaipėdos artilerijos baterijos.

⁸⁰ КАУФМАН Дж. Э; КАУФМАН Г. У. Фортификация Второй мировой войны 1939-1945. III Рейх. Москва, 2006. с. 124.

⁸¹ KLIMIECKI, M. Polskie reakcje na zajęcie Kłajpedy przez Niemcy w 1939 r. In Baltijos regiono istorija ir kultūra: Lietuva ir Lenkija. Karinė istorija, archeologija, etnologija. (Acta Historica universitatis Klaipedensis, t. XV). Klaipėda, 2007, p. 96.

uždaroje erdvėje (bunkeryje ar sandėlyje) įvykusio sprogimo epicentrą⁸². Baterijos sienoje buvo įmūryti 105 mm artilerijos sviedinių gilzių galinės dalys, Armino Štuopio nuomone ši amunicija buvo skirta „10,5 cm kalibro pabūklui SKC-33 arba, kas mažiau tikėtina tokio paties kalibro pabūklui SKC-32.“ Abejotina, kad pabūklai SKC-33 galėjo būti sumontuoti šioje baterijoje, nes tokių pabūklų Klaipėdos mieste nėra užfiksuota jokiuose šaltiniuose, o atliktas gilzių galinių dalių matavimas dėl deformacijos gali būti netikslus. Baterijose aplink Klaipėdą 1944 m. laikotarpiu buvo sumontuoti 105 mm pabūklai SKC-32. Tauralaukio baterijoje taip pat turėjo būti sumontuoti būtent šie pabūklai. Ant gilzių galinių dalių buvo iškalti skaičiai „41“ ,kurie nurodo gilzės gamybos datą, tad galinė gilzės dalis negali būti į sieną įmūrinta anksčiau negu 1941 m. Tačiau šaltiniai nurodo, jog 105 mm pabūklai Klaipėdos artilerijos baterijose yra sumontuojami tik 1944 m⁸³. Kada gilzių galinės detalės buvo įmūrytos į Tauralaukio baterijos sieną ir kaip jos ten atsirado nėra neaišku, tačiau tai galėjo įvykti po 1941 m. Galima kelti hipotezę - jog 105 mm pabūklai buvo dislokuoti baterijoje 1944 m. ir baterija buvo pažeista ,o pažeidimo metu sprogo dalis amunicijos, kariškiai atliko remonto darbus ir įmūrijo į sieną gilzių dalis. Apie 105 mm pabūklų sumontavimą Tauralaukio baterijoje 1939-1943 m. žinių nėra, tad galima hipotetiškai spėti jog šie darbai buvo atlikti 1944 m⁸⁴. S. Mikuliczius savo knygoje mini sprogimą Klaipėdos uoste kurio metu buvo pažeista dalis naujai pastatytų Klaipėdos fortifikacinių statinių⁸⁵.

Nėra tiksliai aišku kokiam statiniui priklausė gelžbetonio luitas kuriame buvo įmūrytos gilzių galinės dalys, tačiau praktiškai nėra abejojama jog baterijų statybos vyko, etapais tam tikru laiku funkcionuojant tik daliai baterijos. 105 mm gilzių galai įmūryti į Tauralaukio baterijos sieną gali būti ne tik statybų, bet ir kapitalinio remonto pėdsakai. Gilzių užpakalinės detalės yra stipriai deformuotos sprogimo, naivu būtų manyti jog 105 mm gilzių liekanos atkeliavo į bateriją iš kokios nors kitos vietos. Tokiu atveju galima iškelti hipotezę jog baterija buvo pažeista sprogimo vėlesniu negu 1941 m. laikotarpiu, o vėliau remontuota.

Panašu jog baterijų statybos paruošiamuosius darbus pradėjo 1939 m. kovo 27 d. atgaben-tas 5-asis karinių jūrų laivyno artilerijos divizionas, iš Piliavos šį divizioną atgabeno keleivinis laivas

⁸² ŠTUOPYŠ, A. Kranto ir priešlėktuvinės (FLAK) artilerijos baterijos Klaipėdoje: Bandymai datuoti statybų laikotarpį. In Klaipėdos krašto aneksija 1939m.: Politiniai, Ideologiniai, Socialiniai ir kariniai aspektai. (Acta historica universitatis Klaipedensis, t. XXI) Klaipėda, 2010, p. 183.

⁸³ ROLF, R. Vokiečių pakrantės gynybos įtvirtinimai Klaipėdos krašte (1939-1944). In XX amžiaus fortifikacija Lietuvoje. Kaunas, 2008, p. 124.

⁸⁴ Jeigu nauji tyrimai atskleistų jog Tauralaukio baterijoje 105 mm pabūklai buvo sumontuoti dar prieš 1944 m. ši hipotezė nebegaliojotų.

⁸⁵ MIKULICZ, S. Klaipėda w polityce europejskiej, 1918-1939. Warszawa, 1976. s. 269.

„Hansestadt Danzig“⁸⁶. Tuomet į Klaipėdą buvo atgabenta 600-800 diviziono kareivių⁸⁷. 5-asis karinių jūrų laivyno artilerijos divizionas čia išbuvo mažiau nei mėnesį ir 1939 m. balandžio 24 d. buvo išgabentas atgal į Piliavą⁸⁸. Šį divizioną pakeitė tvirtovės komendanto jūrų kapitono H. Von Briedowo vadovaujamas 7-asis karinio jūrų laivyno artilerijos divizionas⁸⁹. Panašu jog 7-ojo karinio jūrų laivyno artilerijos diviziono kariai įsikūrė Klaipėdos kareivinėse. Mažesnio nei mėnesio laikotarpio 5-ajam karinio jūrų laivyno artilerijos divizionui nebūtų užtekę pakrantės baterijoms pastatyti, greičiausiai diviziono kariai pastatė tik laikinąsias artilerijos pabūklų aikšteles, o 5-ajam karinio jūrų laivyno artilerijos divizionui išvykus į Piliavą, pakrantės artilerijos baterijų statybas Klaipėdoje pratęsė 7-ojo karinio jūrų laivyno diviziono kariai. Laikinosios pakrantės artilerijos baterijos buvo baigtos statyti 1939 m. gegužės mėnesio viduryje⁹⁰, o 1939 m. rugpjūčio mėnesį 7-asis karinio jūrų laivyno divizionas buvo išformuotas⁹¹. 1939 m. liepos 31 d. Klaipėdoje apsilankė Lenkijos pulkininkas L. Mitkiewiczius atliekantis diplomatinę užduotį, jis nurodo, kad Klaipėdoje sparčiai vyksta fortifikacinių statinių statybos darbai, o penkiose artilerijos baterijose jau yra užbaigti statybos, instaliacijos ir montavimo darbai⁹². 7-ojo karinio jūrų laivyno diviziono išformavimą ir L. Mitkiewicziaus pateiktus duomenis galima sieti su stacionarių artilerijos baterijų statybų Klaipėdoje pabaigos etapu.

⁸⁶ SAFRONOVAS, V. „Jūreiviai Klaipėdoje dominuoja“. In Kareivinės, tapusios Klaipėdos universitetu. Klaipėda, 2012, p. 132-133.

⁸⁷ Kariuomenės štabo II skyriaus Pranešimas Nr. 35531: Žinių santrauka 1939-03-30. LCVA, f. 929, ap.3, b. 1095, l. 43.

⁸⁸ SAFRONOVAS, V. „Jūreiviai Klaipėdoje dominuoja“. In Kareivinės, tapusios Klaipėdos universitetu. Klaipėda, 2012, p. 135.

⁸⁹ Memeler Dampfboot. 1939-04-23, No. 93.

⁹⁰ Memeler Dampfboot, 1939-05-17, No. 112.

⁹¹ VII. Marineartillerieabteilung [interaktyvus], [žiūrėta 2015-05-09]. Prieitis per internetą: <http://www.axishistory.com/books/370-germany-kriegsmarine/kriegsmarine-kuestenartillerieeinheiten/7121-vii-marineartillerieabteilung>.

⁹² KLIMIECKI, M. Polskie reakcje na zajęcie Kłajpedy przez Niemcy w 1939 r. In Baltijos regiono istorija ir kultūra: Lietuva ir Lenkija. Karinė istorija, archeologija, etnologija. (Acta Historica universitatis Klaipedensis, t. XV). Klaipėda, 2007, p. 96.

1.1.2 Sovietų Sąjungos fortifikacinių statinių statyba Liepojoje 1939-1941 metais

1939 m. rugpjūčio 23 d. Vokietijai ir Sovietų Sąjungai pasirašius „Molotovo-Ribentropo paktą“, o 1939 m. rugsėjo 1 d. prasidėjus Antrajam pasauliniam karui Lietuvos, Latvijos ir Estijos Respublikų politinė situacija komplikavosi. Netrukus tarp šių valstybių ir Sovietų Sąjungos panaudojus politinį spaudimą buvo pasirašytos savitarpio pagalbos sutartys, 1939 m. rugsėjo 28 d. tokią sutartį pasirašė Estijos Respublika, spalio 10 d. Lietuvos Respublika. Spalio 5 d. Maskvoje analogišką savitarpio pagalbos sutartį pasirašė ir Latvijos Respublikos užsienio reikalų ministras Vilhelms Munters. Abi pusės įsipareigojo priešišku jėgų užpuolimo arba galimo užpuolimo atveju, teikti viena kitai įvairią (kartu ir karinę) pagalbą, nedalyvauti prieš kurią nors pusę nukreiptų koalicijų veikloje, nesudarinti jokių viena prieš kitą nukreiptų sąjungų. Sovietų Sąjunga įsipareigojo suteikti Latvijos Respublikai lengvatines sąlygas įsigyjant ginkluotę ir kitus karinius materialus. Tuo tarpu Latvijos Respublika pagal sutarties reikalavimus į savo teritoriją dešimčiai metų turėjo įsileisti iki 25 tūkst. Raudonosios armijos kariškių įgulas. Taip pat Sovietų Sąjungai buvo suteikta teisė įkurti karinio jūrų laivyno bazes Liepojos ir Ventspilio uostuose, įrengti keletą aerodromų aviacijai, o tarp Ventspilio miesto ir Pitrago kaimelio Irbės sąsiaurio gynybos reikmėms pastatyti „pakrantės artilerijos bazę“. Sutartis Sovietų Sąjungoje buvo ratifikuota spalio 8 d. o Latvijos Respublikoje spalio 10 d. Galutinis apsi-keitimas ratifikuotomis sutartimis įvyko Rygoje spalio 11 d⁹³.

1939 m. spalio 15 d. Sovietų Sąjungos Karinio jūrų laivyno liaudies komisaras Nikolajus Kuznecovas patvirtino karinių laivų bazavimosi Latvijos ir Estijos uostuose planą. 1939 m. spalio 22 d. į Liepojos uostą atplaukė pirmieji Sovietų Sąjungos Baltijos karinio jūrų laivyno laivai – lengvasis kreiseris „Kirov“ bei eskadriniai minininkai „Smetlivi“ ir „Stremitelni“. Įplaukiant į Liepojos reidą lengvasis kreiseris „Kirov“ dvidešimt vieną kartą saljutavo iš savo pagrindinių pabūklų ir iškėlė Latvijos Respublikos vėliavą. Atsakomuoju saliotu Sovietų Sąjungos karinius laivus pasitiko ir Latvijos Respublikos karinio jūrų laivyno laivas „Virsaitis“⁹⁴.

1939 m. lapkričio 1 d. Karinio jūrų laivyno liaudies komisaras N. Kuznecovas pasirašė įsakymą Nr. 00162 pagal kurį pulkininko V. I. Gerasimovo vadovaujama komisija turėjo išrinkti vietas kuriose bus statomos Baltijos karinio jūrų laivyno pakrantės artilerijos baterijos. Pastarosios pakran- tės artilerijos baterijos turėjo būti įrengtos dar tais pačiais metais laikinose artilerijos pozicijose.

⁹³ Документы внешней политики СССР. Том 22. Кн. 2. 1 сентября — 31 декабря 1939 г. Москва, 1992, с. 161-164.

⁹⁴ ЧЕРНЫШЕВ, А. А., КУЛАГИН К. Л. Советские крейсера Великой Отечественной. От "Кирова" до "Кагановича". Москва, 2007, с. 57. МЕЛКОНОВ, Ю. Пушки Курляндского берега. Рига, 2005, с. 123.

Vieną tokia iš trijų 130 mm pabūklų susidedančią pakrantės artilerijos bateriją buvo numatyta pastatyti ir Liepojos rajone. 1939 m. lapkričio 3 d. įvairių inžinerinių darbų atlikimui – karinio jūrų laivyno, karinių oro pajėgų bazavimosi punktų ir pakrantės artilerijos baterijų statyboms Karinio jūrų laivyno liaudies komisaras N. Kuznecovas įsakė suformuoti statybinius darbus vykdančius ir prižiūrinčius organus. Šių organų vadovybei teko užduotis sukurti savarankiškus statybų skyrius, kurie būtų pavaldūs Sovietų Sąjungos karinio jūrų laivyno liaudies komisarui. Taip Latvijos Respublikos teritorijoje buvo suformuotas 2-asis specialusis statybų skyrius, dislokuotas Ventspilyje. Pastarojo skyriaus viršininku tapo 2-ojo rango karo inžinierius V. Labaidinas, o pagrindiniu inžinieriumi J. Kronrodas. Tipinių pakrantės artilerijos baterijų statinių projektų pritaikymo prie vietinės gamtinės aplinkos darbus Liepojos rajone vykdė karo inžinierius V. Nazarenko. Į vadovaujančius postus buvo paskirti karo inžinieriai turėję fortifikacinių statinių statybos patirties kituose Sovietų Sąjungos kariniuose laivynuose. Taip pat buvo panaudota ir per 130 civilių inžinierių kurie anksčiau buvo dalyvavę didžiulių pramonės objektų statybose. Pagrindine darbą atliekančia jėga tapo specialiai suformuoti atskiri inžinierių ir statybininkų batalionai po 1100-1200 karių. Be kariškių pagal kontraktus į statybų darbus dirbti buvo priimami ir vietiniai gyventojai. 1939 m. lapkričio 23 d. Karinio jūrų laivyno liaudies komisaras N. Kuznecovas pasirašė įsakymą Nr. 0042 kuriuo buvo duoti nurodymai Kuršo pusiasalyje sukurti pakrantės gynybos sistemą. Kartu buvo nurodyta dar 1939 m. suformuoti pirmąsias tris iš trijų 130 mm pabūklų susidedančias pakrantės artilerijos baterijas, (tarp šių objektų buvo ir pakrantės artilerijos baterija Nr. 23 kuri vėliau stovės Liepojos šiaurinėje dalyje) ir šešias iš keturių 45 mm pabūklų susidedančias baterijas. Naujų fortifikacinių statinių statymo ir montavimo Baltijos jūros pakrantėje darbams atlikti skubiai buvo perdislokuojami inžineriniai-statybiniai karinio jūrų laivyno daliniai. Pavelo Petrovo teigimu Liepojoje pakrantės artilerijos baterijų statybos darbams atlikti nuo 1940 m. sausio 2 d. buvo dislokuotos dvi karo inžinierių kuopos iš 35-ojo inžinerinio bataliono⁹⁵. Kitokią nuomonę nei P. Petrovas pateikia J. Melkonovas, kaip ir P. Petrovas jis nurodo, jog Ventspilyje pakrantės artilerijos bateriją Nr. 46 statė 35-ojo inžinerinio bataliono kariškiai, tačiau Liepojoje skirtingai nuo Ventspilio pakrantės artilerijos baterijų, statybos darbus vykdė ne Baltijos karinio jūrų laivyno 35-ojo inžinerinio bataliono kariškiai, o Pabaltijo karinės apygardos 91-asis ir 92-asis statybiniai batalionai⁹⁶. Sergejus Buldiginas nurodo jog Liepojoje iš tiesų buvo dislokuotos dvi 35-ojo inžinerinio bataliono karo inžinierių kuopos, tačiau pagrindinius – pakrantės artilerijos baterijų, 180 mm geležinkelinės artilerijos baterijos pozicijų, priešlėktuvinės artilerijos pozicijų, degalų sandėlių,

⁹⁵ ПЕТРОВ, П. В. Краснознаменный балтийский флот накануне великой отечественной войны: 1935 – весна 1941 гг. Диссертация на соискание ученой степени доктора исторических наук. Том 1. Санкт-Петербург, 2014, с. 198, 204-205, 209-210.

⁹⁶ МЕЛКОНОВ, Ю. Ю. Пушки Курляндского берега. Рига, 2005, с. 123, 137.

hidroaviacijos aerodromo Durbės ežere bei kitus svarbius statybos darbus vykdė 2-ojo specialiojo statybų skyriaus grupė „Linijinės statybos“⁹⁷ Nr. 12⁹⁸“.

Pirmosios pakrantės artilerijos baterijų statybos Liepojoje prasidėjo 1939 m. lapkričio mėn. Šiaurinėje miesto dalyje, apytiksliai per 1 km į pietus nuo Rusijos imperijos laikotarpio Šiaurinių įtvirtinimų ir per 0,5 km į pietus pakrantės artilerijos baterijos Nr. 1 pietinės dalies buvo pastatyta laikina iš trijų medinėse aikštelėse sumontuotų 130 mm artilerijos pabūklų B-13 susidedanti pakrantės artilerijos baterija Nr. 23. Šioje baterijoje sumontuoti pabūklai buvo atgabenti iš Sovietų Sąjungos Juodosios jūros karinio jūrų laivyno⁹⁹.

Nepaisant didžiulių statybų tempų iki 1939 m. lapkričio 30 d. prasidėjusio Žiemos karo, Pabaltijo karinėje apygardoje sukurti pilnavertės gynybos sistemos Baltijos jūros pakrantėje nebuvo galiomybių. Tokia situacija susidarė dėl vėlyvos statybų darbų pradžios, atšiaurių žiemos sąlygų, nereguliaraus statybinių medžiagų tiekimo ir karo su Suomija pradžios. Iš numatytų 1939 m. pastatyti pakrantės gynybos baterijų buvo įgyvendinta tik mažoji darbų dalis, kartu pilnavertė nuolatinė 130 mm artilerijos baterija 1939 m. Liepojoje taip ir nebuvo pastatyta. 1940 m. V. I. Gerasimovo vadovaujamai komisijai buvo duotos kitos užduotys tarp kurių buvo ir vienos iš trijų 130 mm pabūklų sudarytos pakrantės artilerijos baterijos pastatymas Liepojoje ant betoninių (gelžbetoninių) pabūklų aikštelių. Vis dėl to netgi pastarųjų metų viduryje – 1940 m. gegužės 28 d. Latvijoje įvykusio patikrinimo metu (kuris vyko ir Liepojoje) buvo padarytos išvados jog nepaisant visų nustatytų terminų, statybos darbai nebuvo pilnai įgyvendinti dėl statybinių medžiagų ir statybininkų trūkumo. Po patikrinimo siekiant išspręsti susidariusią problemą, buvo nuspręsta duoti Sovietų Sąjungos vyriausybei užklausa dėl statybinių medžiagų ir statytojų atsiuntimo į Latvijos Respublikos teritoriją¹⁰⁰.

Nei vienas Liepojos miesto fortifikavimo klausimus palietęs tyrėjas savo darbuose taip ir nepateikia informacijos kada tiksliai Liepojoje buvo pradėti statyti nuolatiniai pakrantės artilerijos baterijų statiniai. J. Melkonovas aptardamas baterijos Nr. 23 statybas nurodo kada buvo pradėtos statyti laikinos šios artilerijos baterijos pozicijos, tačiau toliau tekste klausimo dėl nuolatinių šios

⁹⁷ Linijiniais statiniais architektūroje yra laikomi sudėtingos ir nedalomos konstrukcijos objektai, tokie kaip dujotiekiai, vandens kolektoriai, ryšio ir kabelių, elektros laidų linijos, keliai, geležinkeliai... Į Linijinio objekto sudėtį taip pat įeina pastatai ir statiniai kurie yra būtini šio objekto egzistavimui.

⁹⁸ БУЛДЫГИН, С. Б. Оборона Лиепай. Санкт-Петербург, 2018, с. 19-20.

⁹⁹ МЕЛКОНОВ, Ю. Ю. Пушки Курляндского берега. Рига, 2005, с. 128. БУЛДЫГИН, С. Оборона Лиепай. Санкт-Петербург, 2018, с. 17-18.

¹⁰⁰ ПЕТРОВ, П. В. Краснознаменный балтийский флот накануне великой отечественной войны: 1935 – весна 1941 гг. Диссертация на соискание ученой степени доктора исторических наук. Том 1. Санкт-Петербург, 2014, с. 204, 249.

pakrantės artilerijos baterijos statinių statybos pradžios nebeliečia. Vienintelę J. Melkonovo pateikia užuomina galima laikyti nurodymą jog pakrantės artilerijos baterija Nr. 27 buvo pradėta statyti 1940 m. Kartu minėtasis autorius nurodo pakrantės artilerijos baterijų statybos paskirtus laiko terminus, pagal kuriuos atviroms pakrantės artilerijos baterijoms (tokioms kokios vėliau bus pastatytos Liepojoje) pastatyti buvo skirtas pusės metų laikotarpis. Visas tokio tipo baterijas Kuršo pakrantėje buvo numatyta galutinai užbaigti statyti iki 1941 m. rugsėjo mėn¹⁰¹.

Panašu, kad pakrantės artilerijos baterijų statyboms Liepojoje ir visoje likusioje Latvijos Respublikos teritorijoje turėjo ir politiniai pasikeitimai. 1940 m. birželio 15 d. Sovietų Sąjunga kaltindama provokacijomis prieš RA kariškius valstybės viduje, paskelbė Latvijos Respublikai ultimatumą, kuriuo buvo reikalaujama į valstybės teritoriją įsileisti neribotą skaičių Raudonosios armijos kariškių. Birželio 16 d. Latvijos Respublika ultimatumą priėmė. Birželio 17 d. Latvijos Respublikos sieną kirto Raudonosios armijos daliniai. Latvijos Respublika buvo okupuota, ir 1940 m. rugpjūčio 5 d. paskelbus ją Latvijos Tarybų Socialistine Respublika inkorporuota į Sovietų Sąjungos sudėtį¹⁰².

Į Latvijos Respublikos teritoriją įžengus RA Liepojoje ir likusioje Kuršo pakrantės dalyje pastebimas suaktyvėjimas pakrantės artilerijos baterijų statybų ir įrenginėjimo darbuose. 1940 m. liepos 1 d. Lebjazhyje (Лебязье) Leningrado srityje buvo suformuotos ir liepos 24 d. Baltijos karinio jūrų laivyno vado Vice admiralo Vladimiro Tribuco įsakymu Nr. 0369 pradėtos perdислоkuoti į Latvijos TSR trys keturiais 130 mm pabūklais ginkluotos pakrantės artilerijos baterijos Nr. 27, 45, 46. Iš pat pradžių Liepojoje buvo norėta dislokuoti pakrantės artilerijos bateriją Nr.46, tačiau įvedus tam tikras nurodymų pataisas Liepojoje buvo dislokuota pakrantės artilerijos baterija Nr. 27. Toks sprendimas byloja apie tai jog statybos darbai pakrantės artilerijos baterijoje Nr. 27 buvo pasiekę tokią stadiją, kuri jau leido sumontuoti keturiose aikštelėse artilerijos pabūklus. Tokiu atveju Liepojos pakrantės artilerijos baterijų nuolatinių statinių statybų pradžios data preliminariai reiktų laikyti 1940 m. pirmąją pusę (pavasari). 1940 m. rugsėjo mėn. specialiai sudaryta Baltijos karinio jūrų laivyno komisija tarp visų kitų apžiūrėjo ir statomas Liepojos pakrantės artilerijos baterijas, po ko buvo konstatuota jog pastarieji objektai dar nebuvo baigti statyti. Iš tiesų numatytų Kurše statybų darbų kiekis buvo didžiulis, vien Liepojos karinio jūrų laivyno bazės pakrantės gynybos sektoriuje¹⁰³

¹⁰¹ МЕЛКОНОВ, Ю. Ю. Пушки Курляндского берега. Рига, 2005, с. 107, 130.

¹⁰² БУТУЛИС, И. ЗУНДА, А. История Латвии. Рига, 2010, с. 139-143.

¹⁰³ Į Liepojos karinio jūrų laivyno bazės pakrantės gynybos sektorių įėjo ne tik tai baterijos Nr. 23 ir Nr. 27 stovinės Liepojos apylinkėse. Po 1940 m. liepos 5 d. įvykusio Baltijos karinio jūrų laivyno pajėgų perorganizavimo į pastarąjį gynybos sektorių be minėtų baterijų įėjo ir pakrantės gynybos baterijos Nr. 40 Lužnėje, Nr. 45 Mikelturniuose (?), Nr. 46 Ventspilyje. Su pastarųjų baterijų numeracija yra tam tikrų problemų, P. Petrovo teigimu iš pat pradžių bateriją Nr. 27 buvo norėta dislokuoti Mikelturnis kaimo apylinkėse, tačiau dėl vėliau įvykusių pakeitimų ši baterija buvo dislokuota

per 1940 m. buvo numatyta pastatyti penkias pakrantės artilerijos baterijas, iš kurių minėtu laikotarpiu dar tebuvo pastatyta tik tai viena ant laikinų pabūklų aikštelių sumontuota pakrantės baterija Nr. 23. 1940 m. lapkričio 25 d. Baltijos karinio jūrų laivyno inžinerijos skyrius pranešė karinio laivyno vadovybei apie priimtą sprendimą neperkelti pakrantės artilerijos baterijos Nr. 23 pabūklų iš laikinų artilerijos pabūklų aikštelių į nuolatinės pozicijas (galbūt tikimasi gauti naujus pabūklus kuriuos būtų galima sumontuoti nuolatinėse pozicijose). Tačiau, kadangi kitų pabūklų Liepojos šiaurinėje dalyje nebuvo, inžinerinis skyrius prašė karinio laivyno tarybos leidimo išmontuoti pabūklus iš laikinų ir sumontuoti juos nuolatinėse artilerijos pabūklų pozicijose. Minėta situacija byloja jog kaip ir pakrantės artilerijos baterijos Nr. 27 atveju, statybos darbai pakrantės artilerijos baterijoje Nr. 23 buvo pažengę tiek jog minėtu laikotarpiu nuolatinėse artilerijos pozicijose jau buvo galima sumontuoti pabūklus.

Vis dėl to nors statybinių darbų pagreitinėjimas buvo aiškiai jaučiamas, skirtingai nuo Estijos TSR, kurioje pakrantės artilerijos baterijų statybos darbai (Osmusaro, Mažojoje Pakrio, Naisaro salose, Monzundo salyne, Paldiskio, Talino, rajonuose) sėkmingai vyko arba jau buvo baigti Latvijos TSR teritorijoje pakrantės artilerijos baterijų statybų darbai vyko lėtai. 1939-1940 m. laikotarpiu Latvijos TSR teritorijoje nebuvo priimta į ginkluotę nei viena nuolatinė pakrantės artilerijos baterija. Tuo tarpu pilnaverčiai statybos darbai buvo pradėti 1940 m. Dėl šių priežasčių Latvijos TSR pakrantėje 1941 m. buvo ruošiamasi užbaigti statyti ir priimti į ginkluotę net penkias pilnai funkcionuojančias 130 mm pakrantės artilerijos baterijas. 1941 m. gegužės 5 d. pakrantės artilerijos baterijos Liepojoje Nr. 23 ir Nr. 27 buvo baigtos statyti, o gegužės 17 d. Karinio jūrų laivyno liaudies komisaras N. Kuznecovas pasirašė įsakymą Nr. 0405 kuriuo į Baltijos karinio jūrų laivyno sudėtį Liepojos karinio jūrų laivyno bazės pakrantės gynybos sektoriuje buvo priimtose keturios 130 mm pakrantės artilerijos baterijos Nr. 23, 27, 45, 46¹⁰⁴.

Liepojos pakrantės gynybos baterijos Nr. 23 ir Nr. 27 pabūklų aikštelės buvo pastatytos pagal vienodą projektą, tačiau pačių statinių išsidėstymas šiose objektuose turėjo skirtumų. Abejose baterijose buvo sumontuota po keturis 130 mm pabūklus B-13. Jūros gynybos sektoriui stebėti abejose baterijose buvo pastatyti į jūrą orientuoti tolimačių bokštai (baterijoje Nr. 27 tolimačio bokštas yra nugriautas). Baterijoje Nr. 27 taip pat buvo pastatytas ir komandinis punktas su 18 cm

Liepojos pietinėje dalyje, tuo tarpu Mikeltuomis kaimo apylinkėse buvo dislokuota baterija Nr. 46. Likusi baterija Nr. 45 P. Petrovo teigimu buvo dislokuota Ventspilyje, tačiau J. Melkonovas nurodo Ventspilyje stovėjus bateriją Nr. 46. In МЕЛКОНОВ, Ю. Ю. Пушки Курляндского берега. Рига, 2005, с. 137. Tokią numeraciją kaitą būtų galima paaiškinti tik tai baterijų Nr. 45 ir Nr. 46 pozicijų apkeitimu įvykusiū vėlesniu laikotarpiu.

¹⁰⁴ ПЕТРОВ, П. В. Краснознаменный балтийский флот накануне великой отечественной войны: 1935 – весна 1941 гг. Диссертация на соискание ученой степени доктора исторических наук. Том 1. Санкт-Петербург, 2014, с. 241, 243, 253, 259, 261, 290-291. МЕЛКОНОВ, Ю. Пушки Курляндского берега. Рига, 2005, с. 128.

storio plieniniu kupolu (kupolas vandalų buvo supjaustytas į metalo laužą ir didžiąja dalimi demontuotas). J. Melkonas nurodo jog vienoje tokio tipo 130 mm baterijoje tarnybą atliko 160 kariškių iš kurių 9 buvo karininkai 39 puskarininkiai ir 112 karinio jūrų laivyno kariškiai¹⁰⁵.

1941 m. gegužės mėn. baigtos statyti pakrantės artilerijos baterijos Nr. 23 ir Nr. 27 nebuvo vieninteliai fortifikaciniai statiniai kurie įėjo į Sovietų Sąjungos planus fortifikuojant Liepojos uostą. Vis dar vykstant pakrantės gynybos baterijų Nr. 23 ir Nr. 27 statyboms 1940 m. spalio 8 d. Liepojos karinio jūrų laivyno bazės vadas kontradmirolas P. Traininas davė Baltijos karinio jūrų laivyno vadovybei užklausa kurioje buvo prašoma parūpinti materialų naujų fortifikacinių statinių Liepojoje įrenginėjimui. Liepojos šiauriniame ir pietiniame moluose dar Rusijos imperijos laikotarpiu suprojektuotų pakrantės artilerijos baterijų Nr. 4 ir Nr. 5 vietose buvo norima sumontuoti dvi naujas iš keturių pabūklų susidedančias 100 mm pakrantės artilerijos baterijas. Be šių 100 mm pabūklų taip pat buvo norima gauti ir šešis 45 mm pabūklus arba tris didesnio kalibro pabūklus kuriuos numatyta sumontuoti pačių Liepojos uosto vartų gynybai¹⁰⁶. Liepojoje taip pat buvo planuojama pastatyti mokomąją 130 mm bateriją¹⁰⁷, tačiau duomenų, kad šie projektai būtų buvę įgyvendinti nėra.

Be pakrantės artilerijos baterijų turėjusių ginti miestą iš jūros pusės, buvo planuojama pietines Liepojos miesto prieigas sutvirtinti ir iš sausumos, pastatant 41-ąją Liepojos įtvirtintą rajoną. 1939 m. spalio 19 d. karinio jūrų laivyno komisariatui buvo pristatyta 1-ojo rango flagmano S. Stavickio vadovaujamos komisijos ataskaita kurioje buvo aptariamas pakrantės artilerijos baterijų ir įtvirtintų rajonų įrenginėjimo klausimas. Liepojos uostą šiame plane numatyta sustiprinti įrengiant 41-ąją Liepojos įtvirtintą rajoną¹⁰⁸. Pradiniame projektavimo ir statybų organizavimo etape 41-asis Liepojos įtvirtintas rajonas buvo betarpiškai susijęs su su vadinamosios „Molotovo linijos“ statybomis. Pabaltijo karinės apygardos teritorijoje buvo suplanuota iš viso pastatyti tris – Liepojos, Šiaulių ir Kauno įtvirtintus rajonus. 41-ojo Liepojos įtvirtinto rajono planas buvo rengiamas norint sujungti 42-ąją Šiaulių įtvirtintą rajoną su pakrantės gynybos priemonėmis Baltijos jūros pakrantėje, šis objektas veikdamas kartu su Baltijos kariniu jūrų laivynu turėjo užtikrinti pakrantės apsaugą nuo priešišku pajėgų desantų iš jūros pusės, taip pat iš sausumos pusės apsaugoti Liepoją, Paviluostą ir Palangą. Šiame įtvirtintame rajone buvo numatyta statyti penkis gynybos mazgus. 1940 m. spalio 15 d. buvo

¹⁰⁵ МЕЛКОНОВ, Ю. Ю. Пушки Курляндского берега. Рига, 2005, с. 130.

¹⁰⁶ ПЕТРОВ, П. В. Краснознаменный балтийский флот накануне великой отечественной войны: 1935 – весна 1941 гг. Диссертация на соискание ученой степени доктора исторических наук. Том 1. Санкт-Петербург, 2014, с. 243.

¹⁰⁷ БУЛДЫГИН, С. Б. Оборона Лиепаи. Санкт-Петербург, 2018, с. 21.

¹⁰⁸ КОВАЛЕВ, С.Н., МИХАЙЛОВ А.А. Создание баз балтийского флота СССР в Эстонии и Латвии осенью 1939 – весной 1940 года. In Научно-технические ведомости СПбГПУ. Гуманитарные и общественные науки. Т. 1 (118). Санкт-Петербург, 2011, с. 179.

užbaigti 41-ojo Liepojos įtvirtinto rajono rekognoskavimo darbai, rezultatus tikrino, specialiai sudarytos rezultatų priėmimo komisijos, 41-ojo Liepojos įtvirtinto rajono rekognoskavimo duomenis tikrino apygardos kariuomenės vado pavaduotojas gen. leit. Lvovas. 1940 m. lapkričio pab. betikrinant rekognoskavimo darbų rezultatus iš Šiaulių, Kauno ir Liepojos įtvirtintų rajonų buvo rasta klaidų ir netikslumų kuriuos reikėjo ištaisyti. Tuo tarpu statybų reikmėms buvo numatyta sudaryti statybinių medžiagų tiekimo ir gabenimo planus. Tokių statybinių materialų kaip mediena, smėlis ir žvyras tiekimą buvo planuojama organizuoti vietinėse apylinkėse. Atkreiptinas dėmesys, kad pirmoji skubos tvarka suformuota karinė kasykla pradėjo dirbti Latvijos TSR teritorijoje. Mediena skirta statybos darbams buvo gaunama iš Lietuvos TSR ir Latvijos TSR teritorijų¹⁰⁹.

1941 m. sausio 1 d. Pabaltijo karinės apygardos sudėtyje jau buvo suformuoti 41-ojo Liepojos įtvirtinto rajono, 42-ojo Šiaulių įtvirtinto rajono ir 44-ojo Kauno įtvirtinto rajono valdymo kadrai (kiekviename įtvirtintame rajone po 12 karininkų) iš kurių ateityje buvo numatyta formuoti įtvirtintų rajonų vadovybę. Tačiau 1941 m. balandžio mėn. buvo suformuoti 45-ojo Ventspilio, 46-ojo Telšių ir 48-ojo Alytaus įtvirtintų rajonų valdymo kadrai¹¹⁰. Naujų įtvirtintų rajonų valdymo kadru suformavimas yra susijęs su pokyčiais įvykusiais projektavimo planuose.

1941 m. pradžioje likus keliems mėnesiams iki statybų pradžios Sovietų Sąjungos generalinis štabas dėl prieštarigai vertinamų vietų planavimo dokumentuose nutarė iš naujo peržiūrėti įtvirtinimų projektavimo planą. Įtvirtintų rajonų projektavimas priklausė ir nuo karinių pajėgų išsidėstymo, vienam įtvirtintam rajonui ginti buvo numatyta viena armija, dėl šios priežasties įtvirtintų rajonų struktūra vis dar buvo koreguotina. Galutiniame rezultate atlikus koregavimo darbus Pabaltijo karinėje apygardoje, „Molotovo linijos“ dalyje esančioje Lietuvos TSR teritorijoje buvo numatyta pastatyti keturis – 42-ąjį Šiaulių, 44-ąjį Kauno, 46-ąjį Telšių ir 48-ąjį Alytaus įtvirtintus rajonus¹¹¹.

Sprendžiant pagal išdėstymą galima daryti prielaidas jog nusprendus Pabaltijo karinės apygardos teritorijoje statyti keturis „Molotovo linijos“ įtvirtintus rajonus, bent jau dalį anksčiau numatytų funkcijų ir pozicijų iš 41-ojo Liepojos įtvirtinto rajono perėmė 46-asis Telšių įtvirtintas rajonas¹¹². Nepaisant to susiklosčiusi situacija nereiškė jog bus atsisakoma Liepojos įtvirtinto rajono. Dar 1941

¹⁰⁹ ORLOV, V. SSRS įtvirtinimai Lietuvos pasienyje (1940-1941). In XX amžiaus fortifikacija Lietuvoje. Kaunas, 2008, p. 143, 145-147.

¹¹⁰ БУЛДЫГИН, С. Б. Строительство укрепленных районов и формирование частей для них в Прибалтийском особом военном округе в 1941 г. Часть 2. In Baltfort Nr. 4 (9), Рига, 2009, с. 59.

¹¹¹ ORLOV, V. SSRS įtvirtinimai Lietuvos pasienyje (1940-1941). In XX amžiaus fortifikacija Lietuvoje. Kaunas, 2008, p. 150-151.

¹¹² 46-ojo Telšių įtvirtinto rajono statybos zona tesėsi nuo Palangos iki Judrėnų. In БУЛДЫГИН, С. Строительство укрепленных районов и формирование частей для них в Прибалтийском особом военном округе. Часть 1 In Baltfort Nr.4 (9), Рига, 2009, с. 65.

m. kovo 3 d. karinio jūrų laivyno liaudies komisaro pavaduotojas admiras J. Isakovas gavo RA generalinio štabo viršininko pavaduotojo gen. leit. N. Vatutino siūstą direktyvą kurioje buvo pranešta apie liaudies komisaro gynybos reikalams Sovietų Sąjungos maršalo S. Timošenko sprendimą 1941 m. pradėti įtvirtinimų statybą Monzundo salyne, Ventspilyje, ir Liepojoje. Liepojos įtvirtinto rajono atveju buvo numatyta statyti įtvirtinimus pridengiančius Liepojos miestą tiek iš jūros tiek iš sausumos (pietinės miesto dalies) pusės įrengiant lauko fortifikacijos pozicijas ir sutvirtinant jas gelžbetoniniais statiniais¹¹³. Panašiu laikotarpiu 1941 m. kovo mėn. užbaigus rekognoskavimo darbus buvo pradėti statyti 42-ąjį Šiaulių, 44-ąjį Kauno, 46-ąjį Telšių ir 48-ąjį Alytaus įtvirtinti rajonai¹¹⁴.

Dar sovietinėje istoriografijoje buvo pastebėta jog žinių apie 41-ąjį įtvirtintą rajoną mažai¹¹⁵. Kartu taip pat išliko nežinoma – kokį projekto įgyvendinimo lygį pasiekė 41-ojo Liepojos įtvirtinto rajono statybos darbai. 1966 m. pasirodžiusiame Romano Belevitnevo ir Andrejaus Loso darbe „Tvirtovė be fortų“ vietos buvo skiriama ir 41-ajam įtvirtintam rajonui. Pagal šių autorių pateiktą versiją dar prieš prasidedant Sovietų Sąjungos ir Vokietijos karui dalis 67-osios šaulių divizijos 281-ojo šaulių pulko karių statė įtvirtinimus Nicos gyvenvietės rajone palei Bartos upę. Į statybines aikšteles jau buvo suvežtos statybinės medžiagos – cementas, armatūra, akmenys, smėlis. Veikė betono maišyklės, paruoštos stovėjo statybų aikštelės, buvo prasidėję netgi dzotų statybos darbai ir gelžbetoninių statinių betonavimo darbai. Statybas nutraukė 1941 m. birželio 21 d. naktį į statybų zoną atėję 67-osios šaulių divizijos daliniai, turėję užimti gynybines pozicijas palei Bartos upę. Pasak Romano Belevitnevo ir Andrejaus Loso versijos palei Bartos upę čia dirbę įtvirtinimų statytojai netgi pareiškė, kad dar po mėnesio-pusanthro jie čia pastatys tokius įtvirtinimus kurie bus geresni netgi už Manerheimo liniją. Tačiau netrukus įtvirtinto rajono statytojams, teko užleisti vietą įsitvirtinti besiruošiantiems gynybai 67-osios šaulių divizijos dalims. R. Belevitnevas ir A. Losas pažymėjo, kad nei vienas iš pradėtų (net ir ilgalaikės fortifikacijos) statinių iki karo pradžios taip ir nebuvo baigtas statyti ir, kad net knygos išleidimo metu statybinėse aikštelėse vis dar stovėjo „smėlio ir cemento krūvos, rūdijo armatūrinė geležis“¹¹⁶.

¹¹³ ПЕТРОВ, П. В. Краснознаменный балтийский флот накануне великой отечественной войны: 1935 – весна 1941 гг. Диссертация на соискание ученой степени доктора исторических наук. Том 1. Санкт-Петербург, 2014, с. 289.

¹¹⁴ БУЛДЫГИН, С. Б. Строительство укрепленных районов и формирование частей для них в Прибалтийском особом военном округе. Часть 1 In Baltfort Nr. 3 (8), Рига, 2009, с. 63.

¹¹⁵ ИВАНОВ, О. Д., ЧЕЧЕТКИН, В. А. Комендант укрепрайона. In В июне сорок первого... Страницы героической обороны Лиепая. Рига, 1986, prieiga per internetą: <http://www.nashapobeda.lv/996.html>.

¹¹⁶ БЕЛЕВИТНЕВ, Р. А., ЛОСЬ, А. Ф. Крепость без фортов. Москва, 1966, с. 11, 14, 25, 26, 29-30, 60-61, 72, 136, 180.

Taigi pagal R. Belevitnevo ir A. Loso pateiktą versiją išeitų jog patvariosios fortifikacijos statinių statybos Liepojos įtvirtintame rajone jau buvo pradėtos. Vis dėl to nors kaip ir patys nurodo rėmėsi veteranų atsiminimais ir archyviniais duomenimis patys autoriai savo darbą laiko „nepilna ir neišsamia istorine esė“¹¹⁷. Vasilijus Savčenko pastarąjį R. Belevitnevo ir A. Loso darbą įvertino kaip parašyta meniška forma ir atskleidžiantį Liepojos miesto gynybos ir 67-osios šaulių divizijos karinių veiksmų vaizdus¹¹⁸. Dėl šios priežasties R. Belevitnevo ir A. Loso knygoje pateikiama informacija yra kvestionuojama ir pilnavertiškai ja remtis negalima.

S. Buldiginas nurodo jog Liepojos įtvirtintame rajone Nicos gyvenvietės rajone šalia Bartos upės 67-osios šaulių divizijos 281-ojo šaulių pulko 1-asis ir 2-asis batalionai iš tiesų vykdė lauko įtvirtinimų priklausančių 41-ajam įtvirtintam rajonui statybos darbus, tačiau patvariosios fortifikacijos pavyzdžiai t.y. iš gelžbetonio sudaryti ilgalaikiai ugnies taškai (dotai) statomi nebuvo¹¹⁹. Apie 281-ojo šaulių pulko 1-ojo ir 2-ojo batalionų dalyvavimą pastarojo objekto statybose Nicos rajone savo atsiminimuose užsimena ir 281-ojo šaulių pulko štabo viršininkas kapitonas A. Orlovas nurodydamas jog 281-ojo šaulių pulko kariai, kuriems šiuose statybos darbuose vadovavo šio pulko vado pavaduotojas kapitonas M. Škurinas, nebuvo pagrindiniai šio įtvirtinimo statytojai, o tik suteikė pagalbą pagrindiniams statytojams (kas tiksliai jie tokie buvo autorius savo atsiminimuose nenurodė). Vis dėl to A. Orlovas nurodė jog šiose statybose buvo statomi ilgalaikiai ugnies taškai, pagal tokią versiją išeitų jog minėtų objektų statybos darbai buvo pradėti¹²⁰.

1942 m. kovo 7 d. pateiktoje viceadmirolo Vladimiro Tribuco ataskaitoje apie Liepojos karinio jūrų laivyno bazės karinius veiksmus 1941 m. birželio 22-27 d. užsimenama jog ilgalaikių ugnies taškų minėtu laikotarpiu prie Liepojos nebuvo, tačiau didžiulis kiekis cemento atsargų buvo sukauptas įtvirtinto rajono sklype-atkarpoje Nr. 12 statybvietėje Nr. 2. Iš ko darytina išvada jog bent jau dalis statybinių medžiagų 41-ojo įtvirtinto rajono statyboms buvo atgabenta ir sandėliuojama jau įkurtose statybų aikštelėse. Viceadmirolas V. Tribucas taip pat mini jog Liepojoje buvusios (67-osios) šaulių divizijos kariškiai nuo 1941 m. gegužės mėn. vykdė statybos darbus kurių metu pakrantės artilerijos baterijos Nr. 27 rajone buvo pastatyti keturi žemės-medžio ugnies taškai (dzotai). Tuo pat metu analogiškų fortifikacinių statinių statybos darbai buvo vykdomi ir Nicos

¹¹⁷ БЕЛЕВИТНЕВ, Р. А., ЛОСЬ, А. Ф Крепость без фортов. Москва, 1966, с. 5-6.

¹¹⁸ САВЧЕНКО В. И. Семь огненных дней Лиепаи. Рига, 1985, Prieiga per internetą: <http://www.nashapobeda.lv/-996.html>.

¹¹⁹ БУЛДЫГИН, С. Б. Оборона Лиепаи. Санкт-Петербург, 2018, с. 42, 47. БУЛДЫГИН, С. Б. Накануне. История Прибалтийского особого военного округа. Санкт-Петербург, 2014, с. 204.

¹²⁰ ОРЛОВ А. И. Полк принимает бои. In В июне сорок первого... Рига, 1986, Prieiga per internetą: <http://www.nashapobeda.lv/972.html>

gyvenvietės rajone prie Bartos upės¹²¹. Pastarųjų statinių statybos darbus galima sieti su 41-ojo įtvirtinto rajono statybų pradžia. Atsižvelgiant į Vokietijos ir Sovietų Sąjungos karo pradžios datą tokia statybų pradžios data leistų paaiškinti kodėl šiame įtvirtintame rajone taip ir nebuvo suspėta pastatyti patvariosios fortifikacijos statinių.

1941 m. birželio 4 d. buvo priimtas sprendimas pradėti formuoti karinius dalinius įtvirtintiems rajonams. „Molotovo linijos“ 42-ajame Šiaulių, 44-ajame Kauno, 46-ajame Telšių ir 48-ajame Alytaus įtvirtintuose rajonuose buvo paskirti komendantai, duotas nurodymas suformuoti įtvirtintų rajonų komendantūrą pagal etatą (штат) 9/111 kurį sudarė 85 kariškiai¹²². Lygiai tuo pačiu metu buvo pagal etatą 9/2 iš 49 kariškių buvo suformuota ir Liepojos 41-ojo įtvirtinto rajono komendantūra. Vykstant šiam procesui buvo paskirtas 41-ojo įtvirtinto rajono komendantas, juo tapo diviziono komisaras Serafimas Petrovičius Nikolaevas. Komendanto pavaduotoju politiniams reikalams tapo pulko komisaras Michailas Aleksandrovičius Vasečkinas, o įtvirtinto rajono artilerijos viršininku Samoilo Evseivičius Beloborodovas¹²³.

Daugiau statybos ir organizacinių darbų 41-ajame Liepojos įtvirtintame rajone dėl 1941 m. birželio 22 d. prasidėjusio karo tarp Vokietijos ir Sovietų Sąjungos nebuvo suspėta atlikti. Dėl šios priežasties iš esmės vieninteliais aktyviais fortifikaciniais objektais 1941 m. birželio mėn. laikotarpiu Liepojoje taip ir liko tik pakrantės artilerijos baterijos Nr. 23 ir Nr. 27.

¹²¹ Отчет о боевой деятельности Либавской военно морской базы с 22 по 27 июня 1941 года. Prieiga per internetą: <http://www.nashapobeda.lv/1146.html>.

¹²² Tai nebuvo pirmasis šių įtvirtintų rajonų komendantūros vadovybės formavimas, dar 1941 m. balandžio 20 d. šiuose įtvirtintuose rajonuose komendantūros vadovybė buvo suformuota pagal etatą 9/1 – iš 61 kariškio. Šių įtvirtintų rajonų karinių dalinių formavimą buvo numatyta baigti 1941 m. spalio 1 d. In БУЛДЫГИН, С. Б. Строительство укрепленных районов и формирование частей для них в Прибалтийском особом военном округе. Часть 2 In Baltfort Nr.4 (9), Рига, 2009, с. 59.

¹²³ БУЛДЫГИН, С. Б. Накануне. История Прибалтийского особого военного округа. Санкт-Петербург, 2014, с. 204, 206, 208-209.

1.1.3. Vokietijos gynybinės sistemos kūrimas Liepojoje 1941-1945 metais

1941 m. birželio 29 d. Vokietijos kariuomenės 291-ajai pėstininkų divizijai galutinai užėmus Liepojos uostą, prasidėjo naujos šį kartą jau Vokietijos karinių pajėgų organizuojamos pakrantės gynybos sistemos šiame mieste kūrimas. Be abejonės apie šį žingsnį buvo pagalvota dar prieš prasidedant aktyviems Vokietijos ir Sovietų Sąjungos kariniams veiksams. 291-ajai divizijai artėjant link Liepojos be kitų šios divizijos užnugaryje buvusių pajėgų buvo ir Vokietijos karinio jūrų laivyno 530-asis pakrantės artilerijos divizionas¹²⁴, aprūpintas pakrantės artileristais, tačiau neturėjęs pačių artilerijos pabūklų. Be abejonės 530-asis pakrantės artilerijos divizionas buvo reikalingas esant reikalui greitai reikiamoje vietoje suformuoti pakrantės gynybą panaudojant trofėjinius arba specialiai jau reikiamoje vietoje gautus pabūklus.

Pagrindinėms 291-osios pėstininkų divizijos pajėgoms dalyvaujant susirėmimuose Liepojos prieigose 530-asis pakrantės artilerijos divizionas buvo dislokuotas Priekulėje¹²⁵ ir užėmė gynybines pozicijas pietinėje ir rytinėje šio miestelio dalyje. Birželio 29 d. vykstant paskutinių pasipriešinimo židinių likvidavimui į Liepoją buvo perdislokuotas ir 530-asis pakrantės artilerijos divizionas, tiksliai Baltijos karinio jūrų laivyno pakrantės artilerijos baterijų pozicijos Vokietijos kariuomenės pajėgoms tuo metu dar nebuvo tiksliai žinomos, tačiau iš 291-osios pėstininkų divizijos pajėgų buvo suformuotos dvi laikinos pakrantės artilerijos baterijos¹²⁶. Be jokių abejonų 530-asis pakrantės artilerijos divizionas buvo perdislokuotas į Liepoją siekiant suformuoti pirminę šio uosto pakrantės gynybos sistemą.

Po Liepojos miesto užėmimo Vokietijos karinė vadovybė skyrė dėmesio ir šio uosto fortifikacinių statinių apžiūrai. 1942 m. Berlyne buvo išleistas gerai iliustruotas, beveik penkių šimtų lapų dydžio karinių pajėgų reikmėms skirtas raštiškas raportas (savotiškas vadovėlis) skirtas Vokietijos kariuomenės kariškiams susipažinti su Sovietų Sąjungos fortifikaciniais statiniais kuriuos pačiai Vokietijos kariuomenei teko įveikti Rytų fronte iki 1942 m. Šiame darbe buvo skirta dėmesio ir Sovietų Sąjungos laikotarpiu statytiems Liepojos fortifikaciniams statiniams, o dar konkrečiau pakrantės artilerijos baterijoms. Darbe labai trumpai užsiminus apie Liepojos miesto apylinkėse vykusius Pirmojo ir Antrojo pasaulinio karų karinius veiksmus, buvo galima rasti medžiagos apie

¹²⁴ 530-asis pakrantės artilerijos divizionas buvo suformuotas prieš pat Vokietijos ir Sovietų Sąjungos karo pradžią 1941 m. gegužės mėn. Svinouiscyje (Swinemünde). In BÖLSCHER, B. Hitlers Marine im Landkriegseinsatz 1939-1945. Herstellung und verlag, 2015, S. 62.

¹²⁵ Turima omenyje gyvenvietė Latvijoje.

¹²⁶ БУЛДЫГИН, С. Б. Оборона Лиепая. Санкт-Петербург, 2018, с. 65, 143, 218.

pakrantės artilerijos baterijų statybas, tačiau daugiausia dėmesio šiame darbe Liepojos atveju buvo skirta čia stovėjusių pakrantės artilerijos baterijų statinių tipologijai. Darbe be atskirų fortifikacinių statinių brėžinių buvo pateiktas netgi buvusios pakrantės artilerijos baterijos Nr. 23 statinių išsidėstymo planas¹²⁷. Pagal pateiktus atskirų statinių brėžinius galima matyti jog Vokietijos karinių pajėgų braižytojai lankėsi abejose Sovietų Sąjungos laikotarpio Liepojos pakrantės artilerijos baterijose¹²⁸. Taigi pakrantės artilerijos baterijos Nr. 23 ir Nr. 27 jau pirminėje Vokietijos-Sovietų Sąjungos karo fazėje nebuvo paliktos be Vokietijos karinių pajėgų kariškių dėmesio.

Vokietijos karinėms pajėgoms judant į šiaurę nuo Liepojos ir jau besiruošiant šturmuoti Vakarų Estijos salyno salas (šturmavimas vyko rugsėjo 8 – spalio 21 dienomis) buvo susirūpinta neseniai užimtų teritorijų rytinėje Baltijos jūros pakrantėje gynyba. Liepoje dėl šios priežasties buvo dislokuotas kartu su 291-osios pėstininkų divizijos pajėgomis judėjęs 531-asis pakrantės artilerijos divizionas. Buvimo Liepojoje metu šiam pakrantės artilerijos divizionui buvo pavaldžios dvi 2-oji ir 3-oji iš šešių pabūklų susidedančios 150 mm baterijos¹²⁹. Sprendžiant pagal tai jog 531-asis pakrantės artilerijos divizionas kaip ir 530-asis pakrantės artilerijos divizionas buvo mobilus ir judėjo kartu su armijų grupės „Šiaurė“ pajėgomis, o jų baterijos dislokuotos Liepojoje ir apginkluotos po šešis 150 mm pabūklus, galima gana drąsiai sakyti jog šios baterijos nebuvo sumontuotos Sovietų Sąjungos laikotarpio pakrantės artilerijos baterijų Nr. 23 ir Nr. 27 statiniuose ir veikė mobilių lauko artilerijos baterijų principu. Be šių objektų taip pat yra užsimenama apie Liepojoje dislokuotas Vokietijos karinio jūrų laivyno pakrantės baterijas „Von Diest“ (ginkluota trejais 130 mm pabūklais). ir „Biegler“¹³⁰ (ginkluota keturiais 100 mm pabūklais) bei kitas mobilias artilerijos baterijas bei priešlėktuvines artilerijos baterijas iš 707-ojo karinio jūrų laivyno priešlėktuvinės artilerijos diviziono¹³¹. Atkreiptinas dėmesys, kad Vokietija pati negamino 130 mm pabūklų todėl panašu, kad baterijoje „Von Diest“ buvo naudojami sovietiniai B-13 pabūklai kas galėtų reikšti, jog bent jau viena arba net abi Vokietijos pakrantės artilerijos baterijos Liepojoje buvo dislokuotos

¹²⁷ Denkschrift über die russische Landesbefestigung. Berlin, 1942, S. 72-73, 251-255.

¹²⁸ Tokias išvadas galima daryti peržiūrėjus pateiktą statinių brėžinius. Be pakrantės artilerijos baterijos Nr. 23 plano šiame darbe yra pateiktas ir komandinio punkto bunkerio su plieniniu stebėjimo kupolu brėžinys (brėžinio numeris 209). Toks objektas Liepojoje stovi tik tai pakrantės artilerijos baterijoje Nr. 27 (šiuo metu didžioji plieninio kupolo dalis yra demontuota vandaly, išlikę tik tai sunkiau pasiekiami plieninio kupolo fragmentai) .

¹²⁹ 1-oji šiam divizionui pavaldi baterija taip pat susidedanti iš šešių 150 mm pabūklų buvo dislokuota Ventspilyje. Atkreipiant dėmesį reiktų pasakyti jog dalis Vokietijos karinio jūrų laivyno pajėgų pakrantės artilerijos baterijų (kurias reiktų įvardinti laikinomis) dislokuotų Kuršo pakrantėje minimu laikotarpiu iš dislokacinės pusės sutapo su Sovietų Sąjungos laikotarpio pakrantės artilerijos baterijomis

¹³⁰ Be abejonės galima drąsiai pasakyti jog šioms baterijoms pavadinimai buvo suteikti 1941 m. birželio 25 d. mūšio dėl Liepojos metu žuvusių Vokietijos karinio jūrų laivyno šturmo būrio (MSA) vado Gerhardo von Diesto ir specialiojo Biglerio būrio (SB) vado Richardo Biglerio garbei.

¹³¹ БУЛДЫГИН, С. Б. Моонзунд 1941. Санкт-Петербург, 2013, с. 118.

Sovietų Sąjungos laikotarpio pakrantės artilerijos baterijų vietose. Vis dėl to apie šių baterijų egzistavimą Liepojoje vėlesniu laikotarpiu žinių nėra.

Netrukus į Liepojoje vienas po kito buvo atkelti nauji vienas kitą pakeitę karinio jūrų laivyno pakrantės artilerijos divizionai. 1941 m. rugpjūčio mėn. į Liepoją buvo perkeltas prieš tai buvęs Klaipėdoje dislokuotas 117-asis pakrantės artilerijos divizionas. Liepojoje jis buvo pervadintas 7-uoju pakaitiniu artilerijos divizionu¹³². 1942 m. balandžio mėn. Liepojoje buvo suformuotas 532-asis pakrantės artilerijos divizionas. Panašu, kad Kurše minimu laikotarpiu šiam artilerijos divizionui buvo pavaldžios aštuonios pakrantės artilerijos baterijos išsidėsčiusios palei Baltijos jūros pakrantę¹³³. Tuo tarpu pačioje Liepojoje buvo dislokuotos dvi pakrantės artilerijos baterijos – Libau Nord ir Libau Süd¹³⁴. Labai panašu jog minėtų pakrantės artilerijos baterijų sumontavimui pozicijose buvo panaudotos Sovietų Sąjungos karinio jūrų laivyno pakrantės artilerijos baterijų Nr. 23 ir Nr. 27 aikštelės¹³⁵. Kaip teigia Wilhelm von Harnier minėtas dažnas pakrantės artilerijos divizionų kaitaliojimas priklausė nuo pagrindinių armijų grupės „Šiaurė“ pajėgų judėjimo. Pagrindinėmis Vokietijos karinio jūrų laivyno pakrantės artilerijos pajėgomis gynusiomis Baltijos jūros pakrantę buvo nuo pat karo pradžios kartu su armijų grupe „Šiaurė“ puolime dalyvavę 530-asis, 531-asis pakrantės artilerijos divizionai. Vėliau prie jų prisidėjo dar ir vėliau suformuoti 532-asis ir 534-asis pakrantės artilerijos divizionai. Iš esmės pastarieji artilerijos divizionai buvo išdėstyti nuo pat Liepojos iki Leningrado prieigų¹³⁶. Iš esmės be kelių išimčių su Wilhelm von Harniero pateiktais duomenimis dėl Vokietijos karinio jūrų laivyno pakrantės artilerijos divizionų išsidėstymo nuo Liepojos iki Leningrado sutiko ir R. Rolf¹³⁷.

Be pakrantės artilerijos divizionų Liepojoje taip pat buvo dislokuoti ir priešlėktuviniai artilerijos divizionai. Minėtus dalinius buvo pradėta formuoti iš karto po Liepojos miesto užėmimo – 1941 m. liepos mėn. buvo suformuotas 712-asis karinio jūrų laivyno priešlėktuvinės artilerijos divizionas. Vis dėl to netrukus 1941 m. gruodžio mėn. šis divizionas buvo išformuotas. 1943 m. balandžio mėn. 224-

¹³² Marineartillerieabteilung 117 Prieiga per internetą: [žiūrėta 2019-05-16] <https://www.axishistory.com/books/370-germany-kriegsmarine/kriegsmarine-kuestenartillerieeinheiten/7127-marineartillerieabteilung-117>.

¹³³ BÖLSCHER, B. Hitlers Marine im Landkriegseinsatz 1939-1945. Herstellung und verlag, 2015, S. 63.

¹³⁴ Marine-Artillerie-Abteilung 532 Prieiga per internetą: [žiūrėta 2019-05-17] <http://www.lexikon-der-wehrmacht.de/Gliederungen/MarineArtAbt/MarineArtAbt532.htm>

¹³⁵ Vokietijos karinio jūrų laivyno vado Ostlande dokumentuose skirtuose Baltijos jūros pakrantės artilerijos baterijų skaičiui ir išsidėstymui apžvelgti Liepojoje galima rasti paminint ir bateriją Libau Süd aptarnaujamą 532-ojo pakrantės artilerijos diviziono ir ginkluotą trejais 13,2 cm pabūklais. Vokietijoje tokiu pavadinimu buvo įvardijami Sovietų Sąjungos pakrantės artilerijos pabūklai B-13. Taigi tokiu atveju galima aiškiai matyti jog Liepojos pakrantės gynybai Vokietijos karinio jūrų laivyno artileristai panaudojo matomai atsitraukiančių sovietų Baltijos karinio jūrų laivyno artileristų nespėtus susprogdinti pabūklus arba dalį jų pavyko sutaisyti. Prieiga per internetą [žiūrėta 2019-05-16] <https://forum.axishistory.com/download/file.php?id=359295&mode=view>. Denkschrift über die russische Landesbefestigung. Berlin, 1942, S. 251.

¹³⁶ HARNIER von, W. Artillerie im Küstenkampf. München, 1970 (?), S. 76.

¹³⁷ ROLF, R. Atlantikwall Batteries and Bunkers. Middelburg, 2014, p. 382.

ojo priešlėktuvinės artilerijos diviziono pagrindu Liepojoje buvo suformuotas antrojo formavimo 712-asis karinio jūrų laivyno priešlėktuvinės artilerijos divizionas išbuvęs šiame mieste iki pat karo pabaigos 1945 m. gegužės mėn¹³⁸. Dar vienas su Liepoja susijęs šios srities dalinys buvo 711-asis karinio jūrų laivyno priešlėktuvinės artilerijos divizionas, suformuotas Svinouiscije 1941 m. gruodžio mėn. Po suformavimo šis priešlėktuvinės artilerijos divizionas buvo perkeltas į Talino arba šalia esančias Estijos apylinkes, nedidelė dalis divizionui priklausiusių kariškių taip pat buvo perkelti ir į Leningrado apylinkes. 1944 m. rudenį pablogėjus situacijai fronte buvo nuspręsta 711-ąjį karinio jūrų laivyno priešlėktuvinės artilerijos divizioną perkelti į Liepoją¹³⁹. 711-ajam karinio jūrų laivyno priešlėktuvinės artilerijos divizionui atvykus į Liepoją jis buvo išformuotas ir performuotas į 534-ąjį pakrantės artilerijos divizioną¹⁴⁰.

Skirtingų autorių pateikiami duomenys apie Liepojos pakrantės artilerijos baterijų apginklavimą 1944 m. pabaigoje šiek tiek skiriasi. Wilhelm von Harnier savo darbe nurodo Liepojoje buvus keturias karinio jūrų laivyno artilerijos baterijas – dvi po keturis 105 mm pabūklus ginkluotas artilerijos baterijas, vieną po tris 88 mm pabūklus ginkluotą artilerijos bateriją ir vieną keturiais 130 mm ginkluotą artilerijos bateriją. Pagal Wilhelm von Harnier pateiktą planą išeitų jog 1944 m. pabaigoje viena iš buvusių sovietinių pakrantės artilerijos baterijų (kadangi žemėlapyje nurodyta jog tokio kalibro pabūklais yra ginkluota baterija šiaurinėje Liepojos dalyje, galima ją identifikuoti kaip buvusią sovietinę pakrantės artilerijos bateriją Nr. 23) vis dar buvo ginkluota 130 mm pabūklais B-13. Vis dėl to pateikta informacija dėl baterijų ginkluotės yra abejotina, Wilhelm von Harnier pateiktoje informacijoje apie Klaipėdos baterijų ginkluotę galima pamatyti daug netikslumų, dėl šios priežasties to paties autoriaus pateiktą Liepojos pakrantės artilerijos baterijų planą reikia vertinti atsargiai¹⁴¹. Patikimesnius duomenis apie Liepojos pakrantės artilerijos baterijas pateikia R. Rolf. Pastarasis autorius savo darbe nurodo jog 534-ajam pakrantės artilerijos divizionui dislokuotam Liepojoje nuo 1944 m. spalio mėn. priklausė keturios pakrantės artilerijos baterijos, skirtingai nuo kitų autorių R. Rolf pateikia ir Liepojoje dislokuotų Vokietijos karinio jūrų laivyno pakrantės artilerijos baterijų pavadinimus ir ginkluotę – baterija „Libau-Hafen“ ginkluota keturiais 105 mm

¹³⁸ Marineflakabteilung 712 (1) Prieiga per internetą: [žiūrėta 2019-05-16]. <https://www.axishistory.com/books/371-germany-kriegsmarine/kriegsmarine-flakeinheiten/7358-marineflakabteilung-712-1>. Marineflakabteilung 712 (2) Prieiga per internetą: [žiūrėta 2019-05-16]. <https://www.axishistory.com/books/371-germany-kriegsmarine/kriegsmarine-flakeinheiten/7359-marineflakabteilung-712-2>.

¹³⁹ Marineflakabteilung 711 (1) Prieiga per internetą: [žiūrėta 2019-05-16] <https://www.axishistory.com/books/371-germany-kriegsmarine/kriegsmarine-flakeinheiten/7356-marineflakabteilung-711-1>

¹⁴⁰ BÖLSCHER, B. Hitlers Marine im Landkriegseinsatz 1939-1945. Herstellung und verlag, 2015, S. 63.

¹⁴¹ HARNIER von, W. Artillerie im Küstenkampf. München, 1970 (?), S. 24, 81.

pabūklais SKL-50¹⁴², baterija „Libau- Mitte“ ginkluota trejais 88 mm pabūklais SKC-35 U, baterija „Libau Süd“ ginkluota keturiais 105 mm pabūklais SKC- 32 U, ir baterija „Libau Düne“ kuri buvo ginkluota 76,2 mm patrankomis¹⁴³. Vis dėl to Rudi Rolf savo pateiktame žemėlapyje kuriame parodytos ir pakrantės artilerijos baterijos Liepojoje nepažymėjo jų pavadinimų, dėl šios priežasties liko neaiškios tikslios Vokietijos karinio jūrų laivyno artilerijos baterijų Liepojoje lokalizacijos vietos. Bandant lokalizuoti baterijas pirmiausia pastebimas besikartojantis baterijos „Libau Süd“ pavadinimas. Baterija tokiu pačiu pavadinimu, egzistavo Liepojoje Sovietų Sąjungos Baltijos karinio jūrų laivyno baterijos Nr. 27 statiniuose kai šiame mieste buvo dislokuotas 532-ąjį pakrantės artilerijos divizionas. Tokiu atveju 534-ojo pakrantės artilerijos diviziono pakrantės artilerijos bateriją „Libau Süd“ taip pat reiktų lokalizuoti buvusiuose Baltijos karinio jūrų laivyno baterijos Nr. 27 statiniuose. Pakrantės artilerijos bateriją „Libau-Mitte“ reiktų sieti su maždaug per 430 m į šiaurės vakarus nuo šalia Liepojos kapinių esančio Raudonosios armijos memorialinio komplekso centro nutolusiomis pabūklų pozicijomis. Atliekant šio objekto apžiūrą lauko tyrimų metu buvo nustatyta jog tai Vokietijos karinių pajėgų statytos pakrantės (laikinosios) artilerijos baterijos pozicijos. Baterijoje iš viso yra keturios pabūklų aikštelės¹⁴⁴, iš kurių dvi (Nr. 1 ir Nr. 3) susprogdintos, kas paliudytų jog pastarasis objektas buvo naudojamas ir Antrojo pasaulinio karo metu. Apžiūros metu buvo pastebėta jog ant vienos iš keturių artilerijos pabūklų aikštelių varžtų vis dar yra išlikusios veržlės, kas reikštų jog ant šios (Nr. 2) aikštelės pabūklas taip ir nebuvo sumontuotas. Atsižvelgus į pabūklų kiekį ir tipą minėtą artilerijos bateriją galima sieti tik tai su baterija „Libau-Mitte“. Susidarius tokiai situacijai pakrantės artilerijos bateriją „Libau-Hafen“ tegalima sieti tik tai su buvusios pakrantės artilerijos baterijos Nr. 23 statiniais. Tuo tarpu 76,2 mm pakrantės artilerijos baterijos „Libau Düne“ ginkluotos F-22 (Ф-22) pabūklais, ginkluotė skirtingai nei kitų trijų Liepojos artilerijos baterijų buvo ne montuojama ant nuolatinių artilerijos pabūklų pozicijų, o mobili. Dėl šios priežasties visiškai lokalizuoti šią bateriją nėra galimybių.

¹⁴² Panašu, kad šioje vietoje R. Rolf naudotoje informacijoje gali būti įsivėlusį klaidą ir vietoje 105 mm pabūklų SKL-50 (autoriumi yra žinomi tik 305 mm ir 280 mm pabūklų SKL-50 variantai) turėti omenyje 105 mm pabūklai SKL-60. Jų šūvio nuotolis praktiškai visiškai sutampa su R. Rolf nurodytu 18 km. „Libau-Hafen“ baterijos šūvio nuotoliu. In HOGG, Ian. V. German Artillery of World War Two. Mechanicsburg, 1997, 226-227.

¹⁴³ ROLF, R. Atlantikwall Batteries and Bunkers. Middelburg, 2014, p. 382-383. Skirtingai nei prie kitų Liepojos pakrantės artilerijos baterijų prie baterijos „Libau Düne“ R. Rolf iki galo nenurodė šios baterijos pabūklų tipų. Tebuvo pažymėta jog pastaroji baterija yra ginkluota 76,2 mm pabūklais FK.. Šioje vietoje reiktų pažymėti jog Vokietijoje 76,2 mm pabūklai nebuvo gaminami, jų vaidmenį šios valstybės karinėse pajėgose atliko įvairūs 75 mm pabūklai. Dėl šios priežasties vieninteliais pabūklais galėjusiais būti baterijoje „Libau Düne“ buvo Sovietų Sąjungoje pagaminti 76,2 mm pabūklai F-22 (Ф-22), kurių didžiulį kiekį kaip karo trofėjus pradinėje Vokietijos ir Sovietų Sąjungos karo dalyje pajėmė Vokietijos kariuomenė. Pažymėtina jog šie pabūklai (1936 m. modelis) kaip tik buvo įvardijami pavadinimais FK-296 (r), arba (1939 m. modelis Ф-22УСВ) FK-297 (r). In ХАРУК А. Артиллерия Вермахта. Москва, 2010, с. 143. ШИРОКОРАД, А. Б. Энциклопедия отечественной артиллерии. Минск, 2000, с. 471.

¹⁴⁴ Pabūklų aikštelių koordinatės : Nr. 1. 56°28'56.82"N 21° 0'8.24"E, Nr. 2. 56°28'54.98"N 21° 0'8.02"E, Nr. 3. 56°28'53.51"N 21° 0'8.28"E, Nr. 4. 56°28'52.30"N 21° 0'8.60"E

Išmatavus 1944 m. spalio mėn. – 1945 m. gegužės mėn. Liepojoje dislokuoto 534-ojo pakrantės artilerijos diviziono baterijų šūvių nuotolius galima padaryti išvadas, jog nei viena iš aplink miestą buvusių šio diviziono pakrantės artilerijos baterijų (net jeigu ir būtų buvus ginkluota didžiausiais šio diviziono turėtais apie 18 km šaudančiais pabūklais) nebuvo pajėgi apšaudyti Raudonosios armijos pajėgų išsidėsčiusių palei „Kuršo katilą“¹⁴⁵. Dėl šios priežasties 1944 m. spalio mėn. – 1945 m. gegužės mėn. vykusių susirėmimų palei „Kuršo katilą“ metu 534-ojo pakrantės artilerijos diviziono baterijos negalėjo suvaidinti jokio svarbaus vaidmens Liepojos miesto gynyboje.

¹⁴⁵ Žiūrėti Žemėlapi „Liepoja 1945“.

1.2 Patvariosios fortifikacijos elementų integracija į lauko fortifikacijos sistemas Klaipėdos ir Liepojos miestų apylinkėse

1.2.1 Kocho bunkerių lokalizacija Kvietinių-Antkainio gyvenviečių apylinkėse

Kvietinių-Antkainio gynybinė linija kaip ir Kvietinių gynybinė linija yra išsidėstyta palei Minijos upę. KB Nr. 1 yra nutolęs per 1355 m į šiaurę nuo paskutinės labiausiai į rytus nutolusios Kvietinių kaimo sodybos (prie tos pačios sodybos buvo pririštas ir Kvietinių gynybinės linijos KB Nr. 1), taip pat šis statinys yra nutolęs per 1367,5 m į šiaurę nuo Kvietinių gynybinės linijos KB Nr. 3. Pats KB Nr. 1 yra apaugęs samanomis ir yra sunkiai pastebimas, atlikus apžiūrą darytina išvada jog šis bunkeris buvo susprogdintas, tačiau stovi pradinėje savo lokalizacijos vietoje. KB Nr. 1 taip pat yra sujungtas apkasu su KB Nr. 28. Statinys priklauso plačiajam KB tipui. KB Nr. 2 yra nutolęs per 48 m į pietus nuo KB Nr. 1, abiejų bunkerių apkasas nejungia. Objektas sunkiai pastebimas, nes praktiškai iki pat viršaus yra užneštas žemėmis, be to statinys apaugęs samanomis ir žolėmis. Atlikus apžiūrą darytina išvada jog šis bunkeris buvo susprogdintas, tačiau stovi pradinėje savo lokalizacijos vietoje. Statinys priklauso plačiajam KB tipui. KB Nr. 3 yra nutolęs per 71 m į pietvakarius nuo KB Nr. 2, abu bunkerius jungia apkasas. Objektas lengvai pastebimas, atlikus apžiūrą darytina išvada jog šis bunkeris buvo susprogdintas, tačiau stovi pradinėje savo lokalizacijos vietoje. Statinys priklauso plačiajam KB tipui. KB Nr. 4 yra nutolęs per 145 m į pietvakarius nuo KB Nr. 3, šiuo metu abiejų bunkerių apkasas nejungia, tačiau praktiškai neabejojama jog Antrojo pasaulinio karo metu šie statiniai turėjo būti sujungti apkasu, kuris greičiausiai sunyko dėl ūkinės veiklos. Objektas lengvai pastebimas, atlikus apžiūrą darytina išvada jog šis bunkeris buvo susprogdintas, tačiau stovi pradinėje savo lokalizacijos vietoje. Statinys priklauso plačiajam KB tipui. KB Nr. 5 yra nutolęs per 310,5 m į pietvakarius nuo KB Nr. 4, taip pat šis statinys yra nutolęs per 285 m į pietvakarius nuo KB Nr. 27. Šie objektai nėra sujungti apkasu, nes apkasus perskiria upelis, vis dėl to neabejotina jog tai tos pačios apkasų linijos statiniai. Statinys dabartinėje savo lokalizacijos vietoje galėjo atsirasti vykdant laukuose žemės ūkio darbus ardant labiau į vakarus nutolusias apkasų linijas. Tokiu atveju reiktų daryti išvadą jog dabar statinys lokalizuojasi ne pradinėje savo lokalizacijos vietoje. Objektas lengvai pastebimas taip pat šis KB yra visiškai sveikas, statinio išorinėje sienoje galima matyti statybų metu susiformavusias betono properšas (ertmes), lauko akmenis kurie pateko į skiedinį statybų metu. Ant viršutinės statinio dalies galima pastebėti parašytą įrašą „St IV 14 BB 5“. Statinys priklauso plačiajam KB tipui. KB Nr. 6 yra nutolęs per 240 m į rytus nuo KB Nr. 5, abiejų statinių apkasas šiuo metu nesujungia. Objektas lengvai pastebimas, atlikus apžiūrą darytina išvada jog šis bunkeris buvo susprogdintas, tačiau stovi pradinėje savo lokalizacijos vietoje. Statinys priklauso

plačiajam KB tipui. KB Nr. 7 yra nutolęs per 72 m į pietryčius nuo KB Nr. 6, šiuo metu abiejų statinių apkasas nejungia, tačiau praktiškai neabejotina jog Antrojo pasaulinio karo metu šiuos bunkerius apkasas jungė. Objektas lengvai pastebimas, atlikus apžiūrą darytina išvada jog šis bunkeris buvo susprogdintas, tačiau stovi pradinėje savo lokalizacijos vietoje. Statinys priklauso plačiajam KB tipui. KB Nr. 8 yra nutolęs per 277,5 m į pietus nuo KB Nr. 7, šiuo metu abiejų statinių apkasas nejungia, tačiau praktiškai neabejotina jog Antrojo pasaulinio karo metu šiuos bunkerius apkasas jungė, tarp jų galėjo būti netgi daugiau KB. Objektas sunkiai pastebimas, atlikus apžiūrą darytina išvada jog šis bunkeris buvo susprogdintas, tačiau stovi pradinėje savo lokalizacijos vietoje. Statinys priklauso plačiajam KB tipui. KB Nr. 9 yra nutolęs per 955,5 m į šiaurę nuo KB Nr. 8 (taip įvyko dėl to, nes šioje vietoje pasikeitė ekspedicijos kryptis), ir per 213 m į šiaurę nuo KB Nr. 1, šiuo metu šis bunkeris su kitais nėra sujungtas jokių apkasu, tačiau neabejotina jog Antrojo pasaulinio karo metu apkasas turėjo būti. Objektas sunkiai pastebimas, atlikus apžiūrą darytina išvada jog šis bunkeris buvo susprogdintas, tačiau stovi pradinėje savo lokalizacijos vietoje. Statinys priklauso plačiajam KB tipui. KB Nr. 10 yra nutolęs per 68 m į šiaurės rytus nuo KB Nr. 9, šiuo metu šių statinių apkasas nejungia, matomai apkaso atkarpa sunyko dėl prastų gamtinių sąlygų. Objektas lengvai pastebimas, atlikus apžiūrą darytina išvada jog šis bunkeris buvo susprogdintas, tačiau stovi pradinėje savo lokalizacijos vietoje. Statinys priklauso plačiajam KB tipui. KB Nr. 11 yra nutolęs per 110 m į šiaurę nuo KB Nr. 10, šių statinių apkasas nejungia. Objektas lengvai pastebimas, atlikus apžiūrą darytina išvada jog šis bunkeris buvo susprogdintas, tačiau stovi pradinėje savo lokalizacijos vietoje. Statinys priklauso plačiajam KB tipui. KB Nr. 12 yra nutolęs per 120 m į šiaurę nuo KB Nr. 11, šiuo metu šių statinių apkasas nejungia, matomai apkaso atkarpa sunyko dėl gamtinių sąlygų, taip pat atkarpą tarp šių statinių kerta upelis. Objektas sunkiai pastebimas, praktiškai visas bunkeris yra padengtas šakomis. Atlikus apžiūrą darytina išvada jog šis bunkeris buvo susprogdintas, tačiau stovi pradinėje savo lokalizacijos vietoje. Statinys priklauso plačiajam KB tipui. KB Nr. 13 yra nutolęs per 646,5 m į šiaurės vakarus nuo KB Nr. 12, šiuo metu šių statinių apkasas nejungia, matomai apkaso atkarpa sunyko dėl ūkinės veiklos, taip pat šis statinys yra nutolęs per 77 m į šiaurės vakarus nuo KB Nr. 29, šių statinių apkasas taip pat nesujungia. Objektas lengvai pastebimas, atlikus apžiūrą darytina išvada jog šis bunkeris buvo susprogdintas, tačiau stovi pradinėje savo lokalizacijos vietoje. Statinys priklauso plačiajam KB tipui. KB Nr. 14 yra nutolęs per 70 m į šiaurės vakarus nuo KB Nr. 13, abu bunkerius jungia apkasas. Objektas yra sunkiai pastebimas, nes praktiškai iki viršaus yra užneštas žemėmis, apaugęs samanomis bei kita augmenija. Atlikus apžiūrą darytina išvada jog šis bunkeris buvo susprogdintas, tačiau stovi pradinėje savo lokalizacijos vietoje. Statinys priklauso plačiajam KB tipui. KB Nr. 15 yra nutolęs per 85 m į šiaurės vakarus nuo KB Nr. 14, abu bunkerius jungia apkasas. Objektas yra sunkiai

pastebimas, nes praktiškai iki viršaus yra užneštas žemėmis, apaugęs samanomis bei kita augmenija. Atlikus apžiūrą darytina išvada jog šis bunkeris buvo susprogdintas, tačiau stovi pradinėje savo lokalizacijos vietoje. Statinys priklauso plačiajam KB tipui. KB Nr. 16 yra nutolęs per 95 m į šiaurės vakarus nuo KB Nr. 15, abu bunkerius jungia apkasas. Maždaug pusiaukelėje tarp šių statinių paėjus 15 m į vakarus galima pamatyti 8 iš medinių bunkerių likusias duobes 5x12, galbūt šioje vietoje turėjo būti dislokuota dalis gynybinę liniją aptarnauti turėjusių kariškių. Pats KB Nr. 16 yra lengvai pastebimas nors ir visas yra apaugęs samanomis. Atlikus apžiūrą darytina išvada jog šis bunkeris buvo susprogdintas, tačiau stovi pradinėje savo lokalizacijos vietoje. Statinys priklauso plačiajam KB tipui. KB Nr. 17 yra nutolęs per 150 m į vakarus nuo KB Nr. 16, šių statinių apkasas nejungia, tarp jų esančią teritoriją taip pat perkerta upelis. Objektas lengvai pastebimas, panašu, kad statinio dalis savo dabartinės lokalizacijos vietoje atsidūrė vykdant žemės ūkio darbus, taigi dabar statinys lokalizuojasi ne pradinėje savo lokalizacijos vietoje, vis dėl to pradinė lokalizacijos vieta negalėjo būti toli. Statinys priklauso plačiajam KB tipui. KB Nr. 18 yra nutolęs per 336 m į šiaurės rytus nuo KB Nr. 17, abiejų statinių apkasas nejungia, taip pat šis bunkeris yra nutolęs per 363 m į šiaurės vakarus nuo KB Nr. 16, šiuo metu šių statinių apkasas taip pat nejungia, greičiausiai jis sunyko dėl prastų gamtinių sąlygų. Objektas lengvai pastebimas, atlikus apžiūrą darytina išvada jog šis bunkeris buvo susprogdintas, tačiau stovi pradinėje savo lokalizacijos vietoje. Statinys priklauso plačiajam KB tipui. KB Nr. 19 yra nutolęs per 26 m į šiaurę nuo KB Nr. 18, abu bunkerius jungia apkasas. Objektas nors ir apaugęs augmenija yra lengvai pastebimas. Atlikus apžiūrą darytina išvada jog šis bunkeris buvo susprogdintas, tačiau stovi pradinėje savo lokalizacijos vietoje. Statinys priklauso plačiajam KB tipui. KB Nr. 20 yra nutolęs per 55,5 m į šiaurę nuo KB Nr. 19, abu bunkerius jungia apkasas. Objektas sunkiai pastebimas, praktiškai visas yra užneštas žemėmis ir apaugęs samanomis. Atlikus apžiūrą darytina išvada jog šis bunkeris buvo susprogdintas tačiau stovi pradinėje savo lokalizacijos vietoje. Statinys priklauso plačiajam KB tipui. KB Nr. 21 yra nutolęs per 90 m į šiaurę nuo KB Nr. 20, abu statinius jungia apkasas. Objektas labai sunkiai pastebimas, praktiškai visas yra užneštas žemėmis ir apaugęs samanomis, pamatyti statinio liekanas taip pat trukdo ir užgriuvęs medis. Atlikus apžiūrą darytina išvada jog šis bunkeris buvo susprogdintas, tačiau stovi pradinėje savo lokalizacijos vietoje. Statinys priklauso plačiajam KB tipui. KB Nr. 22 yra nutolęs per 192 m į šiaurės vakarus nuo KB Nr. 21, objektas sunkiai pastebimas ir atpažįstamas. Statinys dabartinėje savo lokalizacijos vietoje galėjo atsirasti vykdant laukuose žemės ūkio darbus ardant labiau į vakarus nutolusias apkasų linijas. Tokiu atveju reiktų daryti išvadą jog dabar statinys lokalizuojasi ne pradinėje savo lokalizacijos vietoje. Atlikus apžiūrą darytina išvada jog šis bunkeris buvo susprogdintas. Statinys priklauso plačiajam KB tipui. KB Nr. 23 yra nutolęs per 102 m į šiaurės rytus nuo KB Nr. 22, šių statinių apkasas nejungia, taip pat šis statinys yra nutolęs per 242 m į šiaurę nuo

KB Nr. 21, su šiuo bunkeriu KB Nr. 23 apkasas taip pat nesujungia, einantį apkasą perkerta skardis ir jame esantis keliukas. Objektas lengvai pastebimas, atlikus apžiūrą darytina išvada jog šis bunkeris buvo susprogdintas, tačiau stovi pradinėje savo lokalizacijos vietoje. Ant viršutinės išlikusios statinio dalies galima pastebėti parašytą įrašą „V/6“ likusi užrašo dalis neišliko. Statinys priklauso plačiajam KB tipui. KB Nr. 24 yra nutolęs per 83 m į šiaurės vakarus nuo KB Nr. 23, abu statinius jungia apkasas. Objektas sunkiai pastebimas – visas apaugęs krūmais ir žolėmis. Atlikus apžiūrą darytina išvada jog šis bunkeris buvo susprogdintas, tačiau stovi pradinėje savo lokalizacijos vietoje. Statinys priklauso plačiajam KB tipui. KB Nr. 25 yra nutolęs per 104 m į šiaurę nuo KB Nr. 24, abu statinius jungia apkasas. Nors ir visas yra apaugęs samanomis objektas yra lengvai pastebimas. Atlikus apžiūrą darytina išvada jog šis bunkeris buvo susprogdintas, tačiau stovi pradinėje savo lokalizacijos vietoje. Statinys priklauso plačiajam KB tipui. Šis statinys ypatingas savo dislokacijos vieta – jis stovi ant Antkainio piliakalnio. KB Nr. 26 yra nutolęs per 3434,5 m į pietvakarius nuo KB Nr. 29, ir per 400 m į šiaurės vakarus nuo KB Nr. 8, taip pat šis statinys yra nutolęs per 240 m į šiaurės rytus nuo jau aptartos Kvietinių gynybinės linijos KB Nr. 3, apkasas šių statinių nejungia, tačiau jie visi priklauso tai pačiai gynybinei linijai išdėstyti palei Minijos upę. Objektas sunkiai pastebimas, atlikus apžiūrą darytina išvada jog šis bunkeris buvo susprogdintas, tačiau stovi pradinėje savo lokalizacijos vietoje. Statinys priklauso plačiajam KB tipui. KB Nr. 27 yra nutolęs per 853 m į šiaurę nuo KB Nr. 26, ir per 120 m į šiaurę nuo KB Nr. 6, taip pat šis statinys yra nutolęs per 45,5 m į pietus nuo KB Nr. 4, su šiuo objektu KB Nr. 27 yra tiesiogiai sujungtas apkasu. Objektas sunkiai pastebimas – praktiškai iki pat viršaus yra užneštas žemėmis ir apaugęs samanomis. Atlikus apžiūrą darytina išvada jog šis bunkeris buvo susprogdintas, tačiau stovi pradinėje savo lokalizacijos vietoje. Statinys priklauso plačiajam KB tipui. KB Nr. 28 yra nutolęs per 286,5 m į šiaurės rytus nuo KB Nr. 27 ir per 13 m į pietus nuo KB Nr. 1, su KB Nr. 1 ši statinį tiesiogiai jungia apkasas. Objektas sunkiai pastebimas, atlikus apžiūrą darytina išvada jog šis bunkeris buvo susprogdintas, tačiau stovi pradinėje savo lokalizacijos vietoje. Statinys priklauso plačiajam KB tipui. KB Nr. 29 yra nutolęs per 1077,5 m į šiaurę nuo KB Nr. 28, ir per 76,5 m į pietus nuo KB Nr. 13, šiuo metu šie statiniai apkasu nėra sujungti, tačiau Antrojo pasaulinio karo metu KB Nr. 29 su KB Nr.13 galėjo būti sujungti apkasu. Objektas sunkiai pastebimas, atlikus apžiūrą darytina išvada jog šis bunkeris buvo susprogdintas, tačiau stovi pradinėje savo lokalizacijos vietoje. Bunkeris pastatytas labai grubiai, jo sienoje matosi statybų metu susiformavusios didžiulės nelygios rievės, nelygi ir viršutinė statinio dalis. Statinys priklauso plačiajam KB tipui. KB Nr. 30 yra nutolęs per 1243 m į šiaurės vakarus nuo KB Nr. 29 ir per 90 m į šiaurės rytus nuo KB Nr. 25, šie bunkeriai apkasu nėra sujungti. Objektas lengvai pastebimas, atlikus apžiūrą darytina išvada jog šis bunkeris buvo susprogdintas, tačiau stovi pradinėje savo lokalizacijos vietoje. Statinys priklauso plačiajam KB tipui. KB Nr. 31 yra nutolęs per

70 m į šiaurę nuo KB Nr. 30, abiejų statinių apkasas nejungia. Objektas lengvai pastebimas, atlikus apžiūrą darytina išvada jog šis bunkeris buvo susprogdintas, tačiau stovi pradinėje savo lokalizacijos vietoje. Bunkeris pastatytas labai grubiai, jo sienoje matosi statybų metu susiformavusios nelygios rievės. Statinys priklauso plačiajam KB tipui. KB Nr. 32 yra nutolęs per 208 m į šiaurės vakarus nuo KB Nr. 31, abiejų statinių apkasas nejungia. Objektas lengvai pastebimas, atlikus apžiūrą darytina išvada jog šis bunkeris buvo susprogdintas, tačiau stovi pradinėje savo lokalizacijos vietoje. Statinys priklauso plačiajam KB tipui. KB Nr. 33 yra nutolęs per 172,5 m į rytus nuo KB Nr. 32, abiejų statinių apkasas nejungia. Objektas lengvai pastebimas, atlikus apžiūrą darytina išvada jog šis bunkeris buvo susprogdintas, tačiau stovi pradinėje savo lokalizacijos vietoje. Statinys priklauso plačiajam KB tipui. KB Nr. 34 yra nutolęs per 50 m į šiaurę nuo KB Nr. 33, abu statinius jungia apkasas. Objektas sunkiai pastebimas – visas statinys yra užneštas žemėmis ir apaugęs samanomis. Atlikus apžiūrą darytina išvada jog šis bunkeris buvo susprogdintas, tačiau stovi pradinėje savo lokalizacijos vietoje. Statinys priklauso plačiajam KB tipui. KB Nr. 35 yra nutolęs per 150 m į šiaurę nuo KB Nr. 34, apkasu šie statiniai nėra sujungti. Objektas sunkiai pastebimas, atlikus apžiūrą darytina išvada jog šis bunkeris buvo susprogdintas, tačiau stovi pradinėje savo lokalizacijos vietoje. Statinys priklauso plačiajam KB tipui. KB Nr. 36 yra nutolęs per 70 m į šiaurės rytus nuo KB Nr. 35, šiuo metu statinių apkasas nejungia, tačiau praktiškai neabejojama, kad Antrojo pasaulinio karo metu šiuos bunkerius turėjo jungti apkasas. Objektas lengvai pastebimas, atlikus apžiūrą darytina išvada jog šis bunkeris buvo susprogdintas, tačiau stovi pradinėje savo lokalizacijos vietoje. Statinys priklauso plačiajam KB tipui. KB Nr. 37 yra nutolęs per 166 m į šiaurę nuo KB Nr. 36, abiejų statinių apkasas nejungia, tačiau gali būti jog Antrojo pasaulinio karo metu šiuos statinius apkasas galėjo jungti. Objektas lengvai pastebimas, atlikus apžiūrą darytina išvada jog šis bunkeris buvo susprogdintas, tačiau stovi pradinėje savo lokalizacijos vietoje. Statinys priklauso plačiajam KB tipui. KB Nr. 38 yra nutolęs per 55 m į šiaurės rytus nuo KB Nr. 37, abiejų statinių apkasas nejungia, tačiau gali būti jog Antrojo pasaulinio karo metu šiuos statinius apkasas galėjo jungti. Objektas lengvai pastebimas, atlikus apžiūrą darytina išvada jog šis bunkeris buvo susprogdintas, tačiau stovi pradinėje savo lokalizacijos vietoje. Ant po sprogimo stačiai atsistojusios KB Nr. 38 viršutinės dalies taip pat galima pamatyti parašytą įrašą „St IV/6 BB 41“. Bunkerio vidinėje sienoje taip pat galima pamatyti ir statybų metu į skiedinį patekusius lauko akmenis. Statinys priklauso plačiajam KB tipui. KB Nr. 39 yra nutolęs per 212,5 m į šiaurės vakarus nuo KB Nr. 38, abiejų statinių apkasas nejungia. Objektas lengvai pastebimas, atlikus apžiūrą darytina išvada jog šis bunkeris buvo susprogdintas tačiau stovi pradinėje savo lokalizacijos vietoje. Statinys priklauso plačiajam KB tipui. KB Nr. 40 yra nutolęs per 90 m į šiaurės vakarus nuo KB Nr. 39 abiejų statinių apkasas nejungia. Objektas labai sunkiai pastebimas nes praktiškai visas iki pat viršaus yra užneštas žemėmis ir apaugęs augalais.

Atlikus apžiūrą darytina išvada jog šis bunkeris buvo susprogdintas, tačiau stovi pradinėje savo lokalizacijos vietoje. Statinys priklauso plačiajam KB tipui. KB Nr. 41 yra nutolęs per 97 m, abu statiniai apkasu nėra sujungti. Objektas labai sunkiai pastebimas – iš žemės kyšo tik tai nedidelė statinio dalis. Atlikus apžiūrą darytina išvada jog šis bunkeris buvo susprogdintas, tačiau stovi pradinėje savo lokalizacijos vietoje. Statinys priklauso plačiajam KB tipui. KB Nr. 42 yra nutolęs per 70 m į šiaurės rytus nuo KB Nr. 41, šiuo metu abu statiniai nėra sujungti apkasu, tačiau Antrojo pasaulinio karo metu šiuos bunkerius apkasas vis dėl to galėjo jungti. Objektas sunkiai pastebimas – iš žemės kyšo tik viršutinė statinio dalis kuri yra apaugusi samanomis. Atlikus apžiūrą darytina išvada jog šis bunkeris buvo susprogdintas, tačiau stovi pradinėje savo lokalizacijos vietoje. Statinys priklauso plačiajam KB tipui. KB Nr. 43 yra nutolęs per 653,5 m į šiaurės vakarus nuo KB Nr. 42, abu statiniai apkasu nėra sujungti. Objektas nors ir yra apaugęs samanomis, tačiau yra lengvai pastebimas, be to šis KB yra visiškai nepažeistas. Statinys priklauso plačiajam KB tipui. KB Nr. 44 yra nutolęs per 76,5 m į šiaurę nuo KB Nr. 43, abu statiniai apkasu nėra sujungti. Objektas sunkiai pastebimas – yra apaugęs samanomis ir įsimaišęs tarp lauko akmenų bei kitokių šiukšlių, todėl yra panašu jog statinio dalis dabartinėje savo lokalizacijos vietoje galėjo atsirasti vykdant žemės ūkio darbus. Tokiu atveju reiktų daryti išvadą jog dabar statinio dalis lokalizuojasi ne pradinėje savo lokalizacijos vietoje, tačiau pradinė lokalizacijos vieta vargu ar galėjo būti toli. Statinys priklauso plačiajam KB tipui. KB Nr. 45 yra nutolęs per 93 m į vakarus nuo KB Nr. 44, abu statiniai apkasu nėra sujungti. Objektas lengvai pastebimas, be to šis KB yra visiškai nepažeistas. Statinys priklauso plačiajam KB tipui. KB Nr. 46 yra nutolęs per 128 m į šiaurės vakarus nuo KB Nr. 45, abu statiniai apkasu nėra sujungti. Objektas lengvai pastebimas panašu, kad šiuo metu statinys yra apverstas aukštiekninkas, todėl yra panašu jog statinio dalis dabartinėje savo lokalizacijos vietoje galėjo atsirasti vykdant žemės ūkio darbus. Tokiu atveju reiktų daryti išvadą jog dabar statinys lokalizuojasi ne pradinėje savo lokalizacijos vietoje, tačiau pradinė lokalizacijos vieta negalėjo būti toli. Statinys priklauso plačiajam KB tipui. KB Nr. 47 yra nutolęs per 237,5 m į šiaurės rytus nuo KB Nr. 46, abu statiniai apkasu nėra sujungti. Objektas lengvai pastebimas panašu jog statinio dalis dabartinėje savo lokalizacijos vietoje galėjo atsirasti vykdant žemės ūkio darbus. Tokiu atveju reiktų daryti išvadą jog dabar statinys lokalizuojasi ne pradinėje savo lokalizacijos vietoje, tačiau pradinė lokalizacijos vieta negalėjo būti toli. Statinys priklauso plačiajam KB tipui. KB Nr. 48 yra nutolęs per 446,5 m į pietus nuo KB Nr. 47, abu statiniai apkasu nėra sujungti. Objektas yra sunkiai pastebimas – praktiškai visas yra užslinkęs žemėmis ir apaugęs samanomis. Statinio išorinėje sienoje galima pamatyti statybų metu susiformavusias rieves, nepaisant to bunkeris išliko sveikas. Statinys priklauso plačiajam KB tipui. KB Nr. 49 yra nutolęs per 60 m į šiaurę nuo KB Nr. 48, nors šiuo metu šie du statiniai apkasu nėra sujungti, tačiau neabejotina jog Antrojo pasaulinio karo metu apkasas šiuos statinius turėjo

sujungti. Objektas sunkiai pastebimas praktiškai visas yra užslinkęs žemėmis ir apaugęs samanomis. Statinio išorinėje sienoje galima pamatyti statybų metu susiformavusias rieves, nepaisant to bunkeris išliko sveikas. Statinys priklauso plačiajam KB tipui.

1.2.2 Kocho bunkerių lokalizacija Kvietiniuose lauko tyrimų duomenimis

Kocho bunkeriai Kvietinių kaimo pietrytiniame pakraštyje yra išsidėstę aukštumoje einančioje palei Minijos upę iki pat autostrados kelio A1, praeinančio pro Gargždų miesto šiaurinį pakraštį. KB Nr. 1 yra nutolęs per 140 m į pietryčius nuo paskutinės Kvietinių kaimo sodybos į kurią veda kelias pažymėtas 2233 numeriu. Į KB Nr. 1 ateina apkasas, kurį galima pamatyti einant takeliu kuris veda nuo labiausiai į rytus nutolusios Kvietinių kaimo sodybos iki Minijos upės. Pats objektas nors ir apaugęs samanomis yra lengvai pastebimas, atlikus apžiūrą darytina išvada jog šis bunkeris buvo susprogdintas, tačiau stovi pradinėje savo lokalizacijos vietoje. Statinys priklauso plačiajam KB tipui. KB Nr. 2 yra nutolęs per 60 m į šiaurę nuo KB Nr. 1, abu bunkerius jungia apkasas. Objektas lengvai pastebimas, atlikus apžiūrą darytina išvada jog šis bunkeris buvo susprogdintas, tačiau stovi pradinėje savo lokalizacijos vietoje. Ant viršutinės statinio dalies galima pastebėti parašytą įrašą „KLT BB 17“. Statinys priklauso plačiajam KB tipui. KB Nr. 3 yra nutolęs per 55 m į šiaurę nuo KB Nr. 2, abu bunkerius jungia apkasas. Objektas sunkiai pastebimas, apaugęs samanomis ir dengiamas nedidelių krūmų. Atlikus apžiūrą darytina išvada jog šis bunkeris buvo susprogdintas, tačiau stovi pradinėje savo lokalizacijos vietoje. Statinys priklauso plačiajam KB tipui. KB Nr. 4 yra nutolęs per 175 m į pietvakarius nuo KB Nr. 3 ir per 76 m į pietvakarius nuo KB. Nr. 1, šiuos du bunkerius taip pat jungia apkasas kurį perskiria miško keliukas. Objektas lengvai pastebimas, atlikus apžiūrą darytina išvada jog šis bunkeris buvo susprogdintas tačiau stovi pradinėje savo lokalizacijos vietoje. Ant viršutinės statinio dalies galima pastebėti parašytą įrašą „BB 41“. Statinys priklauso plačiajam KB tipui. KB Nr. 5 yra nutolęs per 77 m į pietus nuo KB Nr. 4, abu bunkerius jungia apkasas. Objektas lengvai pastebimas ir yra visiškai nepažeistas. Statinio sienoje galima pastebėti statybų metu kartu su skiediniu įbetonuotus lauko akmenis. Ant viršutinės objekto dalies galima pastebėti parašytą įrašą „HKL T. BB“. Statinys priklauso plačiajam KB tipui. KB Nr. 6 yra nutolęs per 54 m į pietus nuo KB Nr. 5, abu bunkerius jungia apkasas. Objektas yra lengvai pastebimas, atlikus apžiūrą darytina išvada jog šis bunkeris buvo susprogdintas, tačiau stovi pradinėje savo lokalizacijos vietoje. Statinys priklauso plačiajam KB tipui. KB Nr. 7 yra nutolęs per 48 m į pietvakarius nuo KB Nr. 6, abu bunkerius jungia apkasas. Objektas yra lengvai pastebimas, atlikus apžiūrą darytina išvada jog šis bunkeris buvo susprogdintas, tačiau stovi pradinėje savo lokalizacijos vietoje. Statinys priklauso plačiajam KB tipui. KB Nr. 8 yra nutolęs per 50 m į pietvakarius nuo KB Nr. 7, abu bunkerius jungia apkasas. Objektas yra lengvai pastebimas, atlikus apžiūrą darytina išvada jog šis bunkeris buvo susprogdintas, tačiau stovi pradinėje savo lokalizacijos vietoje. Statinio sienoje galima pastebėti statybų metu į skiedinį patekusius lauko akmenis. Vienas iš jų yra netgi 22 cm ilgio. Statinys priklaus-

so plačiajam KB tipui. KB Nr. 9 yra nutolęs per 80 m į pietvakarius nuo KB Nr. 8, abu bunkerius jungia apkasas. Objektas yra lengvai pastebimas, atlikus apžiūrą darytina išvada jog šis bunkeris buvo susprogdintas, tačiau stovi pradinėje savo lokalizacijos vietoje. Statinys priklauso plačiajam KB tipui. KB Nr. 10 yra nutolęs per 63 m į vakarus nuo KB Nr. 9, abu bunkerius jungia apkasas. Objektas sunkiai pastebimas, atlikus apžiūrą darytina išvada jog šis bunkeris buvo susprogdintas tačiau stovi pradinėje savo lokalizacijos vietoje. Statinys priklauso plačiajam KB tipui. KB Nr. 11 yra nutolęs per 48 m į vakarus nuo KB Nr. 10, abu bunkerius jungia apkasas. Objektas sunkiai pastebimas – iš visų pusių apaugęs žole ir padengtas medžių lapais, atlikus apžiūrą darytina išvada jog šis bunkeris buvo susprogdintas, tačiau stovi pradinėje savo lokalizacijos vietoje. Statinys priklauso plačiajam KB tipui. KB Nr. 12 yra nutolęs per 100 m į šiaurę nuo KB Nr. 11, nuo KB Nr. 11 į Kocho bunkerio Nr. 12 pusę veda apkasas kuris galėjo būti naudojamas kaip atsitraukimo kelias, tačiau KB Nr. 12 šiame apkase nėra – statinio fragmentas guli šalia apkasos esančiame nedideliame šiukšlyne. Panašu, kad statinio dalis savo dabartinės lokalizacijos vietoje atsidūrė vykdant žemės ūkio darbus, taigi dabar statinys lokalizuojasi ne pradinėje savo lokalizacijos vietoje, vis dėl to pradinė lokalizacijos vieta negalėjo būti toli. Statinys priklauso plačiajam KB tipui. KB Nr. 13 yra nutolęs per 137 m į pietvakarius nuo KB Nr. 12, šalia KB Nr. 12 esantis apkasas jungiasi su apkasu kuris veda į KB Nr. 13, šį statinį su KB Nr. 11 taip pat jungia 120 m ilgio apkasas. Objektas sunkiai pastebimas, dalis statinio yra padengta nukirstomis medžių šakomis ir nedideliais medžiais, atlikus apžiūrą darytina išvada jog šis bunkeris buvo susprogdintas, tačiau stovi pradinėje savo lokalizacijos vietoje. Statinys priklauso plačiajam KB tipui. KB Nr. 14 yra nutolęs per 90 m į pietvakarius nuo KB Nr. 13, abu bunkerius jungia apkasas. Objektas lengvai pastebimas, atlikus apžiūrą darytina išvada jog šis bunkeris buvo susprogdintas, tačiau stovi pradinėje savo lokalizacijos vietoje. Statinys priklauso plačiajam KB tipui. KB Nr. 15 yra nutolęs per 75 m į pietvakarius nuo KB Nr. 14, abu bunkerius jungia apkasas. Objektas sunkiai pastebimas, atlikus apžiūrą darytina išvada jog šis bunkeris buvo susprogdintas, tačiau stovi pradinėje savo lokalizacijos vietoje. Statinys priklauso plačiajam KB tipui. KB Nr. 16 yra nutolęs per 85 m į pietvakarius nuo KB Nr. 15, abu bunkerius jungia apkasas. Objektas lengvai pastebimas, atlikus apžiūrą darytina išvada jog šis bunkeris buvo susprogdintas, tačiau stovi pradinėje savo lokalizacijos vietoje. Statinys priklauso plačiajam KB tipui. KB Nr. 17 yra nutolęs per 91 m į šiaurę nuo KB Nr. 16 abu bunkerius jungia apkasas. Apkasas vedantis iš KB Nr. 16 prie KB Nr. 17 galėjo tarnauti kaip atsitraukimo arba perėjimo į kitas gynybines pozicijas kelias. Objektas lengvai pastebimas ir yra visiškai nepažeistas. Ant viršutinės statinio dalies galima pastebėti parašytą įrašą „BB 14“. Statinys priklauso plačiajam KB tipui. KB Nr. 18 yra nutolęs per 145 m į pietvakarius nuo KB Nr. 17 ir per 72 m į vakarus nuo KB Nr. 16, visus tris bunkerius jungia apkasas. KB Nr. 18 yra lengvai pastebimas, atlikus apžiūrą darytina išvada jog šis bunkeris buvo susprogdintas, tačiau

stovi pradinėje savo lokalizacijos vietoje. Statinys priklauso plačiajam KB tipui. KB Nr. 19 yra nutolęs per 70 m į vakarus nuo KB Nr. 18, abu bunkerius jungia apkasas. Objektas sunkiai pastebimas – praktiškai visas padengtas žemėmis, atlikus apžiūrą darytina išvada jog šis bunkeris buvo susprogdintas, tačiau stovi pradinėje savo lokalizacijos vietoje. Statinys priklauso plačiajam KB tipui. KB Nr. 20 yra nutolęs per 102 m į vakarus nuo KB Nr. 19, abu bunkerius jungia apkasas. Objektas sunkiai pastebimas – visas apaugęs samanomis ir yra dengiamas krūmo, atlikus apžiūrą darytina išvada jog šis bunkeris buvo susprogdintas, tačiau stovi pradinėje savo lokalizacijos vietoje. Statinys priklauso plačiajam KB tipui. KB Nr. 21 yra nutolęs per 77 m į pietvakarius nuo KB Nr. 20, abu bunkerius jungia apkasas. Objektas sunkiai pastebimas, atlikus apžiūrą darytina išvada jog šis bunkeris buvo susprogdintas, tačiau stovi pradinėje savo lokalizacijos vietoje. Statinys priklauso plačiajam KB tipui. KB Nr. 22 yra nutolęs per 453 m į pietvakarius nuo KB Nr. 21, abiejų bunkerių šiuo metu apkasas nejungia, tačiau praktiškai neabejotina jog apkasas šiuos du statinius buvo sujungęs. Apkasas galėjo sunykti dėl ūkinių darbų, taip pat šių dviejų statinių tarpe yra specifinis griovys (pažymėtas geltona linija) kuris galėjo atsirasti buvusio apkaso vietoje, jame galima pastebėti tam tikrų apkaso požymių. KB Nr. 22 yra lengvai pastebimas ir beveik visiškai sveikas, trūksta tik tai sienelės virš įėjimo landos. Statinys priklauso plačiajam KB tipui. KB Nr. 23 yra nutolęs per 85,5 m į šiaurės vakarus nuo KB Nr. 22, tačiau abiejų bunkerių apkasas nejungia, panašu jog KB Nr. 23 gali priklausyti antrajai apkasų linijai kuri dėl žemdirbystės ir kitos ūkinės veiklos neišliko. Objektas sunkiai pastebimas iš žemės kyšo tik nedidelė statinio dalis kuri yra apaugusi samanomis. Pats bunkeris išliko sveikas. Statinys priklauso plačiajam KB tipui. KB Nr. 24 yra nutolęs per 120 m į pietus nuo KB Nr. 23 ir per 93 m į pietvakarius nuo KB Nr. 22, su pastaruoju bunkeriu KB Nr. 24 jungia ta pati apkasų linija (ją perskiria upelis). Objektas labai sunkiai pastebimas visas apaugęs samanomis ir didžiuliais krūmais. Pats bunkeris išliko sveikas. Statinys priklauso plačiajam KB tipui. KB Nr. 25 yra nutolęs per 43 m į pietvakarius nuo KB Nr. 24, abu bunkerius jungia apkasas. Objektas lengvai pastebimas ir beveik visiškai sveikas, trūksta tik tai sienelės virš įėjimo landos. Statinys priklauso plačiajam KB tipui. KB Nr. 26 yra nutolęs per 43 m į pietryčius nuo KB Nr. 25, abu bunkerius jungia apkasas. Objektas lengvai pastebimas, atlikus apžiūrą darytina išvada jog šis bunkeris buvo susprogdintas, tačiau stovi pradinėje savo lokalizacijos vietoje. Keista, tačiau iš vidinės šio statinio dalies kyšo 12,5 cm geležinis strypas, vargu ar jis įsmigo į bunkerio sieną sprogdimo metu, tad greičiausiai pateko į statinio skiedinį dar statybų metu. Statinys priklauso plačiajam KB tipui. KB Nr. 27 yra nutolęs per 180 m į pietvakarius nuo KB Nr. 26, abiejų bunkerių apkasas nejungia. Objektas lengvai pastebimas, atlikus apžiūrą darytina išvada jog statinys savo dabartinės lokalizacijos vietoje atsidūrė vykdant žemės ūkio darbus, taigi dabar statinys lokalizuojasi ne pradinėje savo lokalizacijos vietoje. Statinys priklauso plačiajam KB tipui. KB Nr. 28 yra nutolęs

per 43 m į pietus nuo KB Nr. 27, abiejų bunkerių apkasas nejungia. Objektas lengvai pastebimas, tačiau gana sunkiai atpažįstamas. Atlikus apžiūrą darytina išvada jog statinys savo dabartinės lokalizacijos vietoje atsidūrė vykdant žemės ūkio darbus, taigi dabar statinys lokalizuojasi ne pradinėje savo lokalizacijos vietoje. Statinys priklauso plačiajam KB tipui.

1.2.3 Tobruko bunkerių lokalizacija Liepojoje lauko tyrimų duomenimis

Tobruko bunkerių Liepojoje išdėstymą galima suskirstyti į dvi dalis. Pirmoji dalis būtų Pietinėje miesto dalyje, prie Rusijos imperijos laikais statyto Pietinio įtvirtinimo ir Perkonės kanalo (Pėrkones kanāls) rajone. Antroji dalis būtų šiaurinėje-rytinėje miesto dalyje – išdėstyta palei Liepojos tvirtovės gynybinį griovį. TB Nr. 1 yra nutolęs per 98 m į vakarus nuo Pietinio įtvirtinimo gynybinio griovio vakarinės dalies ir per 440 m į pietvakarius nuo Ganytojų gatvės (Ganību iela) ir Klaipėdos gatvės (Klaipėdas iela) sankryžos. Aplinkui statinių apkasų nematyti greičiausiai jie sunyko dėl netinkamų išlikimui sąlygų. Objektas lengvai pastebimas, didžioji statinio dalis yra išlindusi iš žemės. Bunkerio sienose galima pastebėti susisluoksniavimą, jis galėjo susiformuoti statybų metu prastai sutankinus gelžbetonį, dėl sausos betono masės arba gamtinėms sąlygoms dėl karščio ar šalčio pertraukus darbo eigą. Durų staktos viršutinė dalis taip pat išbetonuota nelygiai, prie šildymo krosnelės kaminui skirtos angos galima pastebėti ir gelžbetonio struktūros pažeidimą. Atlikus objekto apžiūrą, pagal patalpų išsidėstymą nustatyta jog statinys priklauso Ringstand 58c tipui. TB Nr. 2 yra nutolęs per 187 m į rytus nuo TB Nr. 1, abiejų bunkerių apkasas nejungia. Šis statinys yra ypatingas savo dislokacijos vieta – jis yra įkomponuotas į XIX a. pab. XX a. pr. pastatyto Liepojos tvirtovės Pietinio įtvirtinimo sudėtį. Objektas lengvai pastebimas, didžioji statinio dalis yra išlindusi iš žemės priešais Pietinio įtvirtinimo kofrą. Bunkerio sienose galima pastebėti didelį susisluoksniavimą, jis galėjo susiformuoti statybų metu prastai sutankinus gelžbetonį, dėl sausos betono masės arba gamtinėms sąlygoms dėl karščio ar šalčio pertraukus vientisinę statybos darbų eigą. Statybos darbų metu bunkerio užpakalinėje dalyje suformuota betono atbraila kurios paprastai šiuose statiniuose nebūna. Iš bunkerio sienos yra išlindusi sulinkusi armatūros dalis, kas reikštų jog jau šio statinio statybų metu armatūra nebuvo sudėta visiškai tiesiai ir tvarkingai. Atlikus objekto apžiūrą, pagal patalpų išsidėstymą nustatyta jog statinys priklauso Ringstand 58c tipui. TB Nr. 3 yra nutolęs per 152 m į rytus nuo TB Nr. 2, nors šiuo metu apkasas abiejų statinių tiesiogiai nejungia, tačiau neabejotina jog šie du statiniai apkasu turėjo būti sujungti, greičiausiai apkasos vedančio prie TB Nr. 2 atkarpa yra sunykusi. Šis statinys yra ypatingas savo dislokacijos vieta – jis yra įkomponuotas į XIX a. pab. XX a. pr. pastatyto Liepojos tvirtovės Pietinio įtvirtinimo sudėtį. Objektas gana sunkiai pastebimas, didžioji statinio dalis yra paslėpta po žeme. Matomoje statinio dalyje gelžbetonio susisluoksniavimas yra minimalus, statybų metu gelžbetonis buvo gerai sutankintas. Bunkerio šaudymo anga saugumo sumetimais yra užbetonuota. Atlikus objekto apžiūrą, pagal patalpų išsidėstymą nustatyta jog statinys priklauso Ringstand 58c tipui. TB Nr. 4 yra nutolęs per 1193 m į rytus nuo TB Nr. 3, abiejų statinių apkasas nejungia, (tarp šių dviejų bunkerių dar stovi TB Nr. 33), TB Nr. 4 aplinkoje apkasų taip pat

nepastebėta, greičiausiai jie sunyko dėl netinkamų išlikimui sąlygų. Šis bunkeris yra pastatytas priešais Perkonės kanalą (Pėrkones kanāls) kuris dar buvo panaudotas XIX a. pab. XX a. pr. kaip Liepojos tvirtovės gynybinis griovys pietinėje miesto dalyje. Objektas lengvai pastebimas, didžioji statinio dalis yra išlindusi iš žemės. Statinio struktūroje galima pastebėti susisluoksniavimą, jis galėjo susiformuoti statybų metu prastai sutankinus gelžbetonį, dėl sausos betono masės arba gamtinėms sąlygoms dėl karščio ar šalčio pertraukus darbo eigą. Ypač gerai susisluoksniavimas pastebimas viršutinėje statinio dalyje kas galėtų byloti jog vientisinis betonavimo darbų procesas buvo pertrauktas jau pačioje paskutinėje darbo stadijoje. Statybos darbų metu bunkerio užpakalinėje dalyje suformuota betono atbraila kurios paprastai šiuose statiniuose nebūna. Šiame bunkeryje taip pat yra išlikęs šildymo krosnelės kamino fragmentas. Statinio užpakalinės dalies kairėje pusėje yra įbetonuota metalinė kilpa. Atlikus objekto apžiūrą, pagal patalpų išsidėstymą nustatyta jog statinys priklauso Ringstand 58c tipui. TB Nr. 5 yra nutolęs per 12348 m į šiaurę nuo TB Nr. 4, abiejų statinių apkasas nejungia, taip pat šis statinys yra nutolęs apytiksliai per 56 m į šiaurės rytus nuo Raitelių gatvės (Jātnieku iela) ir Viesturo gatvės (Viestura iela) sankryžos. Objektas stovi netoli XIX a. pab. XX a. pr. Liepojos tvirtovės Šiaurinio įtvirtinimo, ir priešais tvirtovės gynybinį griovį. Pačiame Šiauriniame įtvirtinime TB nebuvo rasta. Objektas lengvai pastebimas, didžioji statinio dalis yra išlindusi iš žemės. Matomoje statinio dalyje gelžbetonio susisluoksniavimas yra minimalus, nedidelio tankio susisluoksniavimą galima pastebėti statinio priekio viršutinėje dalyje, iš to galima daryti išvadą jog statybų metu gelžbetonis buvo gerai sutankintas. Durų staktos viršutinė dalis šiek tiek nelygi. Atlikus objekto apžiūrą, pagal patalpų išsidėstymą nustatyta jog statinys priklauso Ringstand 58c tipui. TB Nr. 6 yra nutolęs per 461 m į pietryčius nuo TB Nr. 5, abiejų statinių apkasas nejungia. Bunkeris stovi priešais XIX a. pab. XX a. pr. pastatytos Liepojos tvirtovės gynybinį griovį. Objektas lengvai pastebimas, didžioji statinio dalis yra išsikišusi iš žemės. Matomoje statinio dalyje gelžbetonio susisluoksniavimas yra minimalus, nedidelio tankio susisluoksniavimą galima pastebėti statinio priekio viršutinėje ir apatinėje dalyje. Vis dėl to galima daryti išvadą jog statybų metu gelžbetonis buvo neblogo sutankintas. Durų staktos viršutinė dalis idealiai lygi. Bunkerio apatinėje dalyje yra išbetonuotas pamatas, kad statinio priekinė dalis nepasvirtų į priekį, pats pamatas yra išbetonuotas grubiai ir nelygiai. Pačio objekto vidus yra pajuodavęs nuo viduje kūrento laužo dūmų. Atlikus objekto apžiūrą, pagal patalpų išsidėstymą nustatyta jog statinys priklauso Ringstand 58c tipui. TB Nr. 7 yra nutolęs per 836,5 m į pietryčius TB Nr. 6, abiejų statinių apkasas tiesiogiai nejungia. Šis statinys yra ypatingas savo dislokacijos vieta – jis yra įkomponuotas į XIX a. pab. XX a. pr. pastatyto Liepojos tvirtovės Redano sudėtį, (bunkeris stovi ant šiaurinio puskaponierio viršaus) taip pat šis statinys stovi ir priešais Liepojos tvirtovės gynybinį griovį. Objektas lengvai pastebimas, didžioji statinio dalis yra išlindusi iš žemės, prie

statinio įėjimo veda apkasas. Matomoje statinio dalyje gelžbetonio susisluoksniavimas yra labai menkas, nedidelio tankio susisluoksniavimą galima pastebėti tik pačioje statinio priekio viršutinėje dalyje, iš to galima daryti išvadą jog statybų metu gelžbetonis buvo labai gerai sutankintas. Atlikus objekto apžiūrą, pagal patalpų išsidėstymą nustatyta jog statinys priklauso Ringstand 58c tipui. TB Nr. 8 yra nutolęs per 163 m į rytus nuo TB Nr. 7, abiejų bunkerių apkasas nejungia. Šis statinys yra ypatingas savo dislokacijos vieta – jis yra įkomponuotas į XIX a. pab. XX a. pr. pastatyto Liepojos tvirtovės Redano sudėtį, (bunkeris stovi ant pietinio puskaponierio viršaus) taip pat šis statinys stovi ir priešais Liepojos tvirtovės gynybinį griovį. Nors ir didžioji statinio dalis yra po žeme objektas yra lengvai pastebimas, prie statinio įėjimo veda apkasas. Matomoje statinio dalyje gelžbetonio susisluoksniavimas minimalus, iš to galima daryti išvadą jog statybų metu gelžbetonis buvo gerai sutankintas. Atlikus objekto apžiūrą, pagal patalpų išsidėstymą nustatyta jog statinys priklauso Ringstand 58c tipui. TB Nr. 9 yra nutolęs per 381 m į pietryčius nuo TB Nr. 8, abiejų bunkerių apkasas nejungia. Bunkeris stovi priešais XIX a. pab. XX a. pr. pastatytos Liepojos tvirtovės gynybinį griovį. Nors bunkerio viršutinė dalis yra apaugusi samanomis ir žolėmis, pats objektas yra lengvai pastebimas, didžioji statinio dalis yra išsikišusi iš žemės. Dėl drėgno grunto ir aplinkos bunkeris yra stipriai pavirtęs į priekį. Matomoje statinio dalyje gelžbetonio susisluoksniavimo nematyti, panašu, kad statybų metu gelžbetonis buvo gerai sutankintas. Statinys buvo bandytas susprogdinti – tačiau nepaisant to užpakalinė statinio dalis nors ir yra pažeista sprogimo (statinio struktūroje matosi ir kelios skylės, užpakalinės statinio dalies stogas kiek pakilęs nuo sprogimo) iš esmės išliko vientisa. Apžiūrėjus TB Nr. 9 strypyną darytina išvada jog jis sudėtas labai preciziškai, didieji armatūros strypai ne tik sutvirtinti tarpusavyje, bet ir perrišti viela. Atlikus objekto apžiūrą, pagal patalpų išsidėstymą nustatyta jog statinys priklauso Ringstand 58c tipui. TB Nr. 10 yra nutolęs per 366 m į pietryčius nuo TB Nr. 9, abiejų bunkerių apkasas nejungia greičiausiai jis sunyko dėl drėgnų gamtinių sąlygų. Bunkeris stovi priešais XIX a. pab. XX a. pr. pastatytos Liepojos tvirtovės gynybinį griovį, keista tai jog skirtingai nuo kitų šioje vietovėje išdėstytų TB šis statinys yra pastatytas taip jog jo šaudymo anga būtų atsukta ne į gynybinio griovio, o į žemyninę pusę. Žinoma nepaisant to TB Nr. 10 taip pat galėjo apšaudyti ir gynybinio griovio pusę. Objektas lengvai pastebimas, didžioji statinio dalis yra išlindusi iš žemės. Dėl drėgno grunto ir aplinkos bunkeris yra stipriai pavirtęs į priekį. Matomoje bunkerio dalyje gelžbetonio susisluoksniavimo nematyti, iš to galima daryti išvadą jog statybų metu gelžbetonis buvo labai gerai sutankintas. Statinio priekinė dalis su kulkosvaidžio žiedu yra pažeisti, (bunkerio viduje šioje vietoje gelžbetonis taip pat yra atšokęs) greičiausiai į objektą buvo šauta iš artilerijos sviedinio, panašus pažeidimas matomas ir prie statinio durų angos – nuo šio pažeidimo link užpakalinės statinio dalies eina nedidelis įtrūkimas. Atlikus objekto apžiūrą pastebėta jog jis yra didesnis negu kiti iki tol apžiūrėti TB Liepojoje. Šis bunkeris

yra masyvesnis jo sienos storesnės ir šaudymo anga labiau patraukta į kairįjį statinio šoną. Pagal patalpų išsidėstymą nustatyta jog statinys priklauso Ringstand 58c tipui. TB Nr. 11 yra nutolęs per 372 m į pietryčius nuo TB Nr. 10, nors šiuo metu statiniai apkasu nėra sujungti, tačiau į TB Nr. 11 apkasas ateina, todėl panašu, kad statiniai galėjo būti sujungti apkasu. Bunkeris stovi priešais XIX a. pab. XX a. pr. pastatytos Liepojos tvirtovės gynybinį griovį. Nors bunkerio viršutinė dalis yra apaugusi žolėmis ir samanomis pats objektas yra lengvai pastebimas, maždaug pusė statinio yra išsikišusi iš žemės. Matomoje statinio dalyje gelžbetonio susisluoksniavimo nematyti, iš to galima daryti išvadą jog statybų metu gelžbetonis buvo labai gerai sutankintas. Atlikus apžiūrą darytina išvada jog šis bunkeris buvo susprogdintas. Dalis viršutinės statinio dalies ties šaudymo anga sprogo buvo išplėsti iš bunkerio struktūros, statinys stipriai suskilinėjo. Panašu, kad sprogo objekto viduje įvyko šaudymo pozicijos vietoje. Išsprogdintos statinio dalies gabalų artimiausioje aplinkoje nepavyko aptikti. Atlikus objekto apžiūrą, pagal patalpų išsidėstymą nustatyta jog statinys priklauso Ringstand 58c tipui. TB Nr. 12 yra nutolęs per 438, 5 m į pietryčius nuo TB Nr. 11, abu statiniai nėra sujungti apkasu. Bunkeris stovi priešais XIX a. pab. XX a. pr. pastatytos Liepojos tvirtovės gynybinį griovį. Nors bunkerio viršutinė dalis yra apaugusi žolėmis ir samanomis pats objektas yra lengvai pastebimas, maždaug pusė statinio yra išsikišusi iš žemės. Matomoje statinio dalyje gelžbetonio susisluoksniavimo nematyti, iš to galima daryti išvadą jog statybų metu gelžbetonis buvo labai gerai sutankintas. Atlikus apžiūrą darytina išvada jog šis bunkeris buvo susprogdintas. Iš esmės priekinė statinio dalis buvo visiškai sunaikinta. Panašu, kad sprogo objekto viduje įvyko šaudymo pozicijos vietoje. Dalį išsprogdintų statinio gabalų galima aptikti prie pat bunkerio. Atlikus objekto apžiūrą, pagal patalpų išsidėstymą nustatyta jog statinys priklauso Ringstand 58c tipui. Per 24 m į pietvakarius nuo TB Nr. 12 stovi tiksliai neidentifikuotas betoninis objektas. TB Nr. 13 yra nutolęs per 348 m į pietryčius nuo TB Nr. 12, abu bunkeriai šiuo metu nėra sujungti apkasu, tačiau panašu, kad apkasas šiuos statinius yra jungęs. Bunkeris stovi priešais XIX a. pab. XX a. pr. pastatytos Liepojos tvirtovės gynybinį griovį. Nors bunkerio viršutinė dalis yra apaugusi žolėmis ir samanomis, pats objektas yra lengvai pastebimas, iš žemės yra išsikišusi tik tai užpakalinė statinio dalis. Matomoje statinio dalyje gelžbetonio susisluoksniavimo nematyti, iš to galima daryti išvadą jog statybų metu gelžbetonis buvo labai gerai sutankintas. Panašu, kad bunkeris galėjo būti bandomas susprogdinti, arba į jį pataikė nedidelio kalibro artilerijos sviedinys – prie statinio durų angos galima pastebėti pažeidimą. Dėl šios priežasties statinio užpakalinės dalies struktūroje atsirado nedidelių įtrūkimų. Atlikus objekto apžiūrą, pagal patalpų išsidėstymą nustatyta jog statinys priklauso Ringstand 58c tipui. TB Nr. 14 yra nutolęs per 406,5 m į pietryčius nuo TB Nr. 13, abu bunkerius jungia apkasas (jį skiria tik nedidelis kanaliukas). Bunkeris stovi priešais XIX a. pab. XX a. pr. pastatytos Liepojos tvirtovės gynybinį griovį. Objektas lengvai pastebimas, maždaug

pusė statinio yra išlindusi iš žemės. Matomoje statinio dalyje gelžbetonio susisluoksniavimo praktiškai nematyti, iš to galima daryti išvadą jog statybų metu gelžbetonis buvo labai gerai sutankintas. Atlikus objekto apžiūrą, pagal patalpų išsidėstymą nustatyta jog statinys priklauso Ringstand 58c tipui. TB Nr. 15 yra nutolęs per 653,5 m į pietryčius nuo TB Nr. 14, abiejų bunkerių šiuo metu apkasas tiesiogiai nesujungia, tačiau neatmestina galimybė, jog apkasas sunyko dėl prastų išlikimui sąlygų. Bunkeris stovi priešais XIX a. pab. XX a. pr. pastatytos Liepojos tvirtovės gynybinį griovį. Didžioji statinio dalis yra išlindusi iš žemės. Matomoje statinio dalyje gelžbetonio susisluoksniavimas yra labai nedidelis, jį tegalima pastebėti prie šaudymo angos. Priekinė statinio dalis ne visai simetriška. Nepaisant šių menkų nesutapimų galima daryti išvadą jog statybų metu gelžbetonis buvo labai gerai sutankintas. Atlikus objekto apžiūrą, pagal patalpų išsidėstymą nustatyta jog statinys priklauso Ringstand 58c tipui. TB Nr. 16 yra nutolęs per 456,5 m į pietryčius nuo TB Nr. 15, abiejų bunkerių apkasas nejungia, į TB Nr. 16 ateina atskiras apkasas. Šis statinys yra ypatingas savo dislokacijos vieta – jis yra įkomponuotas į XIX a. pab. XX a. pr. pastatyto Liepojos tvirtovės Kairiojo flango reduoto sudėtį (bunkeris stovi ant Kairiojo flango reduoto viršaus), taip pat šis statinys stovi ir priešais Liepojos tvirtovės gynybinį griovį. Objektas yra stipriai apaugęs žole ir samanomis, dėl to yra sunkiai pastebimas, didžioji statinio dalis yra po žeme, įėjimas į statinį užneštas žemėmis. Matomoje statinio dalyje gelžbetonio susisluoksniavimo praktiškai nematyti, panašu, kad statybų metu gelžbetonis buvo gerai sutankintas. Prie statinio šaudymo angos yra įbetonuota metalinė kilpa. Atlikus objekto apžiūrą, pagal patalpų išsidėstymą nustatyta jog statinys priklauso Ringstand 58c tipui. TB Nr. 17 yra nutolęs per 85,5 m į pietryčius nuo TB Nr. 16, abu bunkerius jungia apkasas. Šis statinys yra ypatingas savo dislokacijos vieta – jis yra įkomponuotas į XIX a. pab. XX a. pr. pastatyto Liepojos tvirtovės Kairiojo flango reduoto sudėtį (bunkeris stovi ant Kairiojo flango reduoto viršaus), taip pat šis statinys stovi ir priešais Liepojos tvirtovės gynybinį griovį. Objektas yra stipriai apaugęs žole ir samanomis dėl to yra sunkiai pastebimas, didžioji statinio dalis yra po žeme, įėjimas į statinį užneštas žemėmis. Matomoje statinio dalyje gelžbetonio susisluoksniavimo praktiškai nematyti, panašu, kad statybų metu gelžbetonis buvo gerai sutankintas. Atlikus objekto apžiūrą, pagal patalpų išsidėstymą nustatyta jog statinys priklauso Ringstand 58c tipui. TB Nr. 18 yra nutolęs per 241 m į pietryčius nuo TB Nr. 17, abiejų bunkerių apkasas nejungia. Bunkeris stovi priešais XIX a. pab. XX a. pr. pastatytos Liepojos tvirtovės gynybinį griovį. Objektas nors ir apaugęs žolėmis lengvai pastebimas, maždaug pusė statinio yra išlindusi iš žemės, įėjimas į statinį užslinkęs. Matomoje statinio dalyje gelžbetonio susisluoksniavimo praktiškai nematyti, panašu, kad statybų metu gelžbetonis buvo gerai sutankintas. Statybų baigiamajame etape statinio viršutinė dalis nebuvo išlyginta, bunkerio šaudymo pozicijoje galima pastebėti įtrūkimą. Atlikus objekto apžiūrą, pagal patalpų išsidėstymą nustatyta jog statinys priklauso Ringstand 58c tipui. TB Nr. 19 yra nutolęs per

366 m į pietryčius nuo TB Nr. 18, abiejų bunkerių apkasas nejungia, greičiausiai jis sunyko dėl drėgnų gamtinių sąlygų ir ūkinės veiklos (minimoje teritorijoje yra įrengtas pasivaikščiojimų takas). Bunkeris stovi priešais XIX a. pab. XX a. pr. pastatytos Liepojos tvirtovės gynybinį griovį. Objektas praktiškai visas yra išlindęs iš žemės (užslinkęs tik įėjimas), todėl yra lengvai pastebimas. Bunkerio priekinės sienos apatinėje dalyje galima pastebėti susisluoksniavimą jis galėjo susiformuoti statybų metu prastai sutankinus gelžbetonį, dėl sausos betono masės arba gamtinėms sąlygoms dėl karščio ar šalčio pertraukus darbo eigą. Vis dėl to tai vienintelė vieta šiame statinyje, kur galima pastebėti tokį niuansą iš esmės statybų metu gelžbetonis buvo gerai sutankintas. Atlikus objekto apžiūrą, pagal patalpų išsidėstymą nusta-tyta jog statinys priklauso Ringstand 58c tipui. TB Nr. 20 yra nutolęs per 351 m į pietryčius nuo TB Nr. 19, abiejų bunkerių apkasas nejungia, (greičiausiai jis sunyko dėl drėgnų gamtinių sąlygų ir ūkinės veiklos (minimoje teritorijoje yra įrengtas pasivaikščiojimų takas) vis dėl to apkasas į šį bunkerį ateina iš priešingos pusės. Bunkeris stovi priešais XIX a. pab. XX a. pr. pastatytos Liepojos tvirtovės gynybinį griovį. Didžioji statinio dalis yra užnešta žemėmis, tačiau pats statinys yra lengvai pastebimas. Matomoje statinio dalyje gelžbetonio susisluoksniavimo nematyti, iš to galima daryti išvadą jog statybų metu gelžbetonis buvo labai gerai sutankintas. Atlikus objekto apžiūrą, pagal patalpų išsidėstymą nustatyta jog statinys priklauso Ringstand 58c tipui. TB Nr. 21 yra nutolęs per 317 m į pietryčius nuo TB Nr. 20, abiejų statinių apkasas nejungia, į TB Nr. 21 ateina atskiras apkasas. Šis statinys yra ypatingas savo dislokacijos vieta – jis yra įkomponuotas į XIX a. pab. XX a. pr. pastatytos Liepojos tvirtovės Viduriniojo įtvirtinimo sudėtį (bunkeris stovi ant Viduriniojo įtvirtinimo viršaus), taip pat šis statinys stovi ir priešais Liepojos tvirtovės gynybinį griovį. Objektas yra stipriai apaugęs žole, dėl to yra sunkiai pastebimas didžioji statinio dalis yra po žeme, iš jos labiau išlindusi tik užpakalinė statinio dalis, bunkerio durų anga praktiškai iki pat viršaus yra užslinkusi žemėmis. Matomoje statinio dalyje gelžbetonio susisluoksniavimo praktiškai nematyti, panašu, kad statybų metu gelžbetonis buvo gerai sutankintas. Atlikus objekto apžiūrą, pagal patalpų išsidėstymą nustatyta jog statinys priklauso Ringstand 58c tipui. TB Nr. 22 yra nutolęs per 201 m į pietryčius nuo TB Nr. 21, abiejų statinių tiesiogiai apkasas nejungia. Šis statinys yra ypatingas savo dislokacijos vieta – jis yra įkomponuotas į XIX a. pab. XX a. pr. pastatytos Liepojos tvirtovės Viduriniojo įtvirtinimo sudėtį (bunkeris stovi ant Viduriniojo įtvirtinimo viršaus). Objektas yra stipriai apaugęs žole, dėl to yra sunkiai pastebimas didžioji statinio dalis yra po žeme, iš jos labiau išlindusi tik užpakalinė statinio dalis, bunkerio durų anga praktiškai iki pat viršaus yra užslinkusi žemėmis. Matomoje statinio dalyje gelžbetonio susisluoksniavimo praktiškai nematyti, panašu, kad statybų metu gelžbetonis buvo gerai sutankintas. Atlikus objekto apžiūrą, pagal patalpų išsidėstymą nustatyta jog statinys priklauso Ringstand 58c tipui. TB Nr. 23 yra nutolęs per 186 m į pietvakarius nuo TB Nr. 22, abiejų bunkerių šiuo metu apkasas nejungia. Šis

statinys yra ypatingas savo dislokacijos vieta – jis yra įkomponuotas į XIX a. pab. XX a. pr. pastatytos Liepojos tvirtovės Kairiojo flango reduto sudėtį (bunkeris stovi ant Viduriniojo įtvirtinimo viršaus). Objektas yra stipriai apaugęs žole, dėl to yra sunkiai pastebimas didžioji statinio dalis yra po žeme, iš jos labiau išlindusi tik užpakalinė statinio dalis, bunkerio durų anga iki pat viršaus yra užslinkusi žemėmis. Matomoje statinio dalyje gelžbetonio susisluoksniavimo praktiškai nematyti, panašu, kad statybų metu gelžbetonis buvo gerai sutankintas. Atlikus objekto apžiūrą, pagal patalpų išsidėstymą nustatyta jog statinys priklauso Ringstand 58c tipui. TB Nr. 24 yra nutolęs per 519 m į pietvakarius nuo TB Nr. 23, abiejų statinių apkasas nejungia. Bunkeris stovi priešais XIX a. pab. XX a. pr. pastatytos Liepojos tvirtovės gynybinį griovį. Statinys praktiškai iki pat viršaus yra įkastas į žemę – iš jos kyšo tik bunkerio šaudymo anga. Dėl šios priežasties objektas yra labai sunkiai pastebimas. Kadangi bunkeris yra iki pat viršaus įkastas į žemę, pasakyti ką nors apie jo gelžbetonio kokybę ir struktūrą yra sunku. Statinio vidus beveik iki pat viršaus yra užverstas šiukšlėmis. Vis dėl to atlikus objekto apžiūrą, pagal patalpų išsidėstymą nustatyta jog statinys priklauso Ringstand 58c tipui. TB Nr. 25 yra nutolęs per 74 m į pietvakarius nuo TB Nr. 24, abiejų statinių apkasas nejungia. Bunkeris stovi priešais XIX a. pab. XX a. pr. pastatytos Liepojos tvirtovės gynybinį griovį. Statinys praktiškai iki pat viršaus yra įkastas į žemę – iš jos kyšo tik bunkerio šaudymo anga. Dėl šios priežasties objektas yra labai sunkiai pastebimas. Kadangi bunkeris yra iki pat viršaus įkastas į žemę, pasakyti ką nors apie jo gelžbetonio kokybę ir struktūrą yra sunku. Vis dėl to atlikus objekto apžiūrą, pagal patalpų išsidėstymą nustatyta jog statinys priklauso Ringstand 58c tipui. TB Nr. 26 yra nutolęs per 162,5 m į pietvakarius nuo TB Nr. 25, abiejų statinių apkasas nejungia. Bunkeris stovi priešais XIX a. pab. XX a. pr. pastatytos Liepojos tvirtovės gynybinį griovį. Nors bunkerio viršutinė dalis yra apaugusi žolėmis ir samanomis, didžioji statinio dalis yra išlindusi iš žemės, dėl šios priežasties statinys yra lengvai pastebimas. Prie statinio šaudymo angos yra nedidelis įtrūkimas. Matomoje statinio dalyje gelžbetonio susisluoksniavimo nematyti, iš to galima daryti išvadą jog statybų metu gelžbetonis buvo labai gerai sutankintas. Atlikus objekto apžiūrą, pagal patalpų išsidėstymą nustatyta jog statinys priklauso Ringstand 58c tipui. TB Nr. 27 yra nutolęs per 184 m į pietryčius nuo TB Nr. 26, abiejų statinių apkasas nejungia. Bunkeris stovi priešais XIX a. pab. XX a. pr. pastatytos Liepojos tvirtovės ir Dešiniojo flango reduto gynybinį griovį. Didžioji didžioji statinio dalis yra išlindusi iš žemės, ir nors užstojamas medžių statinys yra nesunkiai pastebimas. Matomoje statinio dalyje gelžbetonio susisluoksniavimo nematyti, iš to galima daryti išvadą jog statybų metu gelžbetonis buvo labai gerai sutankintas. Statinio vidus beveik iki pat viršaus yra užverstas šiukšlėmis. Atlikus objekto apžiūrą, pagal patalpų išsidėstymą nustatyta jog statinys priklauso Ringstand 58c tipui. TB Nr. 28 yra nutolęs per 95 m į pietryčius nuo TB Nr. 27, abiejų statinių apkasas nejungia. Apkasų pėdsakų prie TB Nr. 28 nebuvo pastebėta. Šis statinys yra ypatingas savo

dislokacijos vieta – jis yra įkomponuotas į XIX a. pab. XX a. pr. pastatytos Liepojos tvirtovės Dešiniojo flango reduto sudėtį (bunkeris stovi ant Dešiniojo flango reduto viršaus), taip pat šis statinys stovi ir priešais Liepojos tvirtovės gynybinį griovį. Objektas yra stipriai apaugęs žole, iš žemės tėra išlindusi tik tai viršutinė statinio dalis, bunkerio durų anga iki pat viršaus yra užslinkusi žemėmis. Dėl šios priežasties statinys yra sunkiai pastebimas. Matomoje statinio dalyje gelžbetonio susisluoksniavimo nematyti, panašu, kad statybų metu gelžbetonis buvo gerai sutankintas. Atlikus objekto apžiūrą, pagal patalpų išsidėstymą nustatyta jog statinys priklauso Ringstand 58c tipui. TB Nr. 29 yra nutolęs per 212 m į vakarus nuo TB Nr. 28, abiejų bunkerių apkasas nejungia. Apkasų pėdsakų prie TB Nr. 29 nebuvo pastebėta. Šis statinys yra ypatingas savo dislokacijos vieta – jis yra įkomponuotas į XIX a. pab. XX a. pr. pastatytos Liepojos tvirtovės Dešiniojo flango reduto sudėtį (bunkeris stovi ant Dešiniojo flango reduto viršaus), taip pat šis statinys stovi ir priešais Liepojos tvirtovės gynybinį griovį. Objektas yra stipriai apaugęs krūmais, iš žemės yra išlindusi tik labai nedidelė kairiojo šono dalis ir šaudymo anga. Dėl šios priežasties statinys yra labai sunkiai pastebimas. Matomoje statinio dalyje gelžbetonio susisluoksniavimo nematyti, panašu, kad statybų metu gelžbetonis buvo gerai sutankintas. Atlikus objekto apžiūrą, pagal patalpų išsidėstymą nustatyta jog statinys priklauso Ringstand 58c tipui. TB Nr. 30 yra nutolęs per 109 m į vakarus nuo TB Nr. 29, abiejų bunkerių apkasas nejungia. Apkasų pėdsakų prie TB Nr. 30 nebuvo pastebėta. Šis statinys yra ypatingas savo dislokacijos vieta – jis yra įkomponuotas į XIX a. pab. XX a. pr. pastatytos Liepojos tvirtovės Dešiniojo flango reduto sudėtį (bunkeris stovi ant Dešiniojo flango reduto viršaus), taip pat šis statinys stovi ir priešais Liepojos tvirtovės gynybinį griovį (objektas nukreiptas į vakarinę gynybinio griovio pusę). Objektas yra stipriai apaugęs krūmais ir mažais medžiais, todėl nors ir nemaža statinio dalis yra išsikišusi iš žemės, objektas yra sunkiai pastebimas. Matomoje statinio dalyje gelžbetonio susisluoksniavimo nematyti, panašu, kad statybų metu gelžbetonis buvo gerai sutankintas. Atlikus objekto apžiūrą, pagal patalpų išsidėstymą nustatyta jog statinys priklauso Ringstand 58c tipui. TB Nr. 31 yra nutolęs per 58 m į šiaurę nuo TB Nr. 30, statiniai nėra sujungti apkasu, tačiau į TB Nr. 31 ateina labai trumpas atskiras apkasas. Šis statinys yra ypatingas savo dislokacijos vieta – jis yra įkomponuotas į XIX a. pab. XX a. pr. pastatytos Liepojos tvirtovės Dešiniojo flango reduto sudėtį (bunkeris stovi ant Dešiniojo flango reduto viršaus), taip pat šis statinys stovi ir priešais Liepojos tvirtovės gynybinį griovį. Objektas praktiškai visas yra išlindęs iš žemės paviršiaus, todėl puikiai matosi ir yra lengvai pastebimas. Statinio priekio apatinėje dalyje galima matyti nedidelio tankio susisluoksniavimą. Vis dėl to jis gana nedidelis tad galima sakyti, kad statybų metu gelžbetonis buvo gerai sutankintas. Pats statinys šiek tiek pasviręs į priekį, kadangi iš po priekinės bunkerio dalies yra išbyrėjęs gruntas statinys dabar pasviręs ir įsirėmęs į vieno iš Dešiniojo flango reduto statinių viršutinę dalį. Bunkerio viršutinė dalis nebuvo nulyginta, atrodo jog

statybos proceso metu viršutinė objekto dalis buvo ne kartą perbraukta su kastuvais. Atlikus objekto apžiūrą, pagal patalpų išsidėstymą nustatyta jog statinys priklauso Ringstand 58c tipui. TB Nr. 32 yra nutolęs per 515,5 m į šiaurės vakarus nuo TB Nr. 31, abiejų statinių apkasas nejungia. Objektas lengvai pastebimas, maždaug trečdalis statinio yra išsikišęs iš žemės. Durų anga yra užversta žemėmis, pats statinio vidus praktiškai iki pat viršaus užverstas šiukšlėmis. Matomoje statinio dalyje gelžbetonio susisluoksniavimo nematyti, panašu, kad statybų metu gelžbetonis buvo gerai sutankintas, tačiau bunkerio viršutinė dalis nebuvo nulyginta, atrodo jog statybos proceso metu viršutinė objekto dalis buvo ne kartą perbraukta su kastuvais. Nelygūs ir statinio kraštai, matomai statybų metu klojiniai šioje statinio dalyje buvo prastai prispausti. Atlikus objekto apžiūrą, pagal patalpų išsidėstymą nustatyta jog statinys priklauso Ringstand 58c tipui. TB Nr. 33 yra nutolęs per 6846,5 m į pietvakarius nuo TB Nr. 32, taip pat šis statinys yra nutolęs per 420,5 m į šiaurės rytus nuo TB Nr. 3 ir per 971,5 m į šiaurės vakarus nuo TB Nr. 4. Nei su vienu iš minėtų statinių TB Nr. 33 nėra sujungtas. Bunkeris iki pat viršaus užpiltas žemėmis iš grunto kyšo tik labai nedidelė šaudymo angos dalis, tačiau 2013 m. šalia vykdant dviračių tako tiesimo darbus, šis statinys beveik visas buvo atkastas. Bunkerio viršutinėje dalyje buvo galima pastebėti susisluoksniavimą, o dešiniajame šone dvi neaiškias plytos formos įdubas, dar viena panaši įduba buvo pačiame statinio priekyje. Vis dėl to statybų metu gelžbetonis buvo gerai sutankintas. Nedidelė bunkerio dalis patenka į kapinių teritoriją. Statinį galima priskirti Ringstand 58c tipui.

2. Lauko fortifikacijos sistemų reikšmė Vokietijos karinėms pajėgoms stabdant Raudonosios armijos puolimą Vakarų Lietuvoje 1944 m. spalio mėn.

2.1 SSRS kariuomenės puolimo pradžia ir Vokietijos kariuomenės įrengtų gynybinių linijų tarp Šiaulių ir Klaipėdos užėmimas

Besirengiant puolimui link Klaipėdos, RA 5-osios gvardijos tankų armijos karinei vadovybei teko ne vien tik tai susipažinti su informacija apie Vokietijos karinių pajėgų dalinių išsidėstymą, rezervus, gamtines aplinkybes, kelių tinklu, tačiau taip pat su agentų ir operatyvininkų pateiktais duomenimis apie Vokietijos karinių pajėgų įrengtas gynybines linijas kelyje link šio miesto. Išanalizavus turimą informaciją buvo padarytos išvados jog Šiaulių-Klaipėdos kryptimi Vokietijos karinės pajėgos iš viso įrengė penkias gerai įtvirtintas gynybines linijas¹⁴⁶. RA turimais duomenimis pirmoji gynybinė linija kryptyje link Klaipėdos buvo įrengta vakariniame Ventos upės krante. Gynybinė sistema šiame ruože buvo sudaryta iš atskirų apkasų linijų kurių ilgis siekė nuo 0,5 km iki 4 km, kai kurios apkasų atkarpos buvo sujungtos praėjimais, apkasuose taip pat buvo įrengtos uždaros ir atviros kulkosvaidžių pozicijos bei šaulių pozicijos, pastebėta jog šioje gynybinėje linijoje buvo įrengtas ir nedidelis skaičius dzotų¹⁴⁷. Užnugaryje per 40–50 m nuo gynybinės linijos buvo įrengti mediniai bunkeriai skirti Vokietijos kariuomenės kareiviams apgyvendinti, tuo tarpu priešais gynybinę liniją buvo išdėstytos spygliuotos vielos užtvaros, įrengti priešpėstinių ir prieštankinių minų laukai.

Antroji gynybinė linija RA duomenimis buvo įrengta už 20–25 km į vakarus nuo pirmosios gynybinės linijos ir ėjo vakariniu Virvytės upės krantu, palei Triškius. Ši gynybinė linija susidėjo iš dviejų apkasų linijų kurios buvo nutolusios viena nuo kitos per 200–300 m, joje buvo įrengtos atviros kulkosvaidžių pozicijos ir šaulių pozicijos, dvi apkasų linijos tarpusavyje buvo sujungtos praėjimais. Priekinė gynybinės linijos dalis buvo sustiprinta prieštankiniais grioviais ir minų laukais. Buvo pažymima jog šioje gynybinėje linijoje stipriau buvo įtvirtinti Vikšių, Tryškių, Luknėnų gynybiniai mazgai. Operatyvininkų pateiktais duomenimis šią poziciją Vokietijos kariuomenės kariškiai įrengė 1944 m. rugsėjo mėn. panaudodami vietinių gyventojų darbo jėgą.

Sekančią Vokietijos kariuomenės gynybinės sistemos dalį pakeliui į Klaipėdos miestą RA kariškiai įvardino kaip „Pasienio inžinerinių įtvirtinimų lauką“. Dokumentuose nurodyta jog šis objektas yra 20–30 km (gylio) ir susideda iš trijų viena nuo kitos nepriklausomų gynybinių linijų

¹⁴⁶ Žr. Priedą Nr. 7 (Žemėlapi „Vokietijos gynybinės linijos ir Raudonosios armijos puolimo kryptis“).

¹⁴⁷ ДЗОТ – Деревоземляная огневая точка (Medžio-žemės ugnies taškas) Dzotais yra vadinami statiniai pastatyti iš medienos ir grunto.

kurių pagrindinė užduotis yra neleisti RA priartėti prie Klaipėdos ir Rytų Prūsijos. Pirmoji šios sistemos gynybinė linija buvo prie Baltijos jūros pakrantės, nutolusi per 1–2 km į šiaurę nuo Palangos, ir nuo ten ėjo per Kurmaičius, palei Karteną, Alantos upę, Kulus, Endrejavą, Letauso ir Jūros upes, Kvėdarna ir pasiekė Tauragę. Gynybinė linija susidėjo iš 2–3 apkasų linijų kurios viena nuo kitos buvo nutolusios per 3–4 km.

Antroji „Pasienio inžinerinių įtvirtinimų lauko“ gynybinė linija prasidėjo prie Baltijos jūros į pietus nuo Palangos ir ėjo per šiaurinę Kretingos dalį, Raguviškius, vakarinę Minijos upės dalį, Gargždus, Mickus, Lūžgalius (Schäferi), ir siekia Kuršių marias. Gynybinės pozicijos aprašyme nurodyta jog ši gynybinė linija susideda iš dviejų apkasų linijų pagal savo inžinerinius pajėgumus šiek tiek nusileidžiančius prieš tai buvusiai gynybinei linijai.

Trečioji gynybinė linija juosė Klaipėdą pusračiu ir buvo nutolusi nuo miesto 4–6 km atstumu, taip pridengdama prieigas prie miesto. Pagal RA agentūrinius duomenis šią gynybinę liniją sudarė lauko įtvirtinimai sutvirtinti vadinamaisiais „Dotais“¹⁴⁸ kurių aplink Klaipėdą sovietų operatyvininkai priskaičiavo 16 vienetų. Taip pat ši gynybinė linija buvo sutvirtinta prieštankiniais grioviais kurie buvo iškasti tarp apkasų linijų.

Dokumentuose taip pat yra nurodyta jog tarp šių penkių gynybinių linijų kelyje tarp Šiaulių ir Klaipėdos yra ir mažesnių silpniau įtvirtintų lauko fortifikacijos gynybinių pozicijų¹⁴⁹. Iš esmės tai yra visi 5-osios gvardijos tankų armijos duomenys surinkti iki 1944 m. spalio pradžios apie gynybines linijas esančias kelyje link Klaipėdos. Rusijos Federacijos Centriniam Gynybos Ministerijos archyve yra saugoma 5-osios gvardijos tankų armijos papulkininkio Kiznerio (Кирзнер) ir pulkininko Apolonovo (Аполлонов) sudaryta schema nurodanti minėtą Vokietijos karinių pajėgų gynybinių linijų išsidėstymą kelyje tarp Šiaulių ir Klaipėdos. Schema datuojama 1944 m. spalio 1 d¹⁵⁰. Taigi dar organizuojant puolimo planą RA karinei vadovybei prieš Klaipėdos miestą esančios gynybinės linijos nebuvo nežinomos.

Klausimų kelia operatyvininkų pateikta informacija jog aplinkui Klaipėdos miestą trečiojoje gynybos linijoje yra išdėstyta 16 „dotų“ tokių statinių kuriuos būtų galima priskirti „dotų“ tipui, aplink Klaipėdos miestą nebuvo pastatyta. Panašu jog šioje vietoje „dotais“ RA operatyvininkai įvardino priešlėktuvines Vokietijos karinio jūrų laivyno (Kriegsmarine) baterijas pastatytas dar 1939 m. Vis dėl to Vokietijos karinis jūrų laivynas niekada Klaipėdos miesto neapjuosė 16 artilerijos baterijų gynybine sistema, gali būti jog „dotais“ konkrečiai buvo įvardintos artilerijos baterijų

¹⁴⁸ ДОТ- Долговременная огневая точка (Ilgalais ugnies taškas). Dotais laikomi ugnies taškai pastatyti iš betono arba gelžbetonio.

¹⁴⁹ Журнал боевых действий 5 гв. ТА за октябрь, ноябрь, декабрь м-цы 1944 г. ЦАМО, Фонд: 332, Опись: 4948, Дело: 216, Л. 4-5.

¹⁵⁰ Схема оборонительных рубежей противника на направлении Шауляй-Мемель по состоянию на 01-10-1944 г. ЦАМО, Фонд: 332, Опись: 4948, Дело: 218, ларас be numerio.

pabūklų aikštelės, tokiu atveju operatyvininkai RA vadovybei pateikė informaciją apie keturių artilerijos baterijų pabūklų aikšteles¹⁵¹.

RA karinės vadovybės suplanuotas puolimas turėjęs prasidėti spalio 5 d. nebuvo naujiena Vokietijos karinių pajėgų vadovybei – tokią išvadą galima padaryti iš tankų-grenadierių divizijos „Großdeutschland“ minosvainininko Hans Heinz. Rehfeldt dienoraščio, kuriame rašoma jog 1944 m. spalio 3–4 d. tankų-grenadierių divizijos „Großdeutschland“ daliniams buvo duotas įsakymas iš Tryškių pajudėti pietų kryptimi ir taip pagerinti komplikuoatą situaciją prie Rytprūsių-Lietuvos sienos. Buvo tikimasi didelio masto RA puolimo nuo Kauno pusės ir bandymų užimti keletą placdarmų persikėlimui per Ventos upę, po ko tankų-grenadierių divizijos „Großdeutschland“ kariškių manymu turėjo sekti RA prasiveržimas prie Baltijos jūros.¹⁵²

1944 m. spalio 5 d. prasidėjo RA pajėgų puolimas link Klaipėdos, pagal 1-ojo Pabaltijo fronto vadovybės sprendimą įveikti pirmosios gynybinės linijos gynybą turėjo 43-oji ir 6-oji gvardijos armijos. 5-osios gvardijos tankų armijos daliniai puolimą turėjo vykdyti antrajame ešelone, tačiau galutiniame operacijos rezultate 5-osios gvardijos tankų armijos veiksmų eiga turėjo pasibaigti Palangos, Kretingos ir Klaipėdos užėmimu¹⁵³.

Puolimo metu 43-osios armijos ir 6-osios gvardijos armijos daliniams priartėjus prie pirmosios gynybinės linijos paaiškėjo, kad Vokietijos kariuomenės pajėgos turi ganėtinai silpną užnugarį ir, kad jų gynyba gynybinės linijos užnugaryje nėra ešelonuota. Dėl šių priežasčių RA pajėgoms pavyko greitai susikoncentruoti priešais pirmąją Vokietijos kariuomenės gynybinę liniją ir jau 1944 m. spalio 5 d. 19 val. 5-osios gvardijos tankų armijos daliniai pradėjo persikėlinėti per Ventos upę, taip pirmoji Vokietijos kariuomenės gynybinė linija nuo Šiaulių link Klaipėdos buvo pralaužta.

1944 m. spalio 6 d. 18 val. priekiniai 5-osios gvardijos tankų armijos daliniai pasiekė antrąją Vokietijos kariuomenės gynybinę liniją Virvytės upės, Tryškių, Upynos ir Užventės rajone. Šiame gynybos ruože RA kariškiai sutiko stiprų Vokietijos kariuomenės pasipriešinimą, atėjusi naktis

¹⁵¹ 1939 m. aplink Klaipėdos miestą buvo pastatytos dvi pakrantės gynybos ir šešios priešlėktuvinės baterijos. Kiekvienoje artilerijos baterijoje buvo po keturias pabūklų aikšteles.

¹⁵² REHFELDT, H. H. Su tankų korpusu „Grossdeutschland“ Rusijoje, Vengrijoje, Lietuvoje ir kovoje dėl Rytprūsių. Vilnius, 2015, p. 127.

¹⁵³ Журнал боевых действий 5 гв. ТА за октябрь, ноябрь, декабрь м-цы 1944 г. ЦАМО, Фонд: 332, Описание: 4948, Дело: 216, Л. 6. Pagal pirminį 1-ojo Pabaltijo fronto vadovybės planą Klaipėdos užėmime turėjo dalyvauti 5-oji gvardijos tankų armija, 43-oji armija ir 6-oji gvardijos armija. In Журнал боевых действий 1 ПрибФ 1944 октябрь. ЦАМО, Фонд: 235, Описание: 2074, Дело: 857, Л. 6. 6-osios gvardijos armijos dokumentuose puolimas link Klaipėdos prasidėjęs 1944 m. spalio 5 d. vadinamas operacija „Baltika“, pagal šios operacijos planą jau minėti Raudonosios armijos daliniai turėjo išeiti prie Baltijos jūros ir apsupti miestą iš visų pusių, tačiau dėl 1944 m. spalio 9-10 d. įvykusio vokiečių kariuomenės puolimo iš šiaurės 6-ajai gvardijos armijai teko pakeisti savo puolimo kryptį, link Kuršo, 6-osios gvardijos armijos karinių veiksmų žurnale tai pažymima kaip operacijos „Baltika“ pabaiga. Po spalio 10 d. 6-oji gvardijos armija gavo naują užduotį kartu su 51-ąja armija ir 4-ąja smogiąja armija atakuoti vokiečių pajėgas Kurše, pastarosios armijos dokumentuose ši operacija vadinama „Baltika-2“. In Журнал боевых действий 6 гв. А за октябрь м-ц 1944 г. ЦАМО, Фонд: 335, Описание: 5113, Дело: 379, Л. 1, 29-30.

neleido atlikti žvalgybos darbų. Dėl šių priežasčių RA puolimas šiame Vokietijos kariuomenės gynybos ruože buvo sustabdytas. Sekančią dieną 2 val. ryto 5-osios gvardijos tankų armijos 29-ojo tankų korpuso pajėgos pradėjo naują puolimą Luokės miestelio kryptimi, tačiau priartėjus prie miestelio, sutiko stiprų artilerijos remiamą Vokietijos kariuomenės 7-osios tankų divizijos pasipriešinimą, dėl šios priežasties Luokę RA kariškiai apėjo iš pietų pusės ir 11 val. 25 min. užėmė Viekšnalių kaimą, o dar po dviejų valandų buvo užimtas ir Janapolės miestelis.

Tuo tarpu 3-ajam gvardijos tankų korpusui puolimas prasidėjęs spalio 7 d. rytą nebuvo toks sėkmingas, Vokietijos kariuomenei panaudojus tankus ir artileriją šio dalinio puolimą pavyko sustabdyti. Antrojo puolimo metu kuris prasidėjo spalio 7 d. 20 val. 3-asis gvardijos tankų korpusas forsavo Virvytės upę ir išėjo prie Mediškių ir Rudupių kaimų. Šiose pozicijose Vokietijos pajėgos toliau gynėsi, tačiau antroji gynybinė linija nuo Šiaulių link Klaipėdos jau buvo pralaužta¹⁵⁴.

1944 m. spalio 6-7 d. tankų grenadierių divizijos „Großdeutschland“ daliniai buvo įsitvirtinę prie pat antrosios Vokietijos kariuomenės gynybinės linijos, Luokės miestelyje. Kautynių metu Luokė buvo apsupta beveik iš trijų pusių. Dar vykstant kovoms prie Luokės tankų grenadierių divizijos „Großdeutschland“ kariai gavo naują vadovybės įsakymą „Visi „Grossdeutschland“ daliniai turi kuo greičiau, kiek tai leidžia kovinė padėtis, atsitraukti į Rytprūsių gynybos pozicijas ir ten įsitvirtinti“¹⁵⁵. Neabejotina, kad „Rytprūsių gynybos pozicijomis“¹⁵⁶ Vokietijos kariuomenės karinė vadovybė įvardino lygiai tas pačias gynybines pozicijas, kurias RA karinė vadovybė apžiūrėdama operatyvininkų pateiktus duomenis įvardino kaip „Pasienio inžinerinių įtvirtinimų lauką“. Taigi abi tiek RA tiek Vokietijos karinių pajėgų pusės laikė aplink Klaipėdos miestą išdėstytas tris gynybines linijas viena gynybos sistema.

1944 m. spalio 8 d. 5-osios gvardijos tankų armijos karinių veiksmų žurnale yra pažymėta jog tuo metu Vokietijos kariuomenės rezervai iš rytų ir šiaurės rytų pusės yra metami į tris iš anksto paruoštas gynybines linijas Klaipėdos miesto ir Baltijos jūros prieigose. Vokiškų dalinių atmetimą iš šiaurės (Rygos miesto ir jo apylinkių) patvirtina RA paimti Vokietijos karinių pajėgų karo

¹⁵⁴ Журнал боевых действий 5 гв. ТА за октябрь, ноябрь, декабрь м-цы 1944 г. ЦАМО, Фонд: 332, Опись: 4948, Дело: 216, Л. 16-18.

¹⁵⁵ REHFELDT, H. H. Su tankų korpusu „Grossdeutschland“ Rusijoje, Vengrijoje, Lietuvoje ir kovoje dėl Rytprūsių. Vilnius, 2015, p.127,130.

¹⁵⁶ „Rytprūsių gynybos pozicijų“ terminą savo darbe įvardinant Klaipėdos gynybinės sistemos pozicijas taip pat naudoja ir H. Spaeter, tačiau reikia pažymėti jog „Rytprūsių gynybos pozicijų“ terminu nėra vadinamos vien tik tai vokiečių gynybinės pozicijos esančios aplink Klaipėdą. Lygiai tokiu pačiu pavadinimu H. Spaeter įvardina ir gynybines pozicijas esančias prie Vilkavičio. In SPAETER, H. The History of the Panzerkorps Grossdeutschland, Vol. 2. J.J. Fedorowicz Publishing, 1995, p. 384, 387, 408, 409, 412.

belaisviai¹⁵⁷ ir vokiška istoriografija – jau spalio 6 d. laivu „Füsilier“ į Klaipėdą buvo atplukdyti prieš tai Rygoje buvę dislokuoti 58-osios pėstininkų divizijos daliniai¹⁵⁸.

Spalio 8 d. 18 val. 25-oji tankų brigada forsavo Minijos¹⁵⁹ upę ir dieną baigė besikaudama Aleksandravo ir Baltmiškių apylinkėse. Tuo tarpu 31-oji tankų brigada puldama Kulių miestelį sutiko didžiulį pasipriešinimą dėl kurio teko apeiti Kilius iš šiaurinės pusės ir tęsti puolimą šiaurės vakarų kryptimi. 16 val. ties Lubiais brigada priartėjo prie pirmosios gynybinės pozicijos¹⁶⁰ kelyje į Klaipėdą, nuo pirmosios gynybinės pozicijos iš karto buvo apšaudyta kulkosvaidžių ir silpnos artilerijos ugnimi. Nepaisant to atlikus trumpus žvalgybos darbus ši gynybinė linija buvo šturmuojama, 31-osios tankų brigados pajėgoms įveikus dvi apkasų linijas ir prieštankinį griovį, pirmoji gynybinė pozicija kelyje link Klaipėdos buvo pralaužta. 31-ajai tankų brigadai 1944 m. spalio 8 d. vakare netgi pavyko užimti Budrių kaimą, o jos žvalgybinės grupės Raguviškių rajone pasiekė antrąją gynybinę liniją kelyje link Klaipėdos einančią palei Minijos upę. 32-ajai tankų brigadai 1944 m. spalio 8 d. 17 val. pavyko sumušti Vokietijos kariuomenės kareivių įgulą įsitvirtinusių Kuliuose, ir dienos pabaigoje to paties kaimo rajone kirsti pirmąją Vokietijos kariuomenės gynybinę liniją bei užimti Mikoliškių kaimą. 3-ojo tankų korpuso pajėgos išsidėstė Žutautų rajone, o 47-oji mechanizuotoji brigada kaip komandarmo rezervas išsidėstė Medingėnų kaime.

5-osios gvardijos tankų armijos karinė vadovybė apsvarstė pirmosios gynybinės linijos pralaužimo priežastis. Iš esmės išvados buvo tokios jog iš anksto paruošta gynybinė linija buvo lengvai pralaužta, nes neturėjo tvirto užnugario, o vis atsitraukiančių jos gynėjų moralė buvo žemo lygio. Šturmuojant šią gynybinę liniją 5-osios gvardijos tankų armijos nuostoliai buvo minimalūs, dėl šios priežasties buvo padarytos išvados jog užnugaryje buvusios pagrindinės Vokietijos kariuomenės pajėgų jėgos tiesiog pavėlavo ir nespėjo užimti pirmosios gynybinės linijos pozicijas¹⁶¹. Tokį RA kariškių spėjimą patvirtintų H. H. Rehfeldt dienoraščio 1944 m. spalio 8 d. užrašai kuriuose nurodyta jog dėl susiklosčiusios padėties „Rytprūsių gynybos linijos pozicijų (išorinio žiedo) išlaikyti

¹⁵⁷ Журнал боевых действий 5 гв. ТА за октябрь, ноябрь, декабрь м-цы 1944 г. ЦАМО, Фонд: 332, Опись: 4948, Дело: 216, с. 18.

¹⁵⁸ DIECKERT, K. GROßMANN, H. Der Kampf um Ostpreußen. Stuttgart, 1991, S.50 .

¹⁵⁹ Turima omenyje Minijos dalis kuri Salanto upės įtekėjimo į Miniją vietoje pasisuka rytų kryptimi.

¹⁶⁰ Kadangi tris paskutines gynybines linijas išdėstytas priešais Klaipėdos miestą tiek Raudonosios armijos tiek Vokietijos kariuomenės kariškiai suprato kaip vieną ir bendrą gynybinę sistemą, nuo šios vietos tekste pirmąją gynybinę liniją bus vadinamos pozicijos einančios palei šiaurinę Palangos dalį, Kurmaičius, Kartena, Alantos upę, Kilius, Endrejavą, Letauso ir Jūros upes, Kvedarną ir Tauragę. Antrąją gynybinę liniją bus vadinamos pozicijos einančios palei pietinę Palangos dalį, šiaurinę Kretingos dalį, Raguviškius, vakarinę Minijos upės dalį, Gargždus, Mickus, Lūžgalius (Schäferai), ir siekiančias Kuršių marias. Trečiąją gynybinę liniją bus vadinamos gynybinės pozicijos esančios arčiausiai Klaipėdos miesto ir nutolusios nuo jo per 4-6 km. spinduliu.

¹⁶¹ Журнал боевых действий 5 гв. ТА за октябрь, ноябрь, декабрь м-цы 1944 г. ЦАМО, Фонд: 332, Опись: 4948, Дело: 216, Л. 19-20.

negalima“. H. H. Rehfeldt teigimu RA pajėgos šiose pozicijoje vos neatsirado anksčiau už Vokietijos karines pajėgas¹⁶².

¹⁶² REHFELDT, H. H. Su tankų korpusu „Grossdeutschland“ Rusijoje, Vengrijoje, Lietuvoje ir kovoje dėl Rytprūsių. Vilnius, 2015, p. 130-131.

2.2. Fortifikacinių statinių reikšmė miesto gynyboje (Klaipėdos ir Liepojos atvejai)

2.2.1 Raudonosios armijos pajėgų įžengimas į Klaipėdos kraštą ir Vokietijos karinių dalinių gynyba miesto prieigose 1944 m. spalio – 1945 m. sausio mėn.

1944 m. spalio 9 d. 3 val. 1-ojo Pabaltijo fronto vadas Ivanas Bagramianas davė 5-osios gvardijos tankų armijos vadovybei įsakymą pradėti puolimą, užimti Klaipėdos miestą ir išeiti prie Baltijos jūros¹⁶³. Įsakymo vykdymo metu turėjo būti pralaužta antroji gynybinė linija kelyje link Klaipėdos. 5-osios gvardijos tankų armijos vadovybė davė nurodymus savo tankų korpusams – 29-ajam tankų korpusui atkarpoje Kartena – Raguviškiai forsuoti Minijos upę ir užimti Palangą bei Karklę. 3-ajam gvardijos tankų korpusui forsuoti Minijos upę Raguviškių – Utrių atkarpoje ir tai padarius išvystyti ryžtingą puolimą Klaipėdos kryptimi. 47-ajai mechanizuotai brigadai kaip Komandormo rezervui išsidėstyti Anužių, Lubių, Blidakių rajone. Prasidėjus puolimui 29-asis tankų korpusas pralaužė gerai organizuotą Vokietijos kariuomenės gynybinės linijos gynybą, persikėlė į vakarinį Minijos krantą ir užėmė avangardą Raguviškių rajone, taip išeidami į pozicijas palei Klibius, Daktarus ir Laumalę. Dienos metu iš Klibių ir Kretingos pusės Vokietijos kariuomenės kariškiai bandė smogti 29-ojo tankų korpuso daliniams, tačiau nustumti jų rytų kryptimi nepavyko. Vokietijos kariuomenės karo belaisviai parodė jog tarp puolančiųjų dalyvavo 58-osios pėstininkų divizijos kariai. 3-asis gvardijos tankų korpusas forsavo Miniją toje pačioje vietoje kaip ir 29-asis tankų korpusas – Raguviškių rajone, persikėlus į vakarinį Minijos krantą korpusas susidūrė su gerai organizuota gynybine sistema, tačiau ją pralaužus iki dienos pabaigos korpusas dalyvavo kautynėse su Vokietijos kariuomenės pajėgomis Būdviētės-Jokūbavo apylinkėse¹⁶⁴.

Kartu su 5-ąja gvardijos tankų armija persikėlimą per Minijos upę pradėjo ir 43-oji armija¹⁶⁵. 43-osios armijos vado gen. ltn. A. P. Beloborodovo atsiminimuose galima rasti informacijos apie Minijos upės kirtimą ir antrąją Klaipėdos gynybinę liniją – „Spalio 9 d. fronto kariai, tame tarpe ir 43-ioji armija forsavo Minijos upę. Gynyba prie šios upės buvo labai stipri: keturios tranšėjų linijos,

¹⁶³ Журнал боевых действий 5 гв. ТА за октябрь, ноябрь, декабрь м-цы 1944 г. ЦАМО, Фонд: 332, Опись: 4948, Дело: 216, Л. 21.

¹⁶⁴ Журнал боевых действий 5 гв. ТА за октябрь, ноябрь, декабрь м-цы 1944 г. ЦАМО, Фонд: 332, Опись: 4948, Дело: 216, Л. 21.

¹⁶⁵ Nuo 1944 m. spalio 1 d. 43-oji armija buvo sudaryta iš keturių šaulių korpusų kuriuos sudarė dvylika šaulių divizijų – 1-asis šaulių korpusas buvo sudarytas iš 145-osios, 306-osios, 357-osios šaulių divizijų, 19-asis šaulių korpusas buvo sudarytas iš 32-osios, 70-osios, 344-osios šaulių divizijų, 90-asis šaulių korpusas buvo sudarytas iš 26-osios, 182-osios, 208-osios šaulių divizijų, 92-asis šaulių korpusas buvo sudarytas iš 156-osios, 179-osios, 235-osios šaulių divizijų. In Журнал боевых действий 43 А за октябрь м-ц 1944 г. ЦАМО, Фонд: 398, Опись: 9308, Дело: 727, Л. 41-42.

betoniniai ugnies taškai (turimi omenyje Kocho bunkeriai¹⁶⁶), minų laukai ir kitos prieštankinės, priešpėstinės kliūtys¹⁶⁷. Vis dėl to skirtingų 43-osios armijos divizijų karinių veiksmų žurnaluose prasiveržimas pro antrąją gynybinę liniją link Klaipėdos atvaizduojamas gana skirtingai.

RA 1-ojo šaulių korpuso 306-oji šaulių divizijai priėjus Miniją buvo sutiktas stiprus Vokietijos kariuomenės pajėgų pasipriešinimas, į susirėmimus su antrosios gynybinės linijos gynėjais įsiliejo visos 306-osios šaulių divizijos pajėgos. 1944 m. spalio 10 d. 935-asis šaulių pulkas pirmą kartą bandė forsuoti Miniją, tačiau dėl stipraus Vokietijos kariuomenės pasipriešinimo šis bandymas nebuvo sėkmingas. Po šio bandymo 935-asis šaulių pulkas vėl ir šį kartą sėkmingai forsavo Miniją išeidamas ties Kvietiniais ir galutiniame rezultate priėjo iki Dinwethen gyvenvietės¹⁶⁸. 992-asis šaulių pulkas forsavo Miniją, pralaužė Vokietijos karinių pajėgų gynybinę sistemą vakariniame upės krante ir palaužė Vokietijos kariuomenės kariškių pasipriešinimą užėmė Dauparus, iš Dauparų puolimas buvo vystomas Klaipėdos kryptimi – užimtos Clausmühlen ir Paugen¹⁶⁹, tačiau šiame rajone 992-asis šaulių pulkas buvo sustabdytas. Pagrindine puolimo sustojimo priežastimi tapo Vokietijos kariuomenės kariškių pasipriešinimas paremtas karinio jūrų laivyno laivų bei „fortų“¹⁷⁰ artilerijos ugnimi. Tolesnės 992-ojo šaulių pulko pastangos veržtis tolyn Klaipėdos kryptimi buvo nesėkmingos. 938-asis šaulių pulkas prasiveržęs pro palei Miniją esančią gynybos liniją užėmė Matz-Nauda-Baltrum¹⁷¹ ir kelias kitas smulkesnes gyvenvietes. Šiame rajone pulkas buvo sustabdytas ir dalyvavo kautynėse su Vokietijos kariuomenės pajėgomis¹⁷².

357-osios šaulių divizijos¹⁷³ 1188-asis šaulių pulkas būdamas divizijos kolonoje forsavo Miniją spalio 9 d. 22 val. vakaro pasiekė Gribižnius, kur įsikūrė nakčiai. Spalio 10 d. 1188-asis šaulių pulkas dėl nuolatinių artilerijos apšaudymo apsikasė apkasuose per 1 km į pietvakarius nuo Eglynų kaimo¹⁷⁴. 1944 m. spalio 9 d. 1190-asis šaulių pulkas išsidėstė palei Gribižnius, o 1192-asis šaulių pulkas palei Kvietinius¹⁷⁵.

¹⁶⁶ Kocho bunkeriai – cilindro formos betoniniai arba gelžbetoniniai kulkosvaidininkų lizdai, įkomponuojami bendroje apkasų sistemoje.

¹⁶⁷ БЕЛОБОРОДОВ, А. П. Всегда в бою. Prieiga per internetą: <http://militera.lib.ru/memo/russian/beloborodov2/14.html> [žiūrėta 2018-07-16].

¹⁶⁸ Gyvenvietė šiuo metu nebeegzistuoja.

¹⁶⁹ Gyvenvietės šiuo metu nebeegzistuoja.

¹⁷⁰ Fortais - Raudonosios armijos karinė vadovybė įvardino pakrantės artilerijos ir priešlėktuvines artilerijos baterijas.

¹⁷¹ Nebeegzistuojanti gyvenvietė dabar įeinanti į Dovilų miestelio sudėtį.

¹⁷² Журнал боевых действий 306 СД за октябрь м-ц 1944 г. ЦАМО, Фонд 1614, Опись 1, Дело 120, Л. 6.

¹⁷³ 1944 m. spalio mėn. 357-osios Šaulių divizijos karinių veiksmų žurnalas nėra prieinamas todėl šiame darbe aptariant 357-osios šaulių divizijos veiksmus bus remiamasi šios divizijos 1188 šaulių pulko karinių veiksmų žurnalu, divizijos artilerijos žurnalu ir 1-ojo šaulių korpuso karinių veiksmų žurnalu.

¹⁷⁴ Журнал боевых действий 1188 СП за октябрь м-ц 1944 г. ЦАМО, Фонд: 7844, Опись: 0395580с, Дело: 0002, Л. 10.

¹⁷⁵ Журнал боевых действий 1 СК за октябрь м-ц 1944 г. ЦАМО, Фонд: 805, Опись: 1, Дело: 61, Л. 7.

145-oji šaulių divizija kirto Minijos upę tik 1944 m. spalio. 11 d. kai 2-oji Klaipėdos gynybinė linija jau buvo pralaužta ir pagrindinės Vokietijos kariuomenės pajėgos buvo arba atsitraukusios arba kitų 43-osios armijos dalinių nustumtos į vakarus, dėl šios priežasties ši divizija kirsdama upę jokio pasipriešinimo nesutiko. 6 val. ryto divizija susikoncentravo Sėlenėlių kaimo rajone¹⁷⁶.

92-ojo šaulių korpuso 179-oji šaulių divizija spalio 10 d. 12 val. 20 min. Kirto valstybinę sieną Žvirblių kaimo rajone ir nusivijo nusilpusios Vokietijos kariuomenės 551-osios volksgrenadierių divizijos likučius Jokūbavo – Palangos kryptimi¹⁷⁷. 19 val. vakaro 179-osios šaulių divizijos kariai išėjo prie Baltijos jūros, 234-asis šaulių pulkas pasiekė Nemirsetą, 215-asis šaulių pulkas Scheipen-Thoms¹⁷⁸ gyvenvietę, 259-asis šaulių pulkas Valėnus. 235-oji šaulių divizija kirto Miniją Raguviškių rajone 21 val. šios divizijos kariškiai išėjo prie Baltijos jūros. 806-asis ir 732-asis šaulių pulkai susitelkė Nemirsetos apylinkėse, du 732-ojo šaulių pulko batalionai priėjo Karklės prieigas. 801-asis šaulių pulkas susitelkė Girkaliuose. 156-oji šaulių divizija išsidėstė Ėgliškių rajone. Per visą spalio 10 d. nežuvo nei vienas 92-ajam šaulių korpusui pavaldus kareivis¹⁷⁹.

19-ojo šaulių korpuso 70-oji šaulių divizija užėmusi Kulius gavo užduotį 1944 m. spalio 9 d. 10:00 išeiti į Ėžaičių rajoną pereiti Klaipėdos krašto sieną ir užimti Dovilus. Pirmasis prie 2-osios Klaipėdos gynybos linijos priartėjo 70-osios šaulių divizijos žvalgybos būrys – šio būrio užduotis buvo užimti tarp Baičių ir Dovilų per Miniją einantį tiltą ir išlaikyti jį tol kol ateis pagrindinės divizijos jėgos. Tačiau priartėjusi prie nurodyto rajono žvalgybos grupė susidūrė su atsitraukiančia Vokietijos kariuomenės vora kurią persekiojo 344-ojo šaulių divizija. Nurodytu metu Vokietijos karių vora kaip tik kėlėsi per Miniją. Pradėjusi Vokietijos karinių pajėgų apšaudymą nedidelė žvalgybinės grupės dalis privertė Vokietijos kariuomenės karius dar nebaigus persikėlimo per upę tiltą susprogdinti. Rytiniame Minijos krante likę Vokietijos kariuomenės kareiviai arba žuvo arba buvo išsklaidyti. Tuo tarpu pagrindinė žvalgybinės grupės dalis pasinaudojo kilusiu sąmyšiu ir persikėlė per Miniją aukštumos 15,1 rajone (dabar ši aukštuma yra pačioje pietinėje Kulių kaimo prijungto prie Gargždų dalyje, priešais kitoje Minijos pusėje yra Grikšų kaimas). Persikėlus per Miniją žvalgybinė grupė 13 val. sumušė nedidelę Dovilų miestelio įgulą ir užėmė Dovilus. Vėliau aukštumos 15,1 rajone per Miniją be pasipriešinimo persikėlė ir likusios 70-osios šaulių divizijos pajėgos. 344-oji šaulių divizija kirto valstybinę sieną prie pasienio stulpo Nr. 317 ir perėjo per Miniją, perėjus per upę Divizija nujudėjo Dovilų kryptimi. Galutinai Miniją ir kartu antrąją Klaipėdos gynybinę liniją 70-osios ir 344-osios šaulių divizijų kariai perėjo spalio 10 d. Tuo metu 32-osios šaulių divizijos persikėlimas per Miniją nebuvo toks sėkmingas. 1944 m. spalio 9 d. ši

¹⁷⁶ Журнал боевых действий 145 СД за октябрь м-ц 1944 г. ЦАМО, Фонд 1372, Описание 1, Дело: 49, Л. 11.

¹⁷⁷ Журнал боевых действий 179 СД за октябрь м-ц 1944 г. ЦАМО, Фонд 1427, Описание 1, Дело: 52, Л. 2.

¹⁷⁸ Gyvenvietė šiuo metu nebeegzistuoja.

¹⁷⁹ Журнал боевых действий 92 СК за октябрь м-ц 1944 г. ЦАМО, Фонд: 985, Описание: 1, Дело: 198, Л. 10.

divizija savo puolimą Klaipėdos kryptimi pradėjo nuo Šiūparių kaimo – pirmiausia buvo puolami Grobštai, o užėmus šį punktą puolimas link Klaipėdos toliau vystytas keliu einančiu Toleikių kryptimi. Priartėjus prie Minijos Šernų tilto rajone buvo pradėdama ruošti forsavimui, tačiau priėjus upę 32-osios šaulių divizijos karius sutiko stipri Vokietijos kariuomenės kariškių ugnis iš antrosios Klaipėdos gynybos linijos pozicijų esančių Kalvių ir Ketvergių rajone. Galutiniame rezultate vakariniame Minijos krante įsitvirtinusioms Vokietijos karinėms pajėgoms pavyko sustabdyti 32-osios šaulių divizijos karius forsuoti Miniją. 1944 m. spalio 10 d. 4 val. ryto 32-osios šaulių divizijos kariai vėl bandė forsuoti Miniją 2-ojo bataliono 2-oji kuopa (pulkas nenurodytas) sunaikino Vokietijos kariuomenės sargybinius budėjusius rytiniame Minijos krante ir forsavo upę, tai padarius ši karių grupė įsiveržė antrosios Klaipėdos gynybinės linijos apkasų liniją. Prasidėjus susirėmimams apkasuose Vokietijos kariškių gretose kilo panika dėl kurios buvo bandoma susprogdinti Šernų tiltą, tačiau iki galo šio darbo atlikti nepavyko, nes iš trijų sprogmenų paketų sprogo tik vienas. Atskubėję 32-osios šaulių divizijos išminuotojai nesprogusius tilto sprogmenis išminavo tai padarius tiltą kirto pagrindinės 32-osios šaulių divizijos pajėgos kurios puldamos įsiveržė į Vokietijos kariuomenės gynybines pozicijas. Tos pačios dienos ryte 32-osios šaulių divizijos pajėgoms šiame rajone pavyko išstumti priešiškas pajėgas iš visų apkasų linijų¹⁸⁰.

90-asis šaulių korpusas skirtingai nuo visų kitų 43-osios armijos pajėgų nedalyvavo Klaipėdos miesto šturme ir gynybinės linijos einančios palei Miniją nekirto. 1944 m. spalio 10 d. 26-ajai šaulių divizijai užėmus Priekulę jos pajėgos išsidėstė palei Gropiškius ir Mėželius. 208-oji šaulių divizija užėmė Liaunius ir Šilininkus, o 182-oji šaulių divizija taip pat užėmė Šilininkus ir Stonaičius. Šios divizijos pulkai susitelkė miške į rytus nuo Ažpurvių. Nuo šios vietos 90-ojo šaulių korpuso puolimas buvo vystomas pietų kryptimi. 1944 m. spalio 18 d. 90-ojo šaulių korpuso pajėgos sumušė Vokietijos kariuomenės įgulą įsitvirtinusių Ventėje, po to 208-osios šaulių divizijos pajėgos išėjo prie Nemuno. 1944 m. spalio 22 d. 26-oji ir 182-oji šaulių divizijos gavo įsakymą žygiuoti į šiaurę į pozicijas prie Darbėnų ir Auksūdžio¹⁸¹. 208-oji šaulių divizija lapkričio 20–30 dienomis buvo išimta iš 43-osios armijos sudėties¹⁸².

Kirtus antrąją gynybinę Klaipėdos liniją RA daliniams teko susidurti su naujais sunkumais priartėjus prie paskutinės – trečiosios Klaipėdos gynybinės linijos, juosiančios patį miestą. Trečioji Klaipėdos gynybinė linija kaip ir dvi pirmosios buvo sudaryta iš apkasų linijų, spygliuotų vielų kliūčių, prieštankinių griovių, minų laukų, medinių fortifikacinių statinių (Dzotų), ir Kocho bunkerų. Tačiau skirtingai nuo visų prieš tai buvusių įtvirtintų gynybos linijų, kurias 43-osios armijos ir 5-

¹⁸⁰ Журнал боевых действий 19 СК за октябрь м-ц 1944 г. ЦАМО, Фонд: 859, Описание: 1, Дело: 82, Л. 19-22.

¹⁸¹ Журнал боевых действий 43 А за октябрь м-ц 1944 г. ЦАМО, Фонд: 398, Описание: 9308, Дело: 727, Л. 62-63, 72, 73.

¹⁸² Журнал боевых действий 43 А за ноябрь м-ц 1944 г. ЦАМО, Фонд: 398, Описание: 9308, Дело: 753, Л. 40.

osios gvardijos tankų armijos kariams teko įveikti judant link Klaipėdos paskutinė gynybinė linija užnugarinėje dalyje ir buvo sutvirtinta Vokietijos karinio jūrų laivyno 217-ojo priešlėktuvinės artilerijos diviziono aptarnaujamomis, priešlėktuvinėmis artilerijos baterijomis, kurios aplink miestą buvo pastatytos dar 1939 m. Be trečiosios gynybinės linijos priešlėktuvinės ir viena pakrantės artilerijos baterijos buvo pastatytos ir Kuršių Nerijoje.

Pirmą kartą su Vokietijos karinio jūrų laivyno priešlėktuvinė baterijų atakomis 43-osios armijos ir 5-osios gvardijos tankų armijos daliniai susidūrė 1944 m. spalio 10 d. – tą pačią dieną kai buvo galutinai kirsta antroji gynybinė linija einanti palei Minijos upę¹⁸³. 5-osios gvardijos tankų armijos 2-ajai gvardijos motorizuotai brigadai išėjus į pozicijas palei Corallischken¹⁸⁴, 18-ajai tankų brigadai palei Martinus, 19-ajai gvardijos tankų brigadai palei Lelius ir 3-ajai gvardijos tankų brigadai išėjus į pozicijas palei Dinwethen šios pajėgos buvo kontratakuotos Vokietijos kariuomenės pėstininkų kuriuos taip pat palaikė ir tankai. Tuo tarpu 5-osios gvardijos tankų armijos pajėgas iš užnugario tiesiog masiškai apšaudė aplink Klaipėdą išdėliotos priešlėktuvinės artilerijos baterijos. Masine priešlėktuvinė baterijų ugnimi 5-osios gvardijos tankų armijos 3-asis gvardijos tankų korpusas buvo apšaudomas ir spalio 11 d.¹⁸⁵.

43-osios armijos dalys kirtusios Miniją ir priartėjusios prie Klaipėdos trečiosios gynybinės linijos taip pat nuo spalio 10 d. susidūrė su priešlėktuvinė artilerijos baterijų apšaudymais. 1-ojo šaulių korpuso pajėgos buvo priešlėktuvinė artilerijos baterijų apšaudytos 1944 m. spalio 10–12, 14–15 ir 22 dienomis¹⁸⁶. 306-osios šio korpuso šaulių divizijos 992-asis šaulių pulkas buvo priešlėktuvinė artilerijos baterijų pirmą kartą apšaudytas spalio 10 d.¹⁸⁷. 19-ojo šaulių korpuso karinių veiksmų žurnale priešlėktuvinė ir pakrantės artilerijos baterijų aktyvumas ir apšaudymai

¹⁸³ Žiūrėti žemėlapi „Klaipėda 1944-1945“.

¹⁸⁴ Gyvenvietė šiuo metu nebeegzistuoja.

¹⁸⁵ 1944 m. spalio 15 d. 5-ajai gvardijos tankų armijai buvo duotas įsakymas pereiti į naują dislokacijos vietą. Nuspręsta 5-ąją gvardijos tankų armiją permesti į Kuršą. 1944 m. spalio 16 d. ši armija jau buvo susitelkusi Baltrimuose ir Daktaruose – per 10 km nuo dabartinės Lietuvos-Latvijos sienos. Karinių veiksmų metu nuo 1944 m. spalio 6 . iki 1944 m. spalio 12 d. 5-oji gvardijos tankų armija prarado 92 tankus T-34, 5 tankus M4-A2 (Sherman), 1 savaeigį pabūklą SU-152, 17 savaeigių pabūklų SU-85, 10 savaeigių pabūklų pabūklų SU-76 (M), ir 4 savaeigius pabūklus SU-57 (T-48). Taigi iš viso buvo prarasti 97 tankai ir 32 savaeigiai pabūklai – kartu sudėjus 129 mašinos. Per šį laikotarpį taip pat žuvo 339, buvo sužeista 960 ir dingo be žinios 41 kariškis. Taigi susirėmimų metu iš rikiuotės išėjo 1340 5-osios gvardijos tankų armijos kariškių. Didžioji šių nuostolių dalis turėjo būti patirta mūšio dėl Klaipėdos metu. Didžiausius nuostolius iš 5-osios gvardijos tankų armijos patyrė 3-asis gvardijos tankų korpusas. In Журнал боевых действий 5 гв. ТА за октябрь, ноябрь, декабрь м-цы 1944 г. ЦАМО, Фонд: 332, Опись: 4948, Дело: 216, Л.22,23,25,35.

¹⁸⁶ Журнал боевых действий 1 СК за октябрь м-ц 1944 г. ЦАМО, Фонд: 805, Опись: 1, Дело: 61, 1 Л. 20, 21, 23, 24, 27. Spalio 10-11 d. 1-ojo šaulių korpuso karinių veiksmų žurnale yra minima, kad korpuso pajėgos susidūrė su iš anksto vokiečių kareivių užimta ir gynybai paruošta „priešjūrinio tipo“ pozicija. Nurodoma, jog korpuso kariams reikalingas paruošimas šturmuoti stipriai įtvirtintą gynybinį mazgą kuris yra pritaikytas kovai su antžeminėmis, karinio jūrų laivyno ir karinio oro laivyno pajėgomis. „Priešjūrio gynybos sistema“ buvo įvardinta tik tai paskutinė trečioji Klaipėdos gynybinė linija, neabejotina, kad ši linija taip buvo įvardinta dėl joje veikusių priešlėktuvinė artilerijos baterijų.

¹⁸⁷ Журнал боевых действий 306 СД за октябрь м-ц 1944 г. ЦАМО, Фонд 1614, Опись 1, Дело: 111, Л. 6.

minimi 1944 m. spalio 11, 13, 14 ir 22 dienomis¹⁸⁸. Tačiau 19-ojo šaulių korpuso 32-osios šaulių divizijos karinių veiksmų žurnale nurodyta, kad Vokietijos karinio jūrų laivyno artilerijos baterijos apšaudė divizijos pozicijas iš Kuršių Nerijos spalio 14-17 dienomis¹⁸⁹. Skirtingai nuo kitų 43-osios armijos korpusų karinių veiksmų žurnalų 92-ojo šaulių korpuso karinių veiksmų žurnale priešlėktuvinės Vokietijos karinio jūrų laivyno baterijos iš viso nėra minimos nei 1944 m. spalį, lapkritį, gruodį, nei 1945 m. sausį. Tačiau šio korpuso veikimo areale veikusios priešlėktuvinės baterijos „Försteri“ aktyvumą 1944 m. spalio mėn. patvirtina tankų-grenadierių divizijos „Großdeutschland“ karių darbai ir atsiminimai¹⁹⁰. Pačiame 43-osios armijos karinių veiksmų žurnale, nurodyta jog aplink Klaipėdą išdėstyti gynybiniai statiniai – Vokietijos karinio jūrų laivyno baterijos buvo aktyvios spalio 10, 11 ir 22 dienomis¹⁹¹.

RA 1-ojo šaulių korpuso vadovybė vertinama priežastis dėl ko nepavyko užimti Klaipėdos iš karto po Minijos forsavimo, kaip vieną iš pagrindinių priežasčių be per lėto puolimo tempo pažymėjo – jog didžiulėms Vokietijos kariuomenės pajėgoms pavyko užimti iš anksto šturmui paruoštas „pajūrio tipo“ pozicijas, taip pat vadovybė nurodė jog yra būtina paruošti karius stipriai įtvirtinto gynybinio mazgo šturmui. 1944 m. spalio 11 d. 1-ojo šaulių korpuso kariams pasistūmėti Klaipėdos kryptimi pasisekė nedaug. Kaip nesėkmės priežastis buvo nurodyta, kad korpuso pajėgos susidūrė su gerai paruošta, pajūrio¹⁹² tipo, įgilinta, ilgalaikė ir iš anksto Vokietijos karinių pajėgų kareivių užimta gynybos pozicija. 1944 m. spalio 12 d. Vokietijos kariuomenės kariškiai įsitvirtinę savo pozicijose apšaudė 43-osios armijos pozicijas iš artilerijos, 1-ojo šaulių korpuso karių apytiksliais skaičiavimais Vokietijos karinės pajėgos per dieną iššauna virš 1200 vienetų skirtingų kalibrų sviedinių ir minų iš kurių trečdali iššautų sviedinių sudaro pakrantės artilerijos sviediniai. Susidarius tokiai situacijai 1-ojo šaulių korpuso vadovybė gavo įsakymą pralaužti „priešjūrinę gynybinę sistemą“ likviduoti Klaipėdos pakrantės gynybą (turimos omenyje priešlėktuvinės-pakrantės artilerijos baterijos) ir užimti patį Klaipėdos miestą¹⁹³. Šiam tikslui įgyvendinti buvo sukauptos didžiulės pajėgos. Be 1-ojo šaulių korpuso 145-osios, 306-osios ir 357-osios šaulių divizijų, smūgiui taip pat ruošėsi 10-oji gvardijos tankų brigada, 377-asis gvardijos ir 1223-asis

¹⁸⁸ Журнал боевых действий 19 СК за октябрь м-ц 1944 г. ЦАМО, Фонд: 859, Описание: 1, Дело: 82, Л. 24, 26, 27, 35.

¹⁸⁹ Журнал боевых действий 32 СД за октябрь м-ц 1944 г. ЦАМО, Фонд: 859, Описание: 1, Дело: 94, Л. 10. 32-osios šaulių divizijos spalio mėn. karinių veiksmų žurnale yra įsivėlusį klaidą – nurodyta, kad vokiečių karinio jūrų laivyno artilerijos baterijos apšaudė divizijos pozicijas 1944 m. gruodžio 14-17 dienomis. Tačiau patikrinus 1944 m. gruodžio mėn. 32-osios šaulių divizijos karinių veiksmų žurnalą tai patvirtinančios informacijos rasti nepavyko.

¹⁹⁰ SPAETER, H. The History of the Panzerkorps Grossdeutschland, Vol. 2. J.J. Fedorowicz Publishing, 1995, p. 416, 417, 419, 420. REHFELDT, H. H. Su tankų korpusu „Grossdeutschland“ Rusijoje, Vengrijoje, Lietuvoje ir kovoje dėl Rytprūsių. Vilnius, 2015, p. 141-142.

¹⁹¹ Журнал боевых действий 43 А за октябрь м-ц 1944 г. ЦАМО, Фонд: 398, Описание: 9308, Дело: 727, Л. 40, 63, 64, 73.

¹⁹² Turimos omenyje priešlėktuvinės ir pakrantės gynybos baterijos.

¹⁹³ Журнал боевых действий 1 СК за октябрь м-ц 1944 г. ЦАМО, Фонд: 805, Описание: 1, Дело: 61, Л. 20-21.

savaeigės artilerijos pulkai, 1013-asis, 1226-asis haubicų artilerijos pulkai, 1310-asis lengvosios artilerijos pulkas, 241-asis minosvaidžių pulkas, du 103-osios haubicų artilerijos brigados divizionai, 99-asis atskiras gvardijos minosvaidžių pulkas, 50-osios inžinerinės brigados liepsnosvaidininkų kuopos 35-asis atskiras rankinių liepsnosvaidžių batalionas, kuopa tralų iš 19-ojo inžinerinių tankų pulko. Šios pajėgos turėjo pralaužti Vokietijos kariuomenės gynybą ties Leliais ir sąveikaujant su 92-ojo ir 19-ojo šaulių korpuso pajėgomis, sumušti aplink ir pačioje Klaipėdoje išsidėsčiusias Vokietijos kariuomenės pajėgas ir užimti miestą. Ši puolamoji operacija netgi gavo atskirą pavadinimą – operacija „Taifūnas“. 1944 m. spalio 14 d. prasidėjus operacijai ir šturmui netrukus 1-ojo šaulių korpuso pajėgos buvo masiškai apšaudomos iš visų rūšių artilerijos, tarp kurios Vokietijos kariuomenė taip pat panaudojo ir „zenitinę bei pakrantės gynybos artileriją“. Gerai suplanuotas 43-osios armijos puolimas, nežymiai pasistūmėjus buvo sustabdytas. 1-ojo šaulių korpuso vadovybei aptariant Klaipėdos puolimo operacijos nesėkmės priežastis be kitų mažiau reikšmingų priežasčių buvo nurodyta jog puolamąją operaciją sugriovė sėkmingai kartu veikusi Vokietijos karinio jūrų laivyno laivų ir „pakrantės baterijų“¹⁹⁴ artilerija¹⁹⁵.

1944 m. spalio 15 d. 22 val. 43-osios armijos vadovybė davė įsakymą armijos pajėgoms pereiti į gynybą ir savo užnugaryje pradėti kurti giliai ešelonuotą gynybos sistemą susidedančią iš prieštankinių griovių, ir apkasų linijų¹⁹⁶. Taip 43-osios armijos pajėgos aplink Klaipėdos miestą išdėstyta Vokietijos kariuomenės gynybinę sistemą pradeda kurti savo gynybinę sistemą. 1944 m. spalio 16 d. 1-asis šaulių korpusas pereina prie gynybinio plano pavadinimu „Apgula“¹⁹⁷.

Priešlėktuvinių baterijų aktyvumo pakilimas pastebimas spalio 22 d. šią dieną 43-armijos apšaudymas iš Vokietijos karinio jūrų laivyno priešlėktuvinių baterijų minimas 43-osios armijos, 1-ojo šaulių korpuso, ir 19-ojo šaulių korpuso karinių veiksmų žurnaluose¹⁹⁸. 43-osios armijos karinių veiksmų žurnale nurodyta, kad vien 1944 m. spalio 22 d. į šios armijos pozicijas nukrito 6000 Vokietijos kariuomenės artileristų paleistų sviedinių ir minų¹⁹⁹. Ši Vokietijos kariuomenės artilerijos apšaudymo mastų padidėjimą reikia sieti su spalio 22 d. vykusiu 43-osios armijos dalinių bandymu atrėmus smulkius Vokietijos kariuomenės puolimus kontratakuoti Vokietijos karinių pajėgų

¹⁹⁴ 1944-1945 m. Klaipėdoje buvo tik viena pakrantės artilerijos baterija – „Hirshwiese“. In ROLF, R. Vokiečių pakrantės gynybos įtvirtinimai Klaipėdos krašte (1939-1944) In XX amžiaus fortifikacija Lietuvoje. Kaunas, 2008, p. 122,124. Raudonosios armijos kariškiai paprasčiausiai „pakrantės artilerijos baterijomis“ įvardino ir priešlėktuvines Klaipėdos miesto artilerijos baterijas.

¹⁹⁵ Журнал боевых действий 1 СК за октябрь м-ц 1944 г. ЦАМО, Фонд: 805, Опись: 1, Дело: 61, Л. 22-24.

¹⁹⁶ Журнал боевых действий 43 А за октябрь м-ц 1944 г. ЦАМО, Фонд: 398, Опись: 9308, Дело: 727, Л. 69.

Журнал боевых действий 1 СК за октябрь м-ц 1944 г. ЦАМО, Фонд: 805, Опись: 1, Дело: 61, Л. 25.

¹⁹⁷ Журнал боевых действий 1 СК за октябрь м-ц 1944 г. ЦАМО, Фонд: 805, Опись: 1, Дело: 61, Л. 26.

¹⁹⁸ Журнал боевых действий 43 А за октябрь м-ц 1944 г. ЦАМО, Фонд: 398, Опись: 9308, Дело: 727, Л. 73.

Журнал боевых действий 1 СК за октябрь м-ц 1944 г. ЦАМО, Фонд: 805, Опись: 1, Дело: 61, Л. 27. Журнал

боевых действий 19 СК за октябрь м-ц 1944 г. ЦАМО, Фонд: 859, Опись: 1, Дело: 82, Л. 35.

¹⁹⁹ Журнал боевых действий 43 А за октябрь м-ц 1944 г. ЦАМО, Фонд: 398, Опись: 9308, Дело: 727, Л. 73.

pozicijas, be pėstininkų šiose kautynėse dar buvo panaudoti ir 10-osios gvardijos tankų brigados tankai. Puolimo link Klaipėdos metu 1-ojo šaulių korpuso pajėgoms pavyko įsiveržti į pirmąją Vokietijos kariuomenės gynybinės linijos apkasų eilę, tačiau netrukus puolimas sustojo. Spalio 22 d. žuvo 37, buvo sužeista 120, korpuso karių, taip pat kautynių metu buvo prarasti 4 tankai. 1-ojo šaulių korpuso karinių veiksmų žurnale pažymėta jog 1944 m. spalio 23 d. į korpuso pozicijas nukrito 3000, spalio 24–25 dienomis 460, spalio 31 d. 200 vienetų artilerijos sviedinių ir minosvaidžio minu²⁰⁰. 43-osios armijos karinių veiksmų žurnale nurodyta jog 1944 m. spalio 26 d. į armijos pozicijas nukrito 600, spalio 27 d. 1000, spalio 28 d. 650, spalio 29 d. 1300, spalio 30 d. 1300 artilerijos sviedinių ir minosvaidžio minu²⁰¹. Nuo spalio 24 d. pastebimas didelis Vokietijos kariuomenės artilerijos veiksmų sumažėjimas iš esmės yra sietinas su aktyvių 43-osios armijos aktyvių kovos veiksmų prie Klaipėdos pabaiga.

Vertinant priešlėktuvinių ir pakrantės artilerijos baterijų reikšmę Klaipėdos miesto gynyboje, verta atkreipti dėmesį į mūšyje dėl Klaipėdos dalyvavusių karių atsiminimus. Klaipėdos tvirtovės komendantas J. Möllerio teigimu tvirtovės artilerija nebuvo parengta šaudyti į RA tankus, dėl šios priežasties kovos metu daugiausia buvo naudojami 4 cm priešlėktuviniai pabūklai, sumontuoti ant mobilių lafetų. Iš esmės tai yra vienintelis mums žinomas neigiamas atsiliepiamas apie Klaipėdos priešlėktuvines – pakrantės artilerijos baterijas. Tuo tarpu pietinėje Klaipėdos dalyje buvusios priešlėktuvinės artilerijos baterijos „Götzhofen“ vadas B. Sperlichas teigia jog priešlėktuvinių artilerijos baterijų ugnis buvusi labai veiksminga²⁰². Šį teiginį patvirtintų ir sovietinė istoriografija, „hitlerininkai spėjo užimti iš anksto paruoštas gynybines pozicijas ir atremti mūsų kariuomenės puolimą. Priešas čia panaudojo apie 40 artilerijos ir minosvaidžių baterijų, kranto apsaugos ir 6 laivų artileriją. Hitlerininkai panaudojo net stambaus kalibro zenitinę artileriją“²⁰³. Divizijos „Großdeutschland“ minosvaidininkas H. H. Rehfeldt kurio pozicijos buvo visai netoli nuo Kalotės ežero savo atsiminimuose 1944 m. spalio 14 d. taip pat užsimena apie karinio jūrų laivyno priešlėktuvinę bateriją „Försterei“: „Pajūryje į kairę nuo mūsų stūkso betoniniai bunkeriai su kranto artilerijos baterija. Iš savo sunkiųjų pabūklų ji kiekvieną kartą uoliai smogia puolantiems“²⁰⁴ raudonarmiečiams. Tankų grenadierų divizijos „Großdeutschland“ dalims įsitvirtinus tarp Kukuliškių ir Kalotės ežero oberleitenantui Derbenui buvo duota užduotis susipažinti su arčiausiai

²⁰⁰ Журнал боевых действий 1 СК за октябрь м-ц 1944 г. ЦАМО, Фонд: 805, Описание: 1, Дело: 61, Л. 27, 28, 29, 32.

²⁰¹ Журнал боевых действий 43 А за октябрь м-ц 1944 г. ЦАМО, Фонд: 398, Описание: 9308, Дело: 727, Л. 74.

Suprantama 43-sios armijos duomenys apie vokiečių artilerijos sviedinių kiekį nukritusį į jos pozicijas nėra tikslūs, tačiau jie padeda susidaryti vaizdą apie apšaudymo mastus skirtingomis dienomis.

²⁰² SCHÖN H. Die letzten Kriegstage: Ostseehäfen, 1945. Stuttgart, 1995, S 34,38.

²⁰³ DABROVOLSKAS, J. Lietuviai kariai didžiojo tėvynės karo frontuose. Vilnius, 1967, p.125-126.

²⁰⁴ REHFELDT, H. H. Su tankų korpusu „Grossdeutschland“ Rusijoje, Vengrijoje, Lietuvoje ir kovoje dėl Rytprūsių. Vilnius, 2015, p. 141-142.

esančia situacija. Sugrįžęs oberleitenantas vadovybei pranešė jog apytiksliai per 1 km nuo komandinio posto karinio jūrų laivyno kariškiai po valandos ruošiasi susprogdinti didelį kiek prancūziškų 75 mm artilerijos sviedinių taip pat oberleitenantas pranešė, kad netoli nuo jų pozicijų yra įrengta aštuoniais²⁰⁵ 128 mm pabūklais ginkluota karinio jūrų laivyno baterija. „Großdeutschland“ vadovybė davė įsakymą nedelsiant sustabdyti prancūziškų artilerijos sviedinių sprogdinimo darbus ir susisiekti su „Försterei“ baterijos vadaviete. Nors karinio jūrų laivyno priešlėktuvinė baterija ir nebuvo pritaikyta šaudyti į antžeminius taikinius, tačiau baterijos vadas nurodė, jog jeigu norima tai padaryti „Großdeutschland“ kariškiams teks tiksliai nurodyti, kur yra taikiniai. Šiam tikslui iš baterijos „Försterei“ į „Großdeutschland“ štabą šalia Kukuliškių buvo nutiestas lauko telefono kabelis, „Großdeutschland“ kariai iš baterijos „Försterei“ kartu gavo ir karinio jūrų laivyno žemėlapius, kad abejoms pusėms būtų kuo lengviau komunikuoti. Atlikus šiuos darbus baterija galėjo nesunkiai apšaudyti antžeminius taikinius. Netrukus jau trys karinio jūrų laivyno priešlėktuvinės baterijos galėjo buvo pavaldžios būtent „Großdeutschland“ štabui. H. Spaeter teigimu „Pakrantės artileristai dirbo nuostabiai. Aš niekada nemačiau šitų žmonių anksčiau ir vienintelis mano kontaktas su jais buvo viena telefono linija, linijos tiesėjas tą dieną puikiai padirbėjo. Jūreiviai (daugumai tai buvo pirmasis jų mūšis) galėjo apšaudyti kiekvieną kvadratinį kilometrą aplink Memelį, jie taip pat turėjo didelį kiekį amunicijos ir didelę greitošaudą. Bendradarbiaudami su stebėtojais ir antžeminėmis pajėgomis mes galėjome apšaudyti priešus, kur tik tai jie pasirodydavo“²⁰⁶. 43-osios armijos vado generolo leitenanto A. P. Beloborodovo teigimu su tokio pajėgumo gynybine sistema buvo susidurta pirmą kartą²⁰⁷.

43-osios armijos karinių veiksmų žurnale kaip pagrindinė priežastis dėl ko sustojo puolimas link Klaipėdos yra nurodyta „Vokiečiai suspėjo sukurti stiprią grupuotę Memelio miesto rajone, placdarmo gynybai buvo panaudota pakrantės (baterijų) ir laivų artilerija“²⁰⁸. Vis dėl to spalio pabaigoje prie Klaipėdos pasibaigus aktyviems kariniams veiksams priešlėktuvinės ir pakrantės artilerijos baterijos ir toliau išliko aktyvios. 306-osios šaulių divizijos karinių veiksmų žurnale nurodyta jog divizijos pozicijos 1944 m. lapkričio 2 d. buvo apšaudytos iš priešlėktuvinių artilerijos baterijų²⁰⁹. 70-osios šaulių divizijos karinių veiksmų žurnale, priešlėktuvinių baterijų artilerijos

²⁰⁵ Nurodytas pabūklų skaičius nėra tikslus – baterija „Försterei“ buvo ginkluota keturiais 128 mm pabūklais FLAK-40. In ROLF, R. Vokiečių pakrantės gynybos įtvirtinimai Klaipėdos krašte (1939-1944) In XX amžiaus fortifikacija Lietuvoje. Kaunas, 2008, p. 124.

²⁰⁶ SPAETER, H. The History of the Panzerkorps Grossdeutschland, Vol. 2. J.J. Fedorowicz Publishing, 1995, p. 416, 417, 419, 420.

²⁰⁷ БЕЛОБОРОДОВ, А. П. Всегда в бою. Prieiga per internetą: <http://militera.lib.ru/memo/russian/beloborodov2/14.html>

²⁰⁸ Журнал боевых действий 43 А за октябрь м-ц 1944 г. ЦАМО, Фонд: 398, Опись: 9308, Дело: 727, Л. 76 .

²⁰⁹ Журнал боевых действий 306 СД за ноябрь м-ц 1944 г. ЦАМО, Фонд 1614, Опись 1, Дело 133, Л. 76.

ugnies suintensyvėjimas pažymimas 1944 m. lapkričio 9 d²¹⁰. 32-osios šaulių divizijos karinių veikslių žurnaluose nurodyta jog divizijos pozicijos buvo pakrantės artilerijos apšaudytos 1944 m. lapkričio 18 d²¹¹. ir 1944 m. gruodžio 11 ir 23²¹² dienomis. 1945 m. sausio 1 d. vėl yra minimas apšaudymas vykdomas nuo Kuršių Nerijoje esančios aukštumos 32,2, nurodyta jog viso apšaudymo metu iš šios aukštumos ir Smeltės rajonų Vokietijos kariuomenės artilerijos apšaudymo metu į 32-osios šaulių divizijos pozicijas nukrito 130 artilerijos sviedinių²¹³. 179-osios šaulių divizijos karinių veikslių žurnale nurodyta jog divizijos pajėgos buvo priešlėktuvinių artilerijos baterijų apšaudytos 1945 m. sausio 13 d²¹⁴.

Kapitono Leitenanto Bernhardo Sperlich'o teigimu 1945 m. sausio 25 d. prasidėjo Vokietijos karinių pajėgų evakuacija iš Klaipėdos, tą pačią dieną palikusi savo karinį turtą evakavosi baterijos „Götzhofen“ įgula, likimo valiai buvo palikta 9000 vienetų 105 mm artilerijos sviedinių, 37 mm artilerijos sviedinių ir 20 mm priešlėktuvinių kulkosvaidžių šovinių. Baterijos įgula laivu „Sanga“ buvo išplukdyta į Piliavą²¹⁵. Greičiausiai tuo pačiu metu buvo evakuotos ir kitų priešlėktuvinių artilerijos baterijų išdėstytų aplink patį Klaipėdos miestą įgulos, baterijose palikti artilerijos pabūklai ir kita įranga buvo sugadinta arba susprogdinta²¹⁶. 1945 m. sausio 27 d. 179-osios šaulių divizijos 619-ojo artilerijos pulko karinių veikslių žurnale nurodyta jog šio pulko pajėgos buvo apšaudytos iš pakrantės ir priešlėktuvinių artilerijos baterijų išdėstytų Kuršių Nerijoje²¹⁷.

Galutinai Vokietijos karinės pajėgos paliko Klaipėdą 1945 m. sausio 28 d. 4 val. ryto²¹⁸ dalis šių pajėgų buvo evakuotos į Piliavą, o kita dalis atsitraukė į Prūsiją per Kuršių Neriją. Miestą užėmus RA į jį artilerijos ugnį iš Kuršių Nerijos atidengė Vokietijos karinių pajėgų artilerija tarp kurios turėjo būti ir priešlėktuvinės ir pakrantės artilerijos baterijos likusios Kuršių Nerijoje²¹⁹. 1945 m. sausio 29 d. RA pozicijas Klaipėdoje toliau apšaudė Vokietijos karinių pajėgų artilerija išsidėsčiusi Kuršių Nerijoje esančio Nerijos forto, Smiltynės ir aukštumos 13,4 rajonuose. Tuo tarpu karantino bazės rajone aktyviai veikė Vokietijos karinių pajėgų snaiperiai. Aukštumos 13,4 rajone buvo aptikta

²¹⁰ Журнал боевых действий 70 СД за ноябрь м-ц 1944 г. ЦАМО, Фонд: 859, Описание: 1, Дело: 94. ЦАМО, Фонд: 859, Описание: 1, Дело: 94, Л. 85.

²¹¹ Журнал боевых действий 32 СД за ноябрь м-ц 1944 г. ЦАМО, Фонд: 859, Описание: 1, Дело: 94, Л. 29.

²¹² Журнал боевых действий 32 СД за декабрь м-ц 1944 г. ЦАМО, Фонд: 859, Описание: 1, Дело: 94, Л. 45,48. Nurodyta jog divizijos pozicijas apšaudė, Kuršių Nerijoje, aukštumoje 32,2 esanti baterija. Dabar ši aukštuma yra žinoma Neringos kalno pavadinimu. Joje buvo dislokuota 150 mm pakrantės baterija „Hirschwiese“.

²¹³ Журнал боевых действий 32 СД за январь м-ц 1945 г. ЦАМО, Фонд: 1117, Описание: 1, Дело: 8, Л. 98.

²¹⁴ Журнал боевых действий 179 СД за, январь по 28 февраля 1944 г. ЦАМО, Фонд 1427, Описание 1, Дело 69, Л. 6.

²¹⁵ SCHÖN, H. Die letzten Kriegstage: Ostseehäfen, 1945. Stuttgart, 1995, S.38-39.

²¹⁶ ROLF, R. Vokiečių pakrantės gynybos įvirtinimai Klaipėdos krašte (1939-1944). In XX amžiaus fortifikacija Lietuvoje. Kaunas, 2008, p. 124.

²¹⁷ Журнал боевых действий 619 АП за январь 1945 г. ЦАМО, Фонд: 11660, Описание: 0000001, Дело: 0025, Л. 19. Šiame dokumente taip pat yra nurodyta jog 619-ojo artilerijos pulko pajėgas apšaudė ir priešlėktuvinės baterijos išsidėsčiusios aplink Klaipėdą, tačiau ši informacija abejotina.

²¹⁸ DIECKERT, K.; GROßMANN, H. Der Kampf um Ostpreußen. Stuttgart, 1991, S. 97.

²¹⁹ SIMONAITIS, P. Molo švyturys suplevėsavo Raudonoji vėliava. In Tu pameni, drauge... Vilnius, 1975, p. 37.

ir vokiečių priešlėktuvinė artilerijos baterija kuri apšaudė RA karinių oro pajėgų lėktuvus²²⁰. 1945 m. sausio 30 d. pagrindiniams RA daliniams forsavus Kuršių marias pagrindinės Vokietijos karinių pajėgų dalys atsitraukė Kuršių Nerijos pietų kryptimi²²¹. Dalis RA dalinių tarp kurių buvo ir 156-asis šaulių pulkas pakreipė pagrindinį puolimą Kopgalio kryptimi²²². Pasiekus šiaurinę Kuršių nerijos dalį 156-ojo šaulių pulko kariai užėmė dar 1944 m. spalio 14 d. išsprogdintą Nerijos fortą²²³. Netrukus 156-ojo šaulių pulko kariams užėmus visą šiaurinę Kuršių Nerijos dalį, kautynės Klaipėdos apylinkėse baigėsi²²⁴.

²²⁰ Журнал боевых действий 179 СД за, январь по 28 февраля 1944 г. ЦАМО, Фонд 1427, Опись 1, Дело 69, Л. 12. Pastarąją priešlėktuvinę artilerijos bateriją galima sieti su priešlėktuvine artilerijos baterija „Strandhalle“.

²²¹ Журнал боевых действий 619 АП за январь 1945 г. ЦАМО, Фонд: 11660, Опись: 0000001, Дело: 0025, Л. 21.

²²² LUNIA, V. 156-asis pulkas mūšyje dėl Klaipėdos. In Tu pameni, drauge... Vilnius, 1975, p. 28.

²²³ ELERTAS, D. Kopgalis. Klaipėda, 2002, p. 43. 344-osios šaulių divizijos karių atliktos apžiūros metu buvo nustatyta, jog Nerijos fortas vokiečių karinių pajėgų gynybai pritaikytas nebuvo. In ЦАМО, Фонд: 859, Опись: 1, Дело: 151, Л. 97.

²²⁴ LUNIA, V. 156-asis pulkas mūšyje dėl Klaipėdos. In Tu pameni, drauge... Vilnius, 1975, p. 28.

2.2.2. Liepojos pakrantės artilerijos baterijų reikšmė miesto gynyboje 1941 m. birželio 22-27 d.

Dar nebaigus statyti nuolatinių pakrantės artilerijos baterijų Nr. 23 ir Nr. 27 statinių 1941 m. pradžioje, Baltijos kariniame jūrų laivyne buvo surengtos karinės pratybos Nr. 1 ir Nr. 2. Karinės pratybos Nr. 1 buvo skirtos patikrinti karinių bazių pasirėngimą netikėto priešišku pajėgų užpuolimo metu iš oro, jūros ir sausumos pusių, o karinės pratybos Nr. 2 buvo skirtos aktyviai Suomijos įlankos gynybos panaudojant visas Baltijos karinio jūrų laivyno jėgas tematikai. Karinių pratybų Nr. 1 vykusių 1941 m. sausio 23 d. metu Liepojos karinio jūrų laivyno bazė parodė patenkinamus rezultatus, tačiau vertinant visą pirmąją 1941 m. pusę reiktų pasakyti jog ši karinio jūrų laivyno bazė stabiliai rodė žemus pasiruošimo gynybai rezultatus. Ypatingai blogai buvo vertinama šios bazės ryšio sistema, o pačius blogiausias rezultatus šioje srityje be 43-osios aviacijos eskadrilės parodė būtent pakrantės artilerija. Po 1941 m. kovo 13 d. įvykusių karinių pratybų Nr. 2 Baltijos karinio jūrų laivyno vadovybė priėjo prie išvadų jog šių pratybų metu Liepojos karinio jūrų laivyno bazėje padėtis išliko tokia pat bloga kaip ir karinių pratybų Nr. 1 metu. 1941 m. gegužės 6 d. Liepojos karinio jūrų laivyno bazėje įvyko dar vienos šį kartą jau taktinės pratybos Nr. 1 kurių metu turėjo būti atidirbtas šios bazės gynybos modelis, tačiau dėl įvairių priežasčių šios pratybos buvo paties Baltijos karinio jūrų laivyno vado viceadmirolo Vladimiro Tribuco nutrauktos tik joms prasidėjus. Karinio jūrų laivyno vadui neigiamai įvertinus pasiruošimą pratyboms ir išdavus Liepojos karinio jūrų laivyno bazės vadui papeikimą, buvo nurodyta per mėnesį ištaisyti klaidas ir iki 1941 m. birželio 10 d. pristatyti karinio jūrų laivyno vadovybei pakartotinių pratybų planą. Minėtų pratybų dėl prasidėjusio karo taip ir nebuvo suspėta surengti, kartu iki pat 1941 m. birželį prasidėjusio Vokietijos ir Sovietų Sąjungos karo pradžios Liepojoje taip ir liko nesuderinti antžeminių pajėgų ir karinio jūrų laivyno bendri kariniai veiksmai karo atveju²²⁵.

1941 m. birželio mėn. Rytinėje Prūsijos dalyje palei Vokietijos-Sovietų Sąjungos sieną jau buvo išsidėstytos armijų grupės „Šiaurė“ pajėgos, susidedančios iš 16-osios ir 18-osios armijų bei 4-osios tankų grupės. Viena iš pagrindinių armijų grupės „Šiaurė“ užduočių buvo savo dešiniuju sparnu vystyti puolimą per Lietuvos, Latvijos ir Estijos TSR teritorijas, į šiaurę link Leningrado, užimant šiose teritorijose esančius Baltijos jūros uostus. Galutiniame rezultate puolamoji operacija turėjo

²²⁵ ПЕТРОВ, П. В. Краснознаменный балтийский флот накануне великой отечественной войны: 1935 – весна 1941 гг. Диссертация на соискание ученой степени доктора исторических наук. Том 2. Санкт-Петербург, 2014, с.172-173, 175,185-186.

baigtis Kronštato ir Leningrado, užėmimu taip visiškai atimant galimybę Sovietų Sąjungai panaudoti karinį jūrų laivyną šiame regione²²⁶. Tarp šių operacijos „Barbarosa“ pradžia pasirodusių 18-osios armijos 38-ojo korpuso pajėgų buvo ir geografiniu atžvilgiu labiausiai į šiaurę iš visų Vokietijos karinių pajėgų nutolusi 291-oji pėstininkų divizija. Būtent šiai divizijai ir teks šturmuoti Liepoją.

1941 m. birželio 22 d. 3 val. 05 min. prasidėjo 291-osios pėstininkų divizijos puolimas (operacija Barbarosa)²²⁷. Maždaug po valandos šios divizijos pėstininkų pulkai pasiekė Kiauleikių, Kretingos, Palangos apylinkes²²⁸. Perėjus sieną 291-osios pėstininkų divizijos kariams pirmiausia teko susidurti su 12-ojo Liepojos pasieniečių būrio pasipriešinimu, ir pavieniais bei išsisklaidžiusiais 10-osios šaulių divizijos daliniais Palangos ir Kretingos apylinkėse. Kadangi 10-oji šaulių divizija buvo vienintelė RA divizija tuo metu buvusi Vokietijos kariuomenės 18-osios armijos puolimo kryptyje, siekiant kiek įmanoma išlaikyti jos kovines galimybes ji buvo atitraukiama Rygos kryptimi, dėl šios priežasties 291-osios pėstininkų divizijos daliniai pakeliui link Liepojos didelio pasipriešinimo taip ir nesutiko.

Vykstant susirėmimams pasienyje Liepojos karinio jūrų laivyno bazės vadovybė iš šiai bazei pavaldaus stebėjimo posto Palangoje 3 val. 50 min. gavo pranešimą, jog Palanga yra apšaudoma artilerijos. Netikus pačioje Liepojoje budėjimą vykdžiusios 841-osios priešlėktuvinės baterijos kariškiai konstatavo jog link uosto iš jūros pusės artėja neaiškios priklausomybės lėktuvai. Priešlėktuvinėje baterijoje buvo paskelbtas pavojus, tačiau priešlėktuvinio diviziono vadovybė nurodė į neaiškios priklausomybės lėktuvus ugnies neatidengti²²⁹. Pastarasis sprendimas nulėmė jog Liepojos aerodrome tuo metu besibazavusiam 148-ajam naikintuvų aviacijos pulkui smūgį sudavę Vokietijos karinių oro pajėgų pikiruojantys bombonešiai Ju-87 iš 1-osios bombonešių eskadros 3-osios grupės (III./KG1), subombardavo dalį aerodrome buvusių lėktuvų ir be jokių nuostolių grįžo į savo bazes Rytų Prūsijoje²³⁰. Vokietijos karinių oro pajėgų lėktuvams numetus bombas Liepojos aerodrome į jau skrendant atgal į juos ugnį dėl baterijos vado vyr. leit. V. Riabuchino asmeninės iniciatyvos atidengė 503-oji priešlėktuvinė baterija, tačiau ši reakcija jau buvo pavėluota ir jokių nuostolių Vokietijos karinių pajėgų lėktuvams nepadare²³¹.

²²⁶ Мировая война 1939-1945. Взгляд побежденных. Москва, 2002, с. 215.

²²⁷ Kartu Liepojos šturme dalyvavo ir „MSA“, karinio jūrų laivyno grupė „C“ su specialiuoju „Biglerio būriu“, ir 530-asis pakrantės artilerijos divizionas. In БУЛДЫГИН, С. Б. Оборона Лиепай. Санкт-Петербург, 2018, с. 64-65.

²²⁸ Kriegstagebuch No. 1. 291. I.D. Abt I a. 20-06-1941-15-07-1941. NARA T-315. R-1906. P. 000008-000010.

²²⁹ САВЧЕНКО В. И. Семь огненных дней Лиепай. Рига, 1985, Prieiga per internetą: [žiūrėta 2019-05-02] <http://www.nashapobeda.lv/1519.html>

²³⁰ WEAL, J. Junkers Ju 88 Kampfgeschwader on the Russian Front. Osprey Publishing, 2010, p. 9.

²³¹ САВЧЕНКО В. И. Семь огненных дней Лиепай. Рига, 1985, Prieiga per internetą: [žiūrėta 2019-05-02] <http://www.nashapobeda.lv/1519.html>

RA garnizonui Liepojoje gavus pirmąjį smūgį iš oro, Vokietijos kariuomenės 291-oji pėstininkų divizija, judanti link šio miesto vis dar kovojo su RA daliniais Palangos ir Kretingos apylinkėse. Prit Buttar teigia, jog į šiaurę nuo Klaipėdos 291-oji pėstininkų divizija sutiko didžiulį pasipriešinimą ir įsiremė į atkakliai ginamus įtvirtinimus²³². Vieninteliais objektais kuriuos galima vadinti įtvirtinimais šiame rajone buvo tik tai tais pačiais metais pradėtas statyti vadinamosios „Molotovo linijos“ 46-asis Telšių įtvirtintas rajonas. Vladimir Orlov nurodo jog iš visų 1941 m. Lietuvos TSR teritorijoje statytų Molotovo linijos bunkerių, nei vienas nebuvo pilnai užbaigtas ir apginkluotas jam priklausančia ginkluote. Vis dėl to V. Orlov daro išvadas jog prasidėjus operacijai „Barbarosa“ „pavieniai statiniai buvo ginami panaudojant įprastinę ginkluotę“²³³. 291-osios pėstininkų divizijos karinių veiksmų žurnale yra fiksuojama jog 1941 m. birželio 22 d. rytą (7 val. 27 min.) į vakarus nuo Kretingos esantys (RA) bunkeriai yra nepažeisti ir kiekvienas yra apginkluotas vienu sunkiuoju kulkosvaidžiu. Kol 1-asis 504-ojo pėstininkų pulko batalionas žygiavo toliau į šiaurę 2-asis batalionas lieka „valyti“ šiuos bunkerius. Taip pat karinių veiksmų žurnale yra užsimenama jog greitai po šio įvykio (8 val.) 2-asis batalionas „valė“ dar vieną bunkerį esantį į rytus nuo Kretingos²³⁴. Pagal į Liepoją žygiavusios 291-osios pėstininkų divizijos karinio veiksmų žurnalo duomenis galima susidaryti vaizdą jog bent jau dalis vadinamosios „Molotovo linijos“ 46-ojo Telšių įtvirtinto rajono statinių Kretingos miestelio apylinkėse buvo improvizuotai ginami RA kariškių panaudojant įprastą ir bunkeriams nepritaikytą ginkluotę. Nors 291-osios pėstininkų divizijos karinių veiksmų žurnale daugiau nėra užsiminta apie Vokietijos kariuomenės kariškių kovą su Kretingos apylinkės bunkeriuose įsitvirtinusiems RA kariškiais, nėra priežasčių abejoti jog šie bunkeriai netrukus buvo neutralizuoti. Werner Conze mini, jog pastarajame gynybos ruože RA Vokiečių kariuomenės puolimui nebuvo pasirengusi, ir birželio 22 d. rytą RA kariškiai išstumti iš pasienyje buvusios įtvirtintos bunkerių linijos stengėsi sulėtinti tolimesnį 291-osios pėstininkų divizijos puolimą²³⁵. Taigi P. Buttar teiginį jog į šiaurę nuo Klaipėdos 291-osios pėstininkų divizijos kariai atsiremė į atkakliai RA ginamus pasienio įtvirtinimus²³⁶ reiktų vertinti atsargiai, minėtų pavienių statinių gynyba tebuvo epizodinis ir jokios ilgalaikės reikšmės RA gynyboje neturėjęs veiksnys. 504-asis pėstininkų pulkas užėmė Kretingą birželio 22 d.

²³² BUTTAR, P. Tarp milžinų. Mūšis dėl Baltijos šalių 1939-1945. Kaunas, 2014, p. 61.

²³³ ORLOV, V. SSRS įtvirtinimai Lietuvos pasienyje (1940-1941). In XX amžiaus fortifikacija Lietuvoje. Kaunas, 2008, p. 158-159.

²³⁴ Kriegstagebuch No. 1. 291. I.D. Abt I a. 20-06-1941-15-07-1941. NARA T-315. R-1906. P. 000014. Į vakarus nuo Kretingos minimus bunkerius galima sieti su „Molotovo linijos“ 46-ojo Telšių įtvirtinto rajono Rūdaičių gynybinio mazgo statiniais, šiame mazge iš viso yra šeši bunkeriai. Į rytus nuo Kretingos minimą bunkerį galima sieti su Kurmaičių gynybinio mazgo (šiam mazge yra žinomi penki bunkeriai) arba kas mažiau tikėtina Rubulių gynybinio mazgo (šiam mazge yra žinomi keturi bunkeriai tarp kurių vienas su neužbaigtu statyti stogu) statiniais.

²³⁵ CONZE, W. Die Geschichte der 291. Infanterie-Division 1940 – 1945. Verlag Hans-Henning Podzun Bad Nauheim, 1953, S. 20.

²³⁶ BUTTAR, P. Tarp milžinų. Mūšis dėl Baltijos šalių 1939-1945. Kaunas, 2014, p. 61.

5 val. 59 min²³⁷. Netrukus 505-asis pėstininkų pulkas užėmė Darbėnus, o 506-asis pėstininkų pulkas Palangos aerodromą. Puolimas buvo sėkmingai vystomas toliau, Skuodo ir Darbėnų kryptimi siekiant jog RA daliniai nesudarytų naujų gynybos pozicijų. Tos pačios dienos pabaigoje jau vyko kautynės dėl Darbėnų ir Skuodo pasibaigusios 291-osios pėstininkų divizijos pergale²³⁸.

Pasienyje vykstant susirėmimams pasienyje Raudonosios armijos ir Baltijos karinio jūrų laivyno pajėgos Liepojos mieste turėjo šiek tiek laiko susikoncentruoti ir pasiruošti gynybai. Pagrindine kovine RA jėga Liepojoje buvo generolo majoro Nikolajaus Dedajevo vadovaujama 67-oji šaulių šaulių divizija²³⁹. Pagrindinė RA problema buvo jog šios divizijos pajėgos buvo ganėtinai išsklaidytos. 114-asis šaulių pulkas kartu su vienu 242-ojo haubicų artilerijos pulko divizionu buvo dislokuotas Ventspilyje, 281-ojo šaulių pulko 1-asis ir 2-asis batalionai Nicos rajone vykdė 41-ojo Liepojos įtvirtinto rajono statybos darbus, 83-ojo atskirojo inžinierių bataliono kariškiai vykdė „Molotovo linijos“ statinių statybos darbus Kartenos rajone, o 389-ojo atskirojo priešlėktuvinės artilerijos diviziono kariškiai buvo išvykę į karines pratybas Rygos rajone. Iš Baltijos karinio jūrų laivyno kontingento prasidėjus karui Liepojoje bazavosi 3-asis povandeninių laivų divizionas (sudarytas iš povandeninių laivų „L-3“, „Kalev“, „Lembit“, „Ronis“, „Spidula“), 4-asis povandeninių laivų divizionas (sudarytas iš povandeninių laivų „M-77“, „M-78“, „M-79“, „M-81“, „M-83“), atskiras torpedinių katerių būrys (vienas iš šių šiam būriui priklausiusių katerių buvo remontuojamas Leningrade), ir 2-ojo Baltijos pasienio laivų būrio 2-asis divizionas (iš dvylikos ši divizioną sudarančių laivų dalis bazavosi Ventspilyje). Be šių laivų Liepojoje dar buvo grupė laivų kuriems tuo metu buvo atliekami įvairūs remonto darbai, tai buvo povandeniniai laivai „S-1“, „S-3“, „S-9“, „M-71“, „M-80“, (be šių povandeninių laivų remonto darbai buvo atliekami ir buvusio

²³⁷ Kriegstagebuch No. 1. 291. I.D. Abt I a. 20-06-1941-15-07-1941. NARA T-315. R-1906. P. 000012. S. Buldiginas nurodo jog Kretinga buvo užimta birželio 22 d.

²³⁸ CONZE, W. Die Geschichte der 291. Infanterie-Division 1940 – 1945. Verlag Hans-Henning Podzun Bad Nauheim, 1953, S. 20. БУЛДЫГИН, С. Б. Оборона Лиепая. Санкт-Петербург, 2018, с. 86.

²³⁹ 67-oji šaulių divizija buvo sudaryta pagal taikos meto nuostatus Nr. 4/100 (10 tūkst. 291 kariškio) iš 56-ojo, 114-ojo ir 281-ojo šaulių pulkų, 94-ojo lengvosios artilerijos pulko, 242-ojo haubicų artilerijos pulko, 99-ojo atskiro prieštankinio diviziono, 389-ojo atskirojo priešlėktuvinės artilerijos diviziono, 11-ojo atskirojo žvalgybos bataliono, 83-ojo atskirojo inžinierių bataliono, 36-ojo ryšio bataliono, 64-ojo atskirojo autotransporto bataliono, 72-ojo medicininio-sanitarinio bataliono ir 275-osios atskirosios cheminės apsaugos kuopos. 11-ojo atskirojo žvalgybos bataliono sudėtyje taip pat buvo dešimt (kitais duomenimis vienuolika) šarvuotų automobilių BA-10 ginkluotų 45 mm patrankomis ir kulkosvaidžiais DT bei šešiolika lengvųjų plaukiojančių tankų T-38 (kitais duomenimis tarp tankų T-38 galėjo būti ir tankų T-37) kuopa. Vis dėl to reikia pažymėti jog kadangi 67-osios divizijos užduotis buvo ginti Baltijos jūros pakrantę, Liepojoje buvo dislokuotos ne visos pajėgos priklausančios jos sudėčiai. 56-ojo šaulių pulko 2-asis šaulių batalionas buvo dislokuotas Baltijos jūros pakrantėje esančiame Pavilostos miestelyje. Tuo tarpu 1-asis ir 3-asis 56-ojo šaulių pulko batalionai turėjo tapti pagrindu tuo metu statytiems įtvirtintiems rajonams, šiuos 56-ojo šaulių pulko nuostolius turėjo kompensuoti 1941 m. liepos mėn. turėjęs įvykti papildymas, tačiau dėl karo pradžios šių planų nebuvo spėta įgyvendinti, taigi Liepojos miesto gynyboje dalyvavo tik tai labai maža 56-ojo šaulių pulko pajėgų dalis. Tuo tarpu 114-asis šaulių pulkas kartu su vienu artilerijos divizionu buvo dislokuotas Ventspilyje. In БУЛДЫГИН, С. Б. Оборона Лиепая. Санкт-Петербург, 2018, с. 42, 45, 119-120. САВЧЕНКО В. И. Семь огненных дней Лиепая. Рига, 1985, Prieiga per internetą: [žiūrėta 2019-05-07] <http://www.nashapobeda.lv/1519.html>.

Latvijas Republikas karinio jūrų laivyno laivams „Ronis“ ir „Spidula“) , Minų traleris „T-204“ (atvyko į Liepoją remonto darbams birželio 22 d. kelios valandos iki karo pradžios), didžiausiam tuo metu Liepojos uoste buvusiam laivui – eskadriniam minininkui „Leninas“ laivų statyklos Nr. 29 teritorijoje taip pat buvo atliekami remonto darbai. Didžiausias iki karo pradžios Liepojos karinėje bazėje bazavęsis karinis laivas – lengvasis kreiseris „Kirovas“ 1941 m. gegužę atlikus Baltijos karinio jūrų laivyno reorganizavimo darbus buvo perdislokuotas iš Liepojos į Rygą. Sausumoje iš karinio jūrų laivyno pajėgų buvo 208-ojo atskirojo artilerijos diviziono 130 mm pabūklais B-13 ginkluotos pakrantės gynybos baterijos Nr. 23 ir Nr. 27 bei 43-asis ir 84-asis atskirieji priešlėktuvinės artilerijos divizionai²⁴⁰. S. Buldiginio teigimu dar prieš Vokietijos ir Sovietų Sąjungos karo pradžią pakrantės artilerijos baterijoms Nr. 23 ir Nr. 27 buvo išduota po devynis šimtus 1928 m. modelio artilerijos sviedinių²⁴¹. Prasidėjus karui mieste taip pat buvo ir 18-oji atskiroji geležinkelinės artilerijos baterija ginkluota keturiais 180 mm pabūklais TM-1-180, tačiau 1941 m. birželio 23 d. ši baterija gavo nurodymus išvykti iš Liepojos. Iš karinių oro pajėgų kontingento Liepojos aerodrome bazavosi 148-asis naikintuvų aviacijos pulkas, o Durbės ežere bazavosi 43-oji atskiroji aviacijos eskadrilė ginkluota hidrolėktuvais MBR-2²⁴².

Vokietijos kariuomenės daliniams vystant puolimą toliau 291-osios pėstininkų divizijos pajėgos buvo išskleistos, pagrindinės 291-osios pėstininkų divizijos jėgos nužygiavo Priekulės ir Grobinios kryptimi, tuo tarpu iš Palangos-Kretingos apylinkių atsitraukiančius 12-ojo pasienio būrio pasieniečius, bei kitas smulkesnes RA dalis Rucavos link nusivijo 403-asis savaeigis (dviratininkų) batalionas. Tam įtakos turėjo 291-osios pėstininkų divizijos vadovybės įsakymas pagal kurį pagrindinės divizijos jėgos turėjo atakuoti Priekulės, Grobinios ir galutiniame rezultate Liepojos kryptimi. Tuo tarpu 403-asis savaeigis (dviratininkų) batalionas turėjo pulti iki pat Bartos upės ir ten pasukti savo jėgas Grobinios kryptimi. RA pajėgų Liepojoje vadovybė nesitikėjo tokio greito Vokietijos karinių

²⁴⁰ 43-ąjį atskirąjį priešlėktuvinės artilerijos divizioną sudarė priešlėktuvinės baterijos Nr. 501, Nr. 502, Nr. 503. 84-ąjį atskirąjį priešlėktuvinės artilerijos divizioną sudarė priešlėktuvinės baterijos Nr. 841, Nr. 842 ir Nr. 843.

²⁴¹ БУЛДЫГИН, С. Б. Оборона Лиепаи. Санкт-Петербург, 2018, с. 26. J. Melkonov teigia jog pakrantės artilerijos baterijos gavo tik tai po vieną sviedinių komplektą ir kartu sudėjus turėjo 1300 sviedinių. Abejais atvejais Liepojos pakrantės artilerijos baterijų turimas artilerijos sviedinių kiekis neviršijo 2 tūkst. vienetų. In МЕЛКОНОВ, Ю. Ю. Пушки Курляндского берега. Рига, 2005, с. 134.

²⁴² БУЛДЫГИН, С. Б. Оборона Лиепаи. Санкт-Петербург, 2018, с. 27, 36-38, 42, 45, 47, 62, 112. САВЧЕНКО В. И. Семь огненных дней Лиепаи. Рига, 1985, Prieiga per internetą: [žiūrėta 2019-05-03] <http://www.nashapobeda.lv/1519.html>. Vėliau prie šių RA pajėgų gynusių Liepojos miestą taip pat prisidėjo ir nuo pasienio pusės į Liepoją atsitraukę 12-ojo pasienio būrio pasieniečiai bei kiti smulkūs pasienyje buvę RA daliniai, Liepojos karinio jūrų laivyno priešlėktuvinės artilerijos mokyklos kursantai, komunistų partijos nariai, prosovietiškaai nusiteikę laivų statyklos „Tosmare“ ir metalurgijos gamyklos „Sarkanais Metalurgs“ darbininkai iš kurių buvo suformuoti vadinamieji „darbininkų būriai“, iš remontuojamų ir negalinčių išplaukti karinių laivų komandų buvo suformuoti sausumoje veikę jūreivių būriai, pačiame Liepojos mieste pradėjus aktyvėti Aizsargų organizacijos judėjimui jam slopinti buvo atsiųstas 5-asis NKVD motorizuotas šaulių pulkas. In БУЛДЫГИН, С. Б. Оборона Лиепаи. Санкт-Петербург, 2018, с. 99, 125, 128, 133, 149. МЕЛКОНОВ, Ю. Ю. Пушки Курляндского берега. Рига, 2005, с. 135-136.

pajėgų per Skuodą ir Priekulę (pastarasis miestelis birželio 23 d. viduryje buvo užimtas) puolimo. Šis staigus 291-osios pėstininkų divizijos avangardo puolimas RA vadovybės Liepojoje netgi buvo priimtas kaip iš dviejų šimtų karių grupės sudarytas oro desantas. Šiai Vermachto karių grupei likviduoti buvo mesta viena trejais tankais ir trejais šarvuotais automobiliais sustiprinta RA kuopa, tačiau susidūrusi su pagrindinėmis 291-osios pėstininkų divizijos pajėgomis praktiškai visa kuopa buvo sunaikinta. Birželio 23 d. vidurdienį pagrindinės 291-osios pėstininkų divizijos pajėgos pasiekė paskutinę strategiškai svarbią gyvenvietę kelyje link Liepojos – Grobinia. Tiesa Vermachto pajėgoms bandant užimti šią gyvenvietę 67-osios armijos vadovybė metė 99-ąjį atskirąjį prieštankinį divizioną, 291-ajai pėstininkų divizijai pasitikti, atsakomąją ugnį už buvusios Liepojos tvirtovės gynybinio griovio turėjo atidengti 94-asis lengvosios artilerijos pulkas. Vis dėl to Vokietijos pajėgoms pradėjus puolimą 99-atkiras prieštankinis divizionas neprisidengiamas pėstininkų buvo priverstas atsitraukti, o birželio 23 d. 21 val. 30 min. Grobinia buvo užimta. Dienos pabaigoje 505-asis pėstininkų pulkas užėmė Grobiniją, 504-asis pėstininkų pulkas Skuodą, o 506-asis pėstininkų pulkas Priekulę²⁴³.

Tuo tarpu pačioje Liepojoje buvusios RA ir Baltijos karinio jūrų laivyno pajėgos buvo suskirstytos į tris šiaurinį, rytinį ir pietinį gynybos sektorius. Pagrindine gynybos linija (išskyrus pietinėje miesto dalyje, kurioje gynyba nusitęsė iki Bartos upės) Liepojoje tapo būtent Rusijos imperijos laikais statytos Aleksandro III tvirtovės ribos. Šiaurinio sektoriaus esančio prie šiaurinių Liepojos miesto įtvirtinimų gynyboje dalyvavo 67-ajai šaulių divizijai nepriklausanti 32-ojo atskirojo vietinio šaulių bataliono kuopa, 23-oji pakrantės gynybos baterija ir 842-oji piešlėktuvinė baterija. Rytiniame gynybos sektoriuje, gynybai buvo panaudoti Pirmojo pasaulinio karo metu susprogdinti Rusijos imperijos laikotarpio tvirtovės statiniai – Viduriniai įtvirtinimai bei Dešiniojo ir Kairiojo flango redutai. Šiuos sugriautus įtvirtinimus kaip atsparos punktus panaudojo iš karinio jūrų laivyno priešlėktuvinės gynybos mokyklos kadetų suformuotas batalionas, iš remontuojamų arba dėl kitų priežasčių negalėjusių išplaukti ir dėl to susprogdintų karinių laivų komandų suformuotos jūreivių gupės, viena 56-ajam šaulių pulko kuopa ir viena 94-ojo lengvosios artilerijos pulko baterija. Vėliau dėl šio sektoriaus svarbos prie šių pajėgų dar prisidėjo ir nuo Bartos upės apylinkių čia atkeltas 3-asis 281-jo šaulių pulko batalionas, 36-asis atskiras ryšio batalionas, pasieniečių būrys, bei būrys iš komunistų partijos narių ir prosovietiška nusiteikusių darbininkų. Pietiniame gynybos sektoriuje gynybines pozicijas užėmė viena kuopa ir baterija iš 94-ojo lengvosios artilerijos pulko bei 27-oji pakrantės gynybos baterija²⁴⁴. Vis dėl to pietinis Liepojos gynybos sektorius nebuvo labiausiai į

²⁴³ БУЛДЫГИН, С. Б. Оборона Лиепая. Санкт-Петербург, 2018, с. 85, 88-89, 113, 117, 118.

²⁴⁴ БУЛДЫГИН, С. Б. Оборона Лиепая. Санкт-Петербург, 2018, с. 92-93, 131-132.

pietus nuo miesto nutolusi gynybinė pozicija. Dėl Vokietijos kariuomenės 291-osios pėstininkų divizijos puolimo, pietinės Liepojos miesto pietinės dalies gynyba turėjo didelę reikšmę todėl 281-ojo šaulių pulko 1-asis ir 2-asis batalionai buvo pasiūsti užimti pozicijas Bartos upės rajone. Dešiniajame sektoriuje nuo Baltijos jūros pakrantės palei Bartos upę iki Nicos miestelio pozicijas užėmė 2-asis šaulių batalionas tuo tarpu 1-asis šaulių batalionas užėmė pozicijas nutolusias šiek tiek į šiaurę nuo Nicos miestelio ir einančias palei Bartos upę. Atkreipiant dėmesį galima pasakyti jog pastarieji du batalionai užėmė pozicijas kuriose buvo statomas 41-asis Liepojos įtvirtintas rajonas, ir pridengė 27-ąją pakrantės gynybos bateriją, tačiau kaip pažymi Vasilijus Savčenko tvirta gynybinė linija šiame gynybos ruože taip ir nebuvo sudaryta²⁴⁵.

291-osios pėstininkų divizijos bandymas užimti Liepojos miestą artimiausiu metu RA vadovybei mieste atrodė sunkiai įmanomas, tačiau pačiame 291-osios pėstininkų divizijos štabe dar birželio 23 d. buvo nuspręsta Liepoją užimti birželio 24 d. 505-ajam pėstininkų pulkui užėmus Grobinios miestelį (svarbų geležinkelio mazgą) kartu pavyko paimti ir traukinį. Pasinaudojant traukiniu buvo planuojama tyliai prasmukti į palei senuosius miesto įtvirtinimus išsidėsčiusių gynėjų užnugarį. Sėkmės atveju 505-ojo pėstininkų pulko kariams būtų pavykę užimti patogų placdarmą ir netikėtai smogti, RA pajėgoms į nugarą. Tačiau jau vykdant šią operaciją prie pat Liepojos 505-ojo pėstininkų pulko užimtas traukinys susidūrė su iš Liepojos specialiai tam pasiūstu lokomotyvu. Vis dėl to nepaisant įvykusio susidūrimo padarinių, kurie panašu nebuvo dideli, puolimas link miesto buvo tęsiamas toliau.

Susiklosčius tokiai situacijai Liepoją iš jūros pusės turėjusiose ginti pakrantės artilerijos baterijose Nr. 23 ir Nr. 27 iškilo tam tikra dilema. Pagrindinė šių baterijų užduotis buvo saugoti įplaukimą į Liepojos uostą nuo priešišku laivų ir neleisti jiems laisvai manevruoti, pridengti priešais uostą išdėstytą jūrinių minų lauką ir neleisti išsilaipinti priešišku pajėgų jūriniams desantams. Tuo tarpu Vokietijos karinių pajėgų pusė, turėdama duomenų apie Liepojos pakrantės gynybos sistemą, nei kartą per visą susirėmimų dėl miesto laikotarpį neorganizavo savo karinio jūrų laivyno pajėgų atakos arba desanto iš jūros pusės²⁴⁶. Vokietijos kariniam jūrų laivynui neatakuojant Liepojos iš jūros pusės, prie pat rytinės miesto dalies jau vyko aktyvūs kariniai veiksmai. Susiklosčius tokiai situacijai puolančiojo Vokietijos kariuomenės 505-ojo pėstininkų pulko gretas be kitų artilerijos dalių apšaudė ir ne pagal tiesioginę ir pirminę paskirtį panaudotos pakrantės gynybos baterijos Nr. 23 ir Nr. 27. Dėl artilerijos apšaudymų 505-ajam pėstininkų pulkui nepavykus užimti patogių pozicijų teko atsitraukti

²⁴⁵ САВЧЕНКО В. И. Семь огненных дней Лиепаи. Рига, 1985, Prieiga per internetą: [žiūrėta 2019-05-08] <http://www.nashapobeda.lv/1519.html>

²⁴⁶ МЕЛКОНОВ, Ю. Ю. Пушки Курляндского берега. Рига, 2005, с. 130.

atgal į Grobinia²⁴⁷. Taigi pirmasis Vokietijos karinių pajėgų bandymas užimti Liepoją birželio 24 d. rytą iš dalies ir dėl pakrantės artilerijos baterijų apšaudymų buvo nesėkmingas.

Pakrantės artilerijos baterijoms pasisukus nuo jūros pusės ir pradėjus apšaudyti antžeminius taikinius rytuose, teko susidurti su tam tikrais techniniais sunkumais. Kadangi pačios pakrantės gynybos artilerijos baterijos Nr. 23 ir Nr. 27 buvo statomos siekiant apginti įplauką į uostą, apie šių baterijų panaudojimą ginant žemyninę Liepojos miesto pusę nebuvo galvojama. Statybų metu visi baterijų statiniai buvo orientuoti į jūros pusę, dėl šios priežasties pakrantės artilerijos baterijų tolimačių bokštų aukštis ir stebėjimo angų padėtis (pastarosios buvo nukreiptos į jūros pusę) neleido šių statinių panaudoti pagal tiesioginę paskirtį miesto gynyboje apšaudant Vokietijos kariuomenės pajėgas išsidėsčiusias palei rytinį miesto pakraštį. Dėl šių priežasčių pakrantės artilerijos baterijos Nr. 23 artileristai naudojami korektūros duomenimis gautais iš Liepojos karinio jūrų laivyno bazės komandinio punkto. Apšaudant Vokietijos kariuomenės pajėgas išsidėsčiusias pietinėje miesto dalyje buvo naudojamos duomenimis gaunamas iš pakrantės artilerijos baterijos Nr. 27 komandinio punkto. Pakrantės artilerijos baterijos Nr. 23 vadovybė davė nurodymus gynybai panaudoti ir 67-osios šaulių divizijos auto parke stovėjusią ir tuo metu dar nenaudotą 242-ojo haubicų artilerijos pulko 122 mm haubicų bateriją. Netrukus pastaroji baterija buvo telefoniniu ryšiu susieta su pakrantės artilerijos baterija Nr. 23, taip padidinant artilerijos galią šiaurinėje Liepojos dalyje. Siekiant kaip nors sudaryti dar geresnes artilerijos baterijų veikimo sąlygas 94-ojo lengvosios artilerijos pulko kariai įrengė sekyklą viename iš Karosto soboro²⁴⁸ kupolų. Iš šios pozicijos gerai atsidendė vaizdas į Grobinios miestelio pusę, čia stebėjimo punktą įrengė 94-ojo lengvosios artilerijos pulko kariai turėjo galimybes perduoti duomenis ne tik tai savo pulko artileristams, bet ir pakrantės artilerijos baterijoms²⁴⁹.

²⁴⁷ БУЛДЫГИН, С. Б. Оборона Лиепай. Санкт-Петербург, 2018, с. 122. Literatūroje yra teiginių, kad šis pakrantės artilerijos baterijų panaudojimas prieš puolančias 291-osios pėstininkų divizijos pajėgas nebuvo pirmasis. Dar birželio 23 d. šios divizijos pajėgos Ječi geležinkelio stoties apylinkėse (dabar Krumini miestelio dalis) buvo apie valandą buvo apšaudomos artilerijos. Yra teigiama jog tai galėjo padaryti 27-oji pakrantės artilerijos baterija. КЛЕИИ, А. Х. Столкновение. In В июне сорок первого... Страницы героической обороны Лиепай. Рига, 1986. Prieiga per internetą: [žiūrėta 2019-05-09] <http://www.nashapobeda.lv/1064.html>. САВЧЕНКО В. И. Семь огненных дней Лиепай. Рига, 1985, Prieiga per internetą: [žiūrėta 2019-05-09] <https://www.nashapobeda.lv/1524.html>. Vis dėl to atsižvelgus į artilerijos sviedinių pakrantės gynybos baterijose trūkumą, (tekste nurodoma jog geležinkelio stoties apylinkės buvo apšaudomos valandą) gamtines sąlygas (Ječi geležinkelio stoties apylinkės dar Antrojo pasaulinio karo metu buvo stipriai apaugusios mišku) didelį nuotolį, (nors literatūroje nurodoma jog nuotolis nuo Ječi geležinkelio stoties iki pakrantės artilerijos baterijos Nr. 27 yra 18 km, tačiau realiai šis atstumas yra apie 22,5 km) bei tai jog baterija šiame rajone tikrai neturėjo stebėtojų, taiklus apie valandą trukęs šios baterijos vykdytas apšaudymas atrodo sunkiai tikėtinas. Dėl šių priežasčių klausimas kas atidengė artilerijos ugnį į Ječi geležinkelio stoties apylinkėse buvusius 291-osios pėstininkų divizijos kariškius lieka atviras.

²⁴⁸ Minimas objektas dar yra žinomas Šventojo Nikolajaus jūrų soboro arba supaprastintu Karosto cerkvės pavadinimu.

²⁴⁹ САВЧЕНКО В. И. Семь огненных дней Лиепай. Рига, 1985, Prieiga per internetą: [žiūrėta 2019-05-09] <https://www.nashapobeda.lv/1525.html>. БУЛДЫГИН, С. Б. Оборона Лиепай. Санкт-Петербург, 2018, с. 141-142.

Po birželio 24 d. 4 val. 30 min 291-osios pėstininkų divizijos vadovybė davė nurodymus dar kartą šturmuoti Centrinis Liepojos miesto įtvirtinimus ir Dešiniojo flango redutą panaudojant Vokietijos karinio jūrų laivyno šturmo būrį (Marinestob-truppabteilung – MSA), nors dalis šio būrio pajėgų prasiveržė į miesto vidų pagrindinėms 291-osios pėstininkų divizijos pajėgoms to padaryti nepavyko²⁵⁰. Netrukus 67-osios šaulių divizijos vadovybė nusprendė dalį senuosiuose Liepojos įtvirtinimuose įsitvirtinusių pajėgų panaudoti kontratakai ir atsiimti iš Vokietijos karinių pajėgų Grobinios miestelį. Prasidėjus atakai šios pajėgos susidūrė su Vokietijos karinio jūrų laivyno šturmo būriu. Atsiimti Grobinios 67-osios šaulių divizijos vadovybei nepavyko, tačiau Vokietijos karinio jūrų laivyno šturmo būrys šiose kautynėse patyrė didžiulius nuostolius ko pasekoje turėjo būti atitrauktas į užnugarį. Šių veiksmų nuošalyje neliko ir pakrantės artilerijos baterijos Nr. 23 bei Nr. 27. 7 val. 30 min. po šių baterijų apšaudymu Grobinios miestelyje pateko karinio jūrų laivyno grupės „C“ vadovybė su specialiuoju Biglerio būriu. Apšaudytas taip pat buvo ir iš Klaipėdos į Grobiniją atvykęs Vokietijos karinių pajėgų šarvuotas traukinys, po ko jam patyrus pažeidimų teko atsitraukti iš apšaudymo pozicijų. Panašu, kad pakrantės artilerijos baterijų Nr. 23 ir Nr. 27 apšaudymus, 291-osios pėstininkų divizijos vadovybė laikė rimta problema trukdančia miesto užėmimui²⁵¹. Dėl šios priežasties buvo kreiptasi į 18-osios armijos vadovybę, su prašymu pasiųsti aviaciją minėtų pakrantės artilerijos baterijų sunaikinimui. 291-osios pėstininkų divizijos vadovybei buvo pranešta jog aviacija užsiims pakrantės artilerijos baterijų bombardavimu apie 16 val. Vis dėl to atakai iš oro įvykus (trys pikiruojantys bombonešiai Ju-88 atakavo pakrantės artilerijos bateriją Nr. 23) buvo konstatuota jog bombardavimas nepadarė baterijai jokios žalos. Vokietijos karinis jūrų laivynas efektyvios pagalbos siekiant sunaikinti pakrantės artilerijos baterijas iš jūros pusės negalėjo suteikti. Generolas-admirolas Rolf Carls vertindamas birželio 24 d. situaciją pažymėjo jog jam labai gaila, kad šiuo metu jo dispozicijoje Baltijos jūroje nėra kreiserių ir eskadrinių minininkų kurie galėtų apšaudyti Liepoją iš jūros pusės, nes kaip tik šiuo metu pakrantės artilerijos baterijų ugnis trukdo antžeminėms pajėgoms užimti miestą²⁵².

1941 m. birželio 25 d. 1 val. 30 min. 505-asis pėstininkų pulkas dar kartą bandė užimti Liepojos miestą, tačiau kaip ir anksčiau atsirėmus į senuosius miesto įtvirtinimus šį puolimą teko nutraukti. Galutiniame rezultate buvo priimtas sprendimas visiškai blokuoti miestą iš rytų ir šiaurės pusės. Šiam tikslui įgyvendinti į minėtas pozicijas buvo atkelti 506-asis ir 504-asis pėstininkų pulkai kurie

²⁵⁰ Birželio 24 d. iki laivų statyklos „Tosmare“ prasiveržę Vokietijos karinio jūrų laivyno šturmo būrio kariai buvo likviduoti panaudojant dalį prie pabūklų tuo metu buvusių nereikalingų, karinio jūrų laivyno pakrantės artilerijos baterijų jūreivių. In САВЧЕНКО В. И. Семь огненных дней Лиепаи. Рига, 1985, Prieiga per internetą: [žiūrėta 2019-05-09] <http://www.nashapobeda.lv/1532.html>

²⁵¹ Žiūrėti žemėlapi „Liepoja 1941“.

²⁵² БУЛДЫГИН, С. Б. Оборона Лиепаи. Санкт-Петербург, 2018, с. 132-133, 135, 143.

išsidėstė palei šiaurinius Liepojos miesto įtvirtinimus, Durbe ir Grobinia²⁵³. Kaip tik šiuo laiku 67-osios divizijos vadovybė panaudodama senuosiuose įtvirtinimuose turėtas pajėgas bandė dar keletą kartų atakuoti 291-osios pėstininkų divizijos pozicijas. Nors galutiniame rezultate visi šie puolimai 291-osios pėstininkų divizijos vadovybei metus į kovą rezervus buvo atmušti, pakrantės artilerijos baterijos Nr. 23 ir Nr.27 nuolat apšaudė priešakyje buvusio 505-ojo pėstininkų pulko pozicijas. Sunkią 505-ojo pėstininkų pulko padėtį galima suprasti iš jo vado 4 val. 05 min. divizijos vadovybei duoto pranešimo kuriame nurodoma jog pulko pozicijas stipriai apšaudė jūriniai 280 mm pabūklai. Pasiūsti baterijas lokalizuoti lėktuvai iš 2-osios eskadrilės 21-ojo artimosios žvalgybos būrio baterijas apytiksliai lokalizavo, tačiau dėl ryšio nebuvimo negalėjo jų koordinacijas perduoti 291-osios pėstininkų divizijos artileristams. Lakūnams buvo duoti nurodymai pasilikti ore, tai buvo daroma siekiant bent kuriam laukui nutildyti pakrantės artilerijos baterijas, nes pasirodžius Vokietijos karinių oro pajėgų lėktuvams pakrantės baterijos nenorėdamos išsiduoti apšaudymus nutraukdavo²⁵⁴. V. Savčenko kiek kitaip pateikė šį mūšio dėl Liepojos epizodą. Šio autoriaus teigimu pakrantės artilerijos baterijos birželio 25 d. iš ties suvaidino svarbų vaidmenį savo artilerijos ugnimi pridengdamos rytinę Liepojos miesto dalį. Vis dėl to pagal pateikiamus duomenis Vokietijos karinių oro pajėgos tiesiogiai vykdė bombardavimą, kurio metu buvo bombarduojama ne pakrantės artilerijos baterija Nr. 23, o šiame rajone taip pat buvusi netikra iš medžio rastų padaryta²⁵⁵.

291-osios pėstininkų divizijos pajėgos bandė į Liepoją prasiveržti ir iš pietinės miesto dalies. Tačiau vienam 291-osios pėstininkų divizijos būriui bandant per Liepojos ežerą perplaukti į pietinį Liepojos priemiesčio rajoną, jis buvo pastebėtas 67-osios šaulių divizijos stebėtojų. Netrukus panaudojant dalį 67-osios šaulių divizijos artilerijos ir 27-ąją pakrantės artilerijos bateriją šis vieno iš 291-osios šaulių divizijos pulko bandymas, buvo sužlugdytas. Tuo tarpu į rytus nuo Liepojos 291-osios pėstininkų divizijos kariai buvo pastebėti 148-ojo naikintuvų aviacijos pulko aerodrome²⁵⁶. 503-osios priešlėktuvinės baterijos vadovybės kontroliuojama į šį taikinį apšaudė 23-oji pakrantės artilerijos baterija.

Armijų grupė „Šiaurė“ vertindama birželio 25 d. rezultatus pažymėjo jog „291-osios pėstininkų divizijos puolimas Liepojos rajone buvo pristabdytas stipraus priešo pasipriešinimo remiamo stacionarių artilerijos baterijų ugnies“. Sekančiam 291-osios pėstininkų divizijos pajėgų puolimui buvo numatoma pasiruošti, be kitų dalinių ją sustiprinant viena kuopa iš 563-ojo prieštankinio diviziono

²⁵³ CONZE, W. Die Geschichte der 291. Infanterie-Division 1940 – 1945. Verlag Hans-Henning Podzun Bad Nauheim, 1953, S. 20-21.

²⁵⁴ БУЛДЫГИН, С. Б. Оборона Лиепая. Санкт-Петербург, 2018, с. 158-159.

²⁵⁵ САВЧЕНКО В. И. Семь огненных дней Лиепая. Рига, 1985, Prieiga per internetą: [žiūrėta 2019-05-10] <http://www.nashapobeda.lv/1532.html>

²⁵⁶ Šiandien tai yra pagrindinis Liepojos miesto aerodromas.

(ginkluoto ginkluoto dvylika 37 mm pabūklais Pak-36 ginkluotų Renault UE (f)), bei 637-ojo sunkiosios artilerijos divizionu ginkluotu 210 mm mortyromis (matomai šiuos ginklus buvo numatoma panaudoti kovai su senuosiuose Liepojos įtvirtinimuose įsitvirtinusiems miesto gynėjais. Kovai su pakrantės artilerijos baterijomis buvo numatyta panaudoti padegamąsias bombas.

Tuo pačiu metu Liepojos miestą ginančių RA, Baltijos karinio jūrų laivyno, ir kitų įvairių grupių situacija taip pat blogėjo. Dar birželio 25 d. miesto gynyboje dalyvaujantiems kariams buvo duotas įsakymas taupyti šovinius ir artilerijos sviedinius. Birželio 26 d. pakrantės artilerijos baterijose Nr. 23 ir Nr. 27 buvo jaučiamas didžiulis artilerijos sviedinių kiekis. Kiekvienas šių baterijų artilerijos pabūklas turėjo ne daugiau penkiolika sviedinių (taigi bendroje sumoje 120 sviedinių). Priešlėktuvinėse baterijose tebuvo likę 30 proc. sviedinių.

Birželio 26 d. 291-osios pėstininkų divizijos pajėgoms teko atremti 67-osios šaulių divizijos 114-ojo šaulių pulko ir 10-ojo atskirojo geležinkelinės artilerijos diviziono ataką kuria buvo siekiama prasimušti pas likusias 67-osios pėstininkų divizijos pajėgas įsitvirtinusias už senųjų Liepojos įtvirtinimų. Vis dėl to šio plano pasiekti nepavyko ir 114-asis šaulių pulkas buvo sustabdytas iki tol kol priėjo pačią Liepoją. Tuo pačiu metu vyko tarp abejų pusių vyko apsimainymai artilerijos ugnimi. Abi pakrantės artilerijos baterijos buvo atakuojamos Vokietijos karinių pajėgų lėktuvų siekiant jas subombarduoti²⁵⁷. Birželio 26 d. Liepojos miestą ginančių pajėgų padėtis tapo kritiška, buvo priimtas sprendimas palikti miestą.

Birželio 27 d. buvo pradėta ruošti prasiveržimui iš apsupties. Visos Liepojos miesto gynyboje dalyvavusios pajėgos buvo padalintos į dvi grupes. Pirmoji grupė, daugiausia sukoncentruota šiaurinėje miesto dalyje, buvo sudaryta iš 56-ojo šaulių pulko dalių, 94-ojo lengvosios artilerijos pulko, 242-ojo haubicų artilerijos pulko, 84-ojo atskirojo priešlėktuvinės artilerijos diviziono, 32-ojo atskirojo vietinio šaulių bataliono kuopos, jūreivių dalyvavusių miesto gynyboje būrių ir jūreivių iš 23-osios pakrantės artilerijos baterijos. Buvo numatyta jog ši grupė pirmiausia prasiverš iš Liepojos ir judės Škėdes-Saraiči gyvenviečių kryptimi, o pasiekus šį rajoną pakreips savo judėjimą Kuldigos-Tukumo kryptimi. Antroji grupė, daugiausia sukoncentruota rytinėje miesto dalyje buvo sudaryta iš 281-ojo šaulių pulko, karinio jūrų laivyno priešlėktuvinės artilerijos mokyklos kursantų, 43-ojo atskirojo priešlėktuvinės artilerijos diviziono, prosovietiskai nusiteikusių Liepojos miesto gyventojų

²⁵⁷ БУЛДЫГИН, С. Б. Оборона Лиепая. Санкт-Петербург, 2018, с. 159, 161-162-163, 166, 168-169, 175. САВЧЕНКО В. И. Семь огненных дней Лиепая. Рига, 1985, Prieiga per internetą: [žiūrėta 2019-05-09] <http://www.nashapobeda.lv/1534.html>. Atlikus pakrantės artilerijos baterijų Nr. 23 ir Nr. 27 apžiūrą kokių nors pažeidimų pabūklų aikštelėse nebuvo pastebėta. J. Melkonovas taip pat pabrėžia jog pakrantės artilerijos baterijos Nr. 23 ir Nr.27 apšaudymų ir bombardavimų metu nenukentėjo. In МЕЛКОНОВ, Ю. Ю. Пушки Курляндского берега. Рига, 2005, с. 135.

ir Baltijas karinio jūru laivyno jūreivju, pasienieču ir jūreivju iš 27-osios pakrantės gynybos baterijos kurie pagal planą miestą turėjo palikti paskutiniai. Kartu su šia grupe iš miesto pasitraukė ir Liepojos karinio jūru laivyno bazės, 67-osios šaulių divizijos ir 12-ojo pasienieču būrio vadovybė. Buvo numatyta jog ši grupė pirmiausia prasiverš iš Liepojos pro Tosmarės ežero pietinę dalį, geležinkelio tiltą ir judės Griuziupės ir Kapsėdes kryptimi. Galutiniame rezultate abi grupės planavo pasiekti Rygą.

Susiklosčius tokiai situacijai Liepojos pakrantės artilerijų likimas buvo galutinai nulemtas. Vykdamt strategiškai svarbių uosto statinių sprogdinimo darbus pakrantės artilerijų Nr. 23 ir Nr. 27 vadovybėms buvo duotas įsakymas baterijas susprogdinti. Iššaudžius paskutinius turėtus artilerijos sviedinius minėtas įsakymas buvo įvykdytas.

Liepojoje buvusių RA ir Baltijos karinio jūru laivyno dalinių prasiveržimas pro 291-osios pėstininkų pajėgas prasidėjo birželio 27 d. rytą. Nors tą dieną 291-osios pėstininkų divizijos vadovybe nelaukė galimo savo priešininkų prasiveržimo. Prasidėjęs puolimas ir užnugaryje nutilusi pakrantės artilerijos baterijų ugnis iš karto leido 291-osios pėstininkų divizijos vadovybei suvokti jog Liepoją gynusios RA ir Baltijos karinio jūru laivyno pajėgos pradėjo prasiveržimą iš apsupto miesto. Prasiveržiančių dalinių likimas buvo gana skirtingas, didžiausius nuostolius prasiverždama patyrė grupė kuri buvo sukoncentruota rytinėje miesto dalyje, tuo tarpu šiaurinėje miesto dalyje sukoncentruotoms pajėgoms pavyko patiriant mažesnius nuostolius susijungti su šiaurėje nuo miesto buvusiomis 114-ojo šaulių pulko dalimis. Abejoms grupėms patyrus didžiulius nuostolius vis dėl to pavyko prasiveržti iš apsupties. Tiesa yra prielaidų manyti jog dalis Liepojos gynėjų apie prasiveržimą nieko nežinojo ir dėl šios priežasties liko mieste. Pagrindinėms RA ir Baltijos karinio jūru laivyno pajėgoms palikus miestą į jį įžengė 291-oji pėstininkų divizijos daliniai. Pavieniai susišaudymai (kuriuose dažniausiai dalyvavo prosovietišškai nusiteikę gyventojai) mieste vyko iki 1941 m. birželio 29 d. Galutiniame rezultate palaužus šiuos nedidelius ir pavienius pasipriešinimo židinius Vokietijos karinių pajėgų 291-osios divizijos jėgos galutinai užėmė Liepojos uostą²⁵⁸.

²⁵⁸ САВЧЕНКО В. И. Семь огненных дней Лиепая. Рига, 1985, Prieiga per internetą: [žiūrėta 2019-05-09]. <https://www.nashapobeda.lv/1542.html>. БУЛДЫГИН, С. Б. Оборона Лиепая. Санкт-Петербург, 2018, с. 202. МЕЛКОНОВ, Ю. Ю. Пушки Курляндского берега. Рига, 2005, с. 136.

Išvados

1. 1939-1941 m. vykdant fortifikacinių statinių kūrimo darbus Klaipėdos ir Liepojos uostuose pirmiausia buvo orientuojamasi į pakrantės artilerijos baterijų statybas. Abiejuose miestuose siekiant apginti įplaukas į uostus iš abiejų pusių buvo pastatyta po dvi pakrantės artilerijos baterijas. Klaipėdoje pakrantės artilerijos baterija Memel-Süd buvo sumontuota ant laikinų artilerijos pabūklų aikštelių, tuo tarpu baterija Memel-Nord buvo sumontuota dviejuose atskiruose artilerijos blokuose pastatytuose pagal unikalų šiai vietai pritaikytą projektą. Sovietų Sąjungos Liepojoje statytų pakrantės artilerijos baterijų Nr. 23 ir Nr. 27 statiniai buvo pastatyti pagal vienodą ir tą patį projektą, analogiško projekto statiniai pakrantės artilerijos baterijoms buvo statomi ir likusioje Kuršo dalyje. Klaipėdos pakrantės artilerijos baterijose buvo sumontuoti 150 mm pabūklai SKL-45, Liepojos pakrantės artilerijos baterijose buvo sumontuoti 130 mm pabūklai B-13, taigi abiejų uostų pakrantės artilerijos baterijos pagal ginkluotės tipą buvo apginkluotos analogiškais vidutinio kalibro artilerijos pabūklais. Klaipėdoje be pakrantės artilerijos baterijų taip pat didelis dėmesys buvo skiriamas ir priešlėktuvinei gynybai ko pasekoje aplinkui miestą buvo pastatytos šešios priešlėktuvinės artilerijos baterijos. Gynybos sistemos kūrimui iš sausumos pusės Klaipėdoje 1939-1941 m. laikotarpiu nebuvo skirta jokie dėmesio. Liepojoje fortifikuotos priešlėktuvinės artilerijos baterijos 1939-1941 m. nebuvo statomos, šias funkcijas atliko mobilios ir fortifikaciniais statiniais nesutvirtintos priešlėktuvinės baterijos. Skirtingai nei Klaipėdoje Liepojoje jau 1941 m. galvota apie miesto gynybos sustiprinimą iš sausumos pusės įrengiant 41-ąją įtvirtintą rajoną, tačiau šis planas nors ir buvo pradėtas įgyvendinti iki Vokietijos ir Sovietų Sąjungos karo pradžios taip ir liko pirminėje savo įgyvendinimo stadijoje. Vokietijos karinėms pajėgoms užėmus Liepoją buvo išnaudojamos jau prieš tai Sovietų Sąjungos laikotarpiu pastatytos pakrantės artilerijos baterijos. 1944 m. antroje pusėje tiek Klaipėdos tiek Liepojos uostams būnant Vokietijos sudėtyje ir karo eigai jau pasikeitus Vokietijos nenaudai, tapo aišku jog šiuos uostus teks ginti ne iš jūros, o iš sausumos pusės. Šiuo laikotarpiu aplink pastaruosius miestus buvo įrengtos analogiškos iš atskirų gynybinių linijų susidedančios ir skirtingų tipų – Kocho bunkeriais Klaipėdoje ir Tobruko bunkeriais Liepojoje sutvirtintos gynybos sistemos. Iš fortifikuotų artilerijos baterijų Klaipėdoje miesto gynybinės sistemos pagrindą sudarė septynios priešlėktuvinės artilerijos baterijos (ir viena pakrantės artilerijos baterija), o Liepojoje keturios pakrantės artilerijos baterijos.

2. Įrenginėjant gynybines linijas skirtas Klaipėdos ir Liepojos miestams ginti nebuvo apsiribota vien tik tai įprastų apkasų iškasimu. Siekiant papildomai kompensuoti Vokietijos kariuomenėje tuo

metu vyravusį gyvosios jėgos ir manevrinių vienetų stygių gynybinės linijos buvo sutvirtintos patvariosios fortifikacijos elementais. Klaipėdoje miesto apylinkėse įrengtose gynybinėse linijose tokią funkciją atliko vadinamieji Kocho bunkeriai, o Liepojos miesto apylinkėse Tobruko bunkeriai. Gynybinių linijų sutvirtinimas patvariosios fortifikacijos elementais turėjo suteikti jose besiginančioms Vokietijos kariuomenės pajėgoms galimybes sustabdyti puolančias Raudonosios armijos pajėgas patiems patiriant kiek įmanoma mažiau nuostolių. Patvariosios fortifikacijos elementais sustiprintos lauko fortifikacijos sistemos buvo įrenginėjamos išnaudojant geografines ypatybes – upes, žemumas, aukštumas. Tris gynybines linijas įrengtas aplink Klaipėdą Vokietijos kariuomenės karinė vadovybė laikė viena gynybine sistema ir įvardino jas „Rytprūsių gynybos pozicijomis“. RA karinė vadovybė lygiai tas pačias gynybines linijas įvardino kaip „Pasienio inžinerinių įtvirtinimų lauką“. Analogiška šiam objektui gynybinė sistema buvo Vokietijos kariuomenės sukurta ir Liepojoje. Gynybinės linijos čia buvo sutvirtintos patvariosios fortifikacijos elementais – Tobruko bunkeriais. Liepojos atveju gynybinės sistemos suformavimui taip pat buvo panaudoti XIX a. pab. – XX a. pr. šiame mieste egzistavusios Aleksandro III tvirtovės elementai – gynybinis griovys ir dalis rytinėje miesto dalyje stovėjusių tvirtovės statinių.

3. 1944 m. spalio 5 d. prasidėjus Raudonosios armijos puolimui link Baltijos jūros, Vokietijos karinės pajėgos neturėjo ką prieš jį pastatyti. Pačioms Vokietijos kariuomenės pajėgoms neužteko jėgų Raudonosios armijos puolimui sustabdyti. Jos neturėjo pakankamo artilerijos užnugario, ir rezervų, kad galėtų išlaikyti užimamas pozicijas. Dėl šių priežasčių Vokietijos karinėms pajėgoms teko palikti užimamas pozicijas ir vykdyti atsitraukimus. Vis dėl to atsitraukus vakarų kryptimi į sekančias gynybines pozicijas situacija išlikdavo nepasikeitusi. Vokietijos kariuomenės pajėgos paprasčiausiai neturėjo tiek pajėgų jog galėtų pilnavertiškai ginti savo gynybines linijas, ir jeigu joms pavykdavo apsiginti viename gynybos bare, Raudonosios armijos pajėgos jau būdavo prasiveržusios kitame. Siekiant išvengti apsupimo ir sutriuškinimo Vokietijos karinėms pajėgoms tekdavo toliau atsitraukti vakarų kryptimi. Susidarius tokiai situacijai Vokietijos kariuomenės įtvirtintos gynybinės linijos negalėjo suvaidinti svarbaus vaidmens. Galutiniame rezultate iš penkių gynybinių linijų esančių tarp Šiaulių ir Klaipėdos keturios iš jų buvo be didesnių nuostolių Raudonosios armijos pralaužtos.

4. 1941 m. birželio 23-27 d. vykusio Liepojos šturmo metu Raudonosios armijos pajėgoms pavyko sukcentruoti savo pajėgas priešais senuosius miesto įtvirtinimus rytinėje miesto dalyje ir taip suformuoti improvizuotą gynybinę liniją. Tuo tarpu pakrantės artilerijos baterijos kurios pagal planą turėjo ginti uostą nuo galimo Vokietijos karinio jūrų laivyno puolimo iš jūros pusės, buvo panaudotos prieš antžemines Vokietijos kariuomenės pajėgas išsidėsčiusias palei rytinę Liepojos

miesto dalį. Baltijos karinio jūrų laivyno artilerijos baterijų ugnis ir sėkmingas Raudonosios armijos pajėgų sukongravimas rytinėje miesto dalyje 1941 m. birželį suvaidino svarbų vaidmenį Liepojos gynyboje. 1944 m. spalio – 1945 m. gegužės mėn. vykusių susirėmimų dėl Baltijos jūros pakrantės metu, Vokietijos karinio jūrų laivyno pakrantės artilerijos baterijos ir gynybinės linijos svarbaus vaidmens susirėmimuose dėl Liepojos nesuvaidino. Raudonosios armijos pajėgos, Vokietijos karinių pajėgų buvo sustabdytos dar iki tol kol priartėjo prie miesto gynybinių linijų ar pateko į pakrantės artilerijos baterijų apšaudymų laukus.

Klaipėdos atveju 1944 m. spalio mėn. 9-10 d. Raudonai armijai pralaužus priešpaskutinę gynybinę liniją ėjusią palei Minijos upę, Vokietijos kariuomenės pajėgoms teko, galutinai atsitraukti į paskutines gynybos pozicijas ėjusias palei Klaipėdos miestą. Būtent šioje paskutinėje, sąlyginai nedidelėje gynybos linijoje Vokietijos kariuomenės kariškiams pirmą kartą nuo pat spalio 5 d. prasidėjusių aktyvių kovos veiksmų, pavyko sulaukyti Raudonosios armijos judėjimą vakarų kryptimi ir sukongravuoti savo turėtas pajėgas palei visą miestą juosusią gynybinę liniją. Skirtingai nei prieš tai nuo Šiaulių iki Klaipėdos krašto buvusiose gynybinėse linijose kurias Raudonajai armijai pavyko gana lengvai pralaužti, prie Klaipėdos miesto Vokietijos kariuomenės pajėgos jau turėjo ne tik tai lauko įtvirtinimais sustiprintą gynybinę sistemą, bet ir stiprų artilerijos užnugarį. Susikongravusias Vokietijos antžemines pajėgas iš užnugario pridengė įtvirtintos ir pagal pirminį planą šiam darbui nenumatytos karinio jūrų laivyno priešlėktuvinės ir pakrantės artilerijos baterijos bei karinio jūrų laivyno laivų artilerija. Vykstant Vokietijos karinio jūrų laivyno artilerijos baterijų, palei miestą ėjusios gynybinės sistemos ir antžeminių pajėgų sąveikai 1944 m. spalio mėn. prasidėjęs Raudonosios armijos puolimas Klaipėdos miesto prieigose buvo sustabdytas. Išanalizavus Vokietijos kariuomenės ir Raudonosios armijos kariškių atsiminimus bei Raudonosios armijos mūšyje dėl Klaipėdos dalyvavusių vienetų karinių veiksmų žurnalus galima daryti išvadas jog Klaipėdos priešlėktuvinės-pakrantės artilerijos baterijos suvaidino svarbų vaidmenį miesto gynyboje.

Fortifications of the Baltic Sea Ports during the Second World War: Case Studies of Klaipėda and Liepaja

Summary

In 1939 installation works of coastal artillery batteries started in Klaipėda and Liepaja. In case of Klaipėda the works, performed by the German Fleet, were finished the same year, while in Liepaja, the works performed by soldiers of the Soviet Fleet were delayed almost until the beginning of the Soviet–German War.

In Klaipėda, apart from coastal artillery batteries, a lot of attention was also paid to anti-aircraft artillery batteries. However during the primary stage of the WW2 no significance was attached to continental defence in this city.

Two coastal artillery batteries were built in Liepaja, while anti-aircraft defence functions were carried out by mobile and unfortified anti-aircraft artillery batteries. Differently from Klaipėda, continental defence of Liepaja city was taken into consideration by building the 41st fortified district in 1941. Although the implementation of this plan had started before the beginning of the Soviet–German War, it remained in its initial stage. After occupation of Liepaja by German forces coastal artillery batteries, which had been built during the Soviet period, started to be applied. In the second half of 1944, while both Klaipėda and Liepaja were ports of Germany and the course of war was changing to Germany's disadvantage, it became clear that the two ports were to be defended not from the sea but from the continental side. Defensive systems consisting of separate defense lines were constructed around the two cities during this period.

In the second half of 1944 setting up of defensive lines of Klaipėda and Liepaja by German Army was not limited by common entrenchments. To additionally compensate the lack of manpower and mobile units, which was then prevailing in the German Army, the defensive lines were reinforced with elements of permanent fortification. In the vicinity of Klaipėda this function was fulfilled by so-called Koch's bunkers and in Liepaja – by Tobruk bunkers. Reinforcement of defensive lines with permanent fortification elements had to provide defending German Army forces with a possibility of stopping the attacking forces of the Red Army while at the same time undergoing minimal losses. Field fortification systems fortified with permanent fortification elements were being arranged taking advantage of geographical features, such as rivers, depressions and elevated areas. Three defensive lines around Klaipėda were named "East Prussian defensive positions" by the German military command and the Red Army called them "Border engineered fortification field". A field fortification system, analogous to that of Klaipėda, was constructed in Liepaja. Here, the defensive lines were fortified with elements of permanent fortification, namely Tobruk bunkers. To form a defensive line

here the fortress moat and several buildings in the eastern part of the city, that used to belong to the Alexander III fortress used at the end of the 19th c.–beginning of the 20th c., were used.

On the 5th of October in 1944, when the Red Army advanced towards the Baltic Sea, German forces faced a powerful onset. The German forces were not able to resist the Red Army's onslaught. Strong reverse artillery support was missing to hold their positions. Due to these reasons the German forces had to abandon their positions and retreat. Yet, even after retreating to other positions further to the West, the situation remained the same. The German Army did not have enough power to effectively hold their defensive lines and even if they succeeded in defending one area the Red Army forces had already broken through another one. The German forces kept retreating in order to avoid encirclement and defeat. Under such circumstances German defence lines could not play any significant role. Eventually four out of five defence lines from Šiauliai to Klaipėda were broken by the Red Army without receiving any major losses.

During the assault of Liepoja in 23–27th of June, 1941, the Red Army concentrated their forces in front of the old city fortifications and this way an improvised defensive line was formed. Meanwhile the fire of coastal artillery batteries, which had to be aimed to any potential targets at sea, was turned round to the continent side and it turned out to be one of the main reasons why the 291st division of the German Army did not succeed in taking Liepoja. The coastal artillery batteries played an important role in defending the city.

When on the 9–10th of October, 1944, the Red Army finally stepped over the last but one German defence lines opposite the Minija River, the tank armies of the 43rd and 5th guards got into the engagement area of German Navy anti-aircraft batteries. In the last defence line German soldiers managed to concentrate and distribute their forces along the whole defence line around Klaipėda. These land forces were backed up by anti-aircraft and coastal batteries and navy artillery.

The analysis of memories of both German and Red Army's soldiers and journals of the Red Army's military actions allows drawing conclusions that anti-aircraft the coastal batteries in Klaipėda played an important role in defending the city of Klaipėda.

Šaltinių ir lietuviškos literatūros sąrašas

Šaltinių sąrašas

1. Kariuomenės štabo II skyriaus Pranešimas Nr.35487: Žinios apie Klaipėdos kraštą iki 1939 m. kovo 24 d. LCVA, f. 929, ap. 3, b. 1095.
2. Kariuomenės štabo II skyriaus Pranešimas Nr.35495: Žinios apie Klaipėdos kraštą iki 1939 m. kovo 25 d. LCVA, f. 929, ap. 3, b. 1095.
3. Kariuomenės štabo II skyriaus Pranešimas Nr.35497: Žinios apie Klaipėdos kraštą iki 1939 m. kovo 27 d. LCVA, f. 929, ap. 3, b. 1095.
4. Kariuomenės štabo II skyriaus Pranešimas Nr.35531: Žinios apie Klaipėdos kraštą iki 1939 m. kovo 30 d. LCVA, f.929, ap. 3, b. 1095.
5. Kriegstagebuch No. 1. 291. I.D. Abt I a. 20-06-1941-15-07-1941 NARA T-315. R-1906.
6. Журнал боевых действий 1 ПрибФ 1944 октябрь. ЦАМО, Фонд: 235, Описание: 2074, Дело: 857.
7. Журнал боевых действий 5 гв. ТА за октябрь, ноябрь, декабрь м-цы 1944 г. ЦАМО, Фонд: 332, Описание: 4948, Дело: 216.
8. Журнал боевых действий 6 гв. А за октябрь м-ц 1944 г. ЦАМО, Фонд: 335, Описание: 5113, Дело: 379.
9. Журнал боевых действий 43 А за октябрь м-ц 1944 г. ЦАМО, Фонд: 398, Описание: 9308, Дело: 727.
10. Журнал боевых действий 43 А за ноябрь м-ц 1944 г. ЦАМО, Фонд: 398, Описание: 9308, Дело: 753.
11. Журнал боевых действий 1 СК за октябрь м-ц 1944 г. ЦАМО, Фонд: 805, Описание: 1, Дело: 61.
12. Журнал боевых действий 19 СК за октябрь м-ц 1944 г. ЦАМО, Фонд: 859, Описание: 1, Дело: 82.
13. Журнал боевых действий 92 СК за октябрь м-ц 1944 г. ЦАМО, Фонд: 985, Описание: 1, Дело: 198.
14. Журнал боевых действий 32 СД за октябрь м-ц 1944 г. ЦАМО, Фонд: 859, Описание: 1, Дело: 94.
15. Журнал боевых действий 32 СД за январь м-ц 1945 г. ЦАМО, Фонд: 1117, Описание: 1, Дело: 8.
16. Журнал боевых действий 70 СД за ноябрь м-ц 1944 г. ЦАМО, Фонд: 859, Описание: 1, Дело: 94.
17. Журнал боевых действий 145 СД за октябрь м-ц 1944 г. ЦАМО, Фонд 1372, Описание 1, Дело 49.
18. Журнал боевых действий 179 СД за октябрь м-ц 1944 г. ЦАМО, Фонд 1427, Описание 1, Дело 52.
19. Журнал боевых действий 179 СД за, январь по 28 февраля 1944 г. ЦАМО, Фонд 1427, Описание 1, Дело 69.
20. Журнал боевых действий 306 СД за октябрь м-ц 1944 г. ЦАМО, Фонд 1614, Описание 1, Дело 111.
21. Журнал боевых действий 306 СД за октябрь м-ц 1944 г. ЦАМО, Фонд 1614, Описание 1, Дело 120.
22. Журнал боевых действий 306 СД за ноябрь м-ц 1944 г. ЦАМО, Фонд 1614, Описание: 1, Дело 133.

23. Журнал боевых действий 619 АП за январь 1945 г. ЦАМО, Фонд: 11660, Описание: 0000001, Дело: 0025.
24. Журнал боевых действий 1188 СП за октябрь м-ц 1944 г. ЦАМО, Фонд: 7844, Описание: 0395580с, Дело: 0002.
25. Очищение косы Курише-Нерунг от противника частями 344 СД. ЦАМО, Фонд: 859, Описание: 1, Дело: 151.
26. Схема оборонительных рубежей противника на направлении Шауляй-Мемель по состоянию на 01-10-1944 г. ЦАМО, Фонд: 332, Описание: 4948, Дело: 218.

Literatūros sąrašas

1. BUTTAR, P. Tarp milžinų. Mūšis dėl Baltijos šalių 1939-1945. Kaunas, 2014.
2. BÖLSCHER, B. Hitlers Marine im Landkriegseinsatz 1939-1945. Herstellung und verlag, 2015.
3. CONZE, W. Die Geschichte der 291. Infanterie-Division 1940 – 1945. Verlag Hans-Henning Podzun Bad Nauheim, 1953.
4. DABROVOLSKAS, J. Lietuviai kariai didžiojo tėvynės karo frontuose. Vilnius, 1967.
5. Denkschrift über die russische Landesbefestigung. Berlin, 1942.
6. DIECKERT, K.; GROßMANN, H. Der Kampf um Ostpreußen. Stuttgart, 1991.
7. ELERTAS, D. Kopgalis. Klaipėda, 2002.
8. HARNIER von, W. W. Artillerie im Küstenkampf. München, 1970 (?).
9. HOGG, Ian. V. German Artillery of World War Two. Mechanicsburg, 1997.
10. JOKUBAUSKAS, V. „Mažųjų kariuomenių“ galia ir paramilitarizmas. Tarpukario Lietuvos atvejis. Klaipėda, 2014.
11. KAVALIAUSKAS, L. Antro pasaulinio karo jūrinio paveldo objektai Lietuvoje. In Tarptautinės mokslinės konferencijos „Jūrinio kultūros paveldo išsaugojimas: patirtis ir galimybės“ pranešimų medžiaga. Klaipėda, 2009.
12. KLIMIECKI, M. Polskie reakcje na zajęcie Kłajpedy przez Niemcy w 1939 r. In Baltijos regiono istorija ir kultūra: Lietuva ir Lenkija. Karinė istorija, archeologija, etnologija. (Acta Historica universitatis Klaipedensis, t. XV). Klaipėda, 2007.
13. LUNIA, V. 156-asis pulkas mūšyje dėl Klaipėdos. In Tu pameni, drauge... Vilnius, 1975.
14. MIKULICZ, S. Klaipėda w polityce europejskiej, 1918-1939. Warszawa, 1976.
15. ORLOV, V. SSRS įtvirtinimai Lietuvos pasienyje (1940-1941). In XX amžiaus fortifikacija Lietuvoje. Kaunas, 2008.
16. PETRIKĖNAS, V. Inžinerinės priemonės Lietuvos gynyboje (1919-1940). In XX amžiaus fortifikacija Lietuvoje, Kaunas, 2008.
17. POČIŪNAS, A. Kauno tvirtovės gynyba 1915 metais. Vilnius, 2008.
18. REHFELDT, H. H. Su tankų korpusu „Grossdeutschland“ Rusijoje, Vengrijoje, Lietuvoje ir kovoje dėl Rytprūsių. Vilnius, 2015.
19. ROLF, R. Atlantikwall Batteries and Bunkers. Middelburg, 2014.
20. ROLF, R. Vokiečių pakrantės gynybos įtvirtinimai Klaipėdos krašte (1939-1944) In XX amžiaus fortifikacija Lietuvoje. Kaunas, 2008.
21. ROLF, R. Der Atlantikwall - Die Bauten der deutschen Küstenbefestigungen 1940-1945. Osnabrück, 1998.
22. SAFRONOVAS, V. „Jūreiviai Klaipėdoje dominuoja“. In Kareivinės, tapusios Klaipėdos universitetu. Klaipėda, 2012.
23. SAFRONOVAS, V. Klaipėdos užėmimo istorijos 1944-1945 metais kontroversijos. In Antrojo pasaulinio karo pabaiga rytų Prūsijoje: faktai ir istorinės įžvalgos (Acta Historica Universitatis Klaipedensis, t. XVIII), Klaipėda, 2009.
24. SCHÖN, H. Die letzten Kriegstage: Ostseehäfen, 1945. Stuttgart, 1995.
25. SIMONAITIS, P. Molo švityryje suplevėsavo Raudonoji vėliava. In Tu pameni, drauge... Vilnius, 1975.
26. SPAETER, H. The History of the Panzerkorps Grossdeutschland, Vol. 2. J.J. Fedorowicz Publishing, 1995.
27. SURGAILIS, G. Lietuvos karinis laivynas 1935-1940. Vilnius, 2003.

28. ŠLIOGERIS, V. Pajūrio fortifikacijos. In Tarptautinė konferencija gynybinis paveldas Lietuvoje. Vilnius, 2004.
29. ŠTUOPYS, A. Kranto ir priešlėktuvinės (FLAK) artilerijos baterijos Klaipėdoje: Bandymai datuoti statybų laikotarpį. In Klaipėdos krašto aneksija 1939 m.: Politiniai, ideologiniai, socialiniai ir kariniai aspektai. (Acta historica universitatis Klaipedensis, t. XXI). Klaipėda, 2010.
30. ŠTUOPYS, A. Antrojo pasaulinio karo laikotarpio tunelinės konstrukcijos slėptuvės Memelyje/Klaipėdoje. In Antrojo pasaulinio karo pabaiga Rytų Prūsijoje: faktai ir istorinės įžvalgos. (Acta historica universitatis Klaipedensis, t. XVIII). Klaipėda, 2009.
31. VAREIKIS, V. Politiniai ir kariniai Klaipėdos krašto praradimo aspektai 1938-1939 metais In Klaipėdos krašto aneksija 1939 m.: Politiniai, ideologiniai, socialiniai ir kariniai aspektai (Acta Historica Universitatis Klaipedensis, t. XXI). Klaipėda, 2010.
32. VAREIKIS, V. Klaipėda XX amžiuje . Klaipėda, 1993.
33. WEAL, J. Junkers Ju 88 Kampfgeschwader on the Russian Front. Osprey Publishing, 2010.
34. ŽOSTAUTAITĖ, P. Klaipėda – Lietuvos uostas (1923-1939). Vilnius, 1990.
35. БЕЛЕВИТНЕВ, Р. А., ЛОСЬ, А. Ф Крепость без фортов. Москва, 1966.
36. БУЛДЫГИН, С. Б. Оборона Лиепай. Санкт-Петербург, 2018.
37. БУЛДЫГИН, С. Б. Накануне. История Прибалтийского особого военного округа. Санкт-Петербург, 2014.
38. БУЛДЫГИН, С. Б. Моонзунд 1941. Санкт-Петербург, 2013.
39. БУЛДЫГИН, С. Б. Строительство укрепленных районов и формирование частей для них в прибалтийском особом военном округе. Часть 2 In Baltfort Nr.4 (9), Рига, 2009.
40. БУЛДЫГИН, С. Б. Строительство укрепленных районов и формирование частей для них в Прибалтийском особом военном округе в 1941 г. Часть 1. In Baltfort Nr.3 (8), Рига, 2009.
41. БУТУЛИС, И. ЗУНДА, А. История Латвии. Рига, 2010.
42. Документы внешней политики СССР. Том 22. Кн. 2. 1 сентября — 31 декабря 1939 г. Москва, 1992.
43. КАУФМАН Дж. Э; КАУФМАН Г. У. Фортификация Второй мировой войны 1939-1945. III Рейх. Москва, 2006.
44. КАУФМАН Дж. Э. Фортификация Второй мировой войны 1939-1945. Европа. Москва, 2006.
45. КОВАЛЕВ, С.Н., МИХАЙЛОВ А.А. Создание баз балтийского флота СССР в Эстонии и Латвии осенью 1939 – весной 1940 года. In Научно-технические ведомости СПбГПУ. Гуманитарные и общественные науки. Т. 1 (118). Санкт-Петербург, 2011.
46. МЕЛКОНОВ, Ю. Ю. Пушки Курляндского берега. Рига, 2005.
47. МЕЛКОНОВ, Ю. Ю. На Клайпедском рейде. In BALTFORT, 3 (12), Рига 2010.
48. Мировая война 1939-1945. Взгляд побежденных. Москва, 2002.
49. ПЕТРОВ, П. В. Краснознаменный балтийский флот накануне великой отечественной войны: 1935 – весна 1941 гг. Диссертация на соискание ученой степени доктора исторических наук. Том 1. Санкт-Петербург, 2014
50. ТРЭЙФЕЛЬТ, Р. Оборонительные сооружения на северо-восточной границе Эстонской Республики в 1919–1939 гг. Baltfort, Nr.4 (9), 2009.
51. ТХОР, В.А. ДОТ № 1 Латвийской армии. Baltfort, Nr.2 (3), 2008.
52. ХАРУК А. Артиллерия Вермахта. Москва, 2010.
53. ЧЕРНЫШЕВ, А. А., КУЛАГИН К. Л. Советские крейсера Великой Отечественной. От "Кирова" до "Кагановича". Москва, 2007, с. 57.

54. ШИРОКОРАД, А. Б. Энциклопедия отечественной артиллерии. Минск, 2000.
55. ЯКОВЛЕВ, В.В. История крепостей. Санкт-Петербург, 1995.

Periodikos leidinių sąrašas

1. Lietuvos aidas, 1939 03 24, Nr. 135 (4537).
2. Memeler Dampfboot. 1939-04-13, No. 85.
3. Memeler Dampfboot. 1939-04-23, No. 93.
4. Memeler Dampfboot. 1939-05-17, No. 112.

Internetinės svetainės

1. <https://pamyat-naroda.ru>
2. VII. Marineartillerieabteilung. Prieiga per internetą: [žiūrėta 2019-03-26]. <https://www.axis-history.com/books/370-germany-kriegsmarine/kriegsmarinekuestenartillerieeinheiten/7121-vii-marineartillerieabteilung>.
3. Marineartillerieabteilung 117. Prieiga per internetą: [žiūrėta 2019-03-26]. <https://www.axishistory.com/books/370-germany-kriegsmarine/kriegsmarine-kuestenartillerieeinheiten/7127-marine-artillerieabteilung-117>.
4. Marineflakabteilung 217(1). Prieiga per internetą: [žiūrėta 2019-03-26] <https://www.axis-history.com/books/371-germany-kriegsmarine/kriegsmarine-flakeinheiten/7298-marine-flak-abteilung-217-1>.
5. Marine-Artillerie-Abteilung 532 Prieiga per internetą: [žiūrėta 2019-05-17] <http://www.lexikon-der-wehrmacht.de/Gliederungen/MarineArtAbt/MarineArtAbt532.htm>
6. Marineflakabteilung 711 (1) Prieiga per internetą: [žiūrėta 2019-05-16] <https://www.axishistory.com/books/371-germany-kriegsmarine/kriegsmarine-flakeinheiten/7356-marineflakabteilung-711-1>
7. Marineflakabteilung 712 (1) Prieiga per internetą: [žiūrėta 2019-05-16]. <https://www.axishistory.com/books/371-germany-kriegsmarine/kriegsmarine-flakeinheiten/7358-marineflakabteilung-712-1>.
8. Marineflakabteilung 712 (2) Prieiga per internetą: [žiūrėta 2019-05-16]. <https://www.axishistory.com/books/371-germany-kriegsmarine/kriegsmarine-flakeinheiten/7359-marineflakabteilung-712-2>.
9. MITROFANOV, F. A. Memel's Batteries. International Naval Journal, 2015, Vol.(8). Prieiga per internetą: [žiūrėta 2019-02-15] http://www.ejournal37.com/journals_-n/1451236999.pdf.
10. БЕЛОБОРОДОВ, А. П. Всегда в бою. Prieiga per internetą: [žiūrėta 2018-07-16] <http://militera.lib.ru/memo/russian/beloborodov2/14.html>
11. ИВАНОВ, О. Д., ЧЕЧЕТКИН, В. А. Комендант укрепрайона. In В июне сорок первого... Страницы героической обороны Лиепайи. Рига, 1986, prieiga per internetą: <http://www.nashapobeda.lv/996.html>.
12. КЛЕИН, А. Х. Столкновение. In В июне сорок первого... Страницы героической обороны Лиепайи. Рига, 1986. Prieiga per internetą: [žiūrėta 2019-05-09] <http://www.nashapobeda.lv/1064.html>.
13. ОРЛОВ А. И. Полк принимает бои. In В июне сорок первого... Рига, 1986, Prieiga per internetą: [žiūrėta 2019-02-16] <http://www.nashapobeda.lv/972.html>
14. Отчет о боевой деятельности Либавской военно морской базы с 22 по 27 июня 1941 года. Prieiga per internetą: [žiūrėta 2019-04-16] <http://www.nashapobeda.lv/1146.html>
15. САВЧЕНКО В. И. Семь огненных дней Лиепайи. Рига, 1985, Prieiga per internetą: [žiūrėta 2019-04-16] <http://nashapobeda.lv/1514.html>

Priedai

Tobruko bunkeriai Liepojos miesto apylinkėse

Liepoja		
Tobruko bunkerio numeris	Tobruko bunkerio tipas	Tobruko bunkerio koordinatės
1	Ringstand 58c	56°28'38.63"N 21° 0'7.82"E
2	Ringstand 58c	56°28'40.80"N 21° 0'18.03"E
3	Ringstand 58c	56°28'41.70"N 21° 0'26.77"E
4	Ringstand 58c	56°28'39.46"N 21° 1'36.34"E
5	Ringstand 58c	56°35'18.69"N 21° 1'41.89"E
6	Ringstand 58c	56°35'8.42"N 21° 2'1.43"E
7	Ringstand 58c	56°34'47.51"N 21° 2'32.46"E
8	Ringstand 58c	56°34'46.26"N 21° 2'40.07"E
9	Ringstand 58c	56°34'34.30"N 21° 2'45.51"E
10	Ringstand 58c (?)	56°34'24.59"N 21° 2'57.73"E
11	Ringstand 58c	56°34'14.30"N 21° 3'9.01"E
12	Ringstand 58c	56°34'1.26"N 21° 3'19.08"E
13	Ringstand 58c	56°33'50.91"N 21° 3'27.04"E
14	Ringstand 58c	56°33'39.19"N 21° 3'37.89"E
15	Ringstand 58c	56°33'19.50"N 21° 3'51.73"E
16	Ringstand 58c	56°33'14.66"N 21° 4'16.97"E
17	Ringstand 58c	56°33'12.44"N 21° 4'19.96"E
18	Ringstand 58c	56°33'4.71"N 21° 4'21.80"E
19	Ringstand 58c	56°32'55.95"N 21° 4'36.18"E
20	Ringstand 58c	56°32'48.11"N 21° 4'51.06"E
21	Ringstand 58c	56°32'40.49"N 21° 5'3.43"E
22	Ringstand 58c	56°32'34.17"N 21° 5'6.16"E
23	Ringstand 58c	56°32'28.66"N 21° 5'1.83"E
24	Ringstand 58c	56°32'19.84"N 21° 4'35.97"E
25	Ringstand 58c	56°32'17.73"N 21° 4'33.87"E
26	Ringstand 58c	56°32'13.20"N 21° 4'29.02"E
27	Ringstand 58c	56°32'7.74"N 21° 4'24.74"E
28	Ringstand 58c	56°32'4.96"N 21° 4'27.07"E
29	Ringstand 58c	56°31'58.12"N 21° 4'27.66"E
30	Ringstand 58c	56°31'58.09"N 21° 4'21.31"E
31	Ringstand 58c	56°31'59.90"N 21° 4'22.17"E
32	Ringstand 58c	56°32'6.17"N 21° 3'54.26"E
33	Ringstand 58c	56°28'51.46"N 21° 0'43.88"E

Kocho bunkeriai Klaipėdos miesto apylinkėse

Kvietiniai		
Kocho bunkerio numeris	Kocho bunkerio tipas	Kocho bunkerio koordinatės
1	Platusis	55°44'29.02"N 21°25'46.21"E
2	Platusis	55°44'30.93"N 21°25'46.15"E
3	Platusis	55°44'32.69"N 21°25'45.92"E
4	Platusis	55°44'27.30"N 21°25'43.19"E
5	Platusis	55°44'24.89"N 21°25'42.17"E
6	Platusis	55°44'23.21"N 21°25'41.52"E
7	Platusis	55°44'21.80"N 21°25'40.41"E
8	Platusis	55°44'20.50"N 21°25'38.72"E
9	Platusis	55°44'19.01"N 21°25'35.05"E
10	Platusis	55°44'18.89"N 21°25'31.52"E
11	Platusis	55°44'19.14"N 21°25'28.92"E
12	Platusis	55°44'22.17"N 21°25'27.17"E
13	Platusis	55°44'18.82"N 21°25'22.11"E
14	Platusis	55°44'17.21"N 21°25'17.84"E
15	Platusis	55°44'16.31"N 21°25'13.90"E
16	Platusis	55°44'15.55"N 21°25'9.29"E
17	Platusis	55°44'18.40"N 21°25'10.35"E
18	Platusis	55°44'14.67"N 21°25'5.48"E
19	Platusis	55°44'14.84"N 21°25'1.58"E
20	Platusis	55°44'15.49"N 21°24'55.83"E
21	Platusis	55°44'14.13"N 21°24'52.13"E
22	Platusis	55°44'3.37"N 21°24'34.50"E
23	Platusis	55°44'5.00"N 21°24'30.53"E
24	Platusis	55°44'1.11"N 21°24'31.03"E
25	Platusis	55°43'59.93"N 21°24'29.76"E
26	Platusis	55°43'58.86"N 21°24'31.26"E
27	Platusis	55°43'53.15"N 21°24'28.88"E
28	Platusis	55°43'51.76"N 21°24'28.79"E
Kvietiniai-Antkalis		
1	Platusis	55°45'16.84"N 21°25'50.71"E
2	Platusis	55°45'15.32"N 21°25'51.15"E
3	Platusis	55°45'13.15"N 21°25'49.88"E
4	Platusis	55°45'8.85"N 21°25'46.89"E
5	Platusis	55°45'2.25"N 21°25'33.56"E
6	Platusis	55°45'3.54"N 21°25'47.11"E
7	Platusis	55°45'1.58"N 21°25'49.26"E
8	Platusis	55°44'52.73"N 21°25'46.39"E

9	Platusis	55°45'23.59"N 21°25'48.07"E
10	Platusis	55°45'25.69"N 21°25'49.25"E
11	Platusis	55°45'29.13"N 21°25'47.55"E
12	Platusis	55°45'32.75"N 21°25'45.10"E
13	Platusis	55°45'51.92"N 21°25'30.37"E
14	Platusis	55°45'53.86"N 21°25'28.30"E
15	Platusis	55°45'56.42"N 21°25'26.64"E
16	Platusis	55°45'59.13"N 21°25'24.25"E
17	Platusis	55°45'59.01"N 21°25'15.71"E
18	Platusis	55°46'9.86"N 21°25'16.40"E
19	Platusis	55°46'10.68"N 21°25'16.11"E
20	Platusis	55°46'12.40"N 21°25'15.39"E
21	Platusis	55°46'15.22"N 21°25'14.45"E
22	Platusis	55°46'20.21"N 21°25'7.98"E
23	Platusis	55°46'22.87"N 21°25'11.50"E
24	Platusis	55°46'25.15"N 21°25'8.95"E
25	Platusis	55°46'28.45"N 21°25'8.65"E
26	Platusis	55°44'40.00"N 21°25'50.72"E
27	Platusis	55°45'7.39"N 21°25'47.06"E
28	Platusis	55°45'16.43"N 21°25'50.70"E
29	Platusis	55°45'49.61"N 21°25'31.83"E
30	Platusis	55°46'26.77"N 21°25'4.52"E
31	Platusis	55°46'28.98"N 21°25'4.19"E
32	Platusis	55°46'34.36"N 21°24'56.98"E
33	Platusis	55°46'33.62"N 21°25'6.79"E
34	Platusis	55°46'35.23"N 21°25'6.91"E
35	Platusis	55°46'40.06"N 21°25'5.87"E
36	Platusis	55°46'42.11"N 21°25'7.41"E
37	Platusis	55°46'47.41"N 21°25'5.75"E
38	Platusis	55°46'48.47"N 21°25'8.27"E
39	Platusis	55°46'55.00"N 21°25'12.00"E
40	Platusis	55°46'56.50"N 21°25'7.60"E
41	Platusis	55°46'58.63"N 21°25'11.67"E
42	Platusis	55°47'0.50"N 21°25'13.90"E
43	Platusis	55°47'21.20"N 21°25'6.50"E
44	Platusis	55°47'23.60"N 21°25'7.50"E
45	Platusis	55°47'24.01"N 21°25'2.20"E
46	Platusis	55°47'26.30"N 21°24'56.10"E
47	Platusis	55°47'29.60"N 21°25'8.40"E
48	Platusis	55°47'30.30"N 21°25'34.00"E
49	Platusis	55°47'32.20"N 21°25'34.30"E

Priedas Nr. 1/1 Tobruko bunkeriai Liepojoje

Nuotraukos autoriaus (2018-03-03)

Priedas Nr. 1/2 Tobruko bunkeriai Liepojoje

Nuotraukos autoriaus (2018-03-03 – 2018-03-10)

Priedas Nr. 1/3 Tobruko bunkeriai Liepojoje

Nuotraukos autoriaus (2018-03-10)

Priedas Nr. 1/4 Tobruko bunkeriai Liepojoje

Nuotraukos autoriaus (2018-03-10)

Priedas Nr. 1/5 Tobruko bunkeriai Liepojoje

Nuotraukos autoriaus (2018-03-10 – 2018-03-17)

Priedas Nr. 1/6 Tobruko bunkeriai Liepojoje

Nuotraukos autoriaus (2018-03-17)

Priedas Nr. 2/1 Kocho bunkeriai Kvietinių kaime

Nuotraukos autoriaus (2016-05-08)

Priedas Nr. 2/2 Kocho bunkeriai Kvietinių kaime

Nuotraukos autoriaus (2016-05-08)

Priedas Nr. 2/3 Kocho bunkeriai Kvietinių kaime

Nuotraukos autoriaus (2016-05-08)

Priedas Nr. 2/4 Kocho bunkeriai Kvietinių kaime

Nuotraukos autoriaus (2016-05-08 – 2016-06-03)

Priedas Nr. 2/5 Kocho bunkeriai Kvietinių kaime

Nuotraukos autoriaus (2016-06-03)

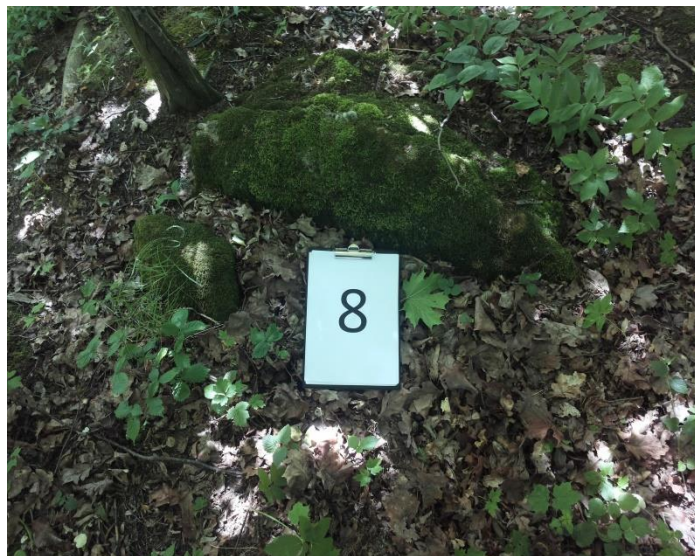
Priedas Nr. 3/1 Kocho bunkeriai Kocho bunkeriai Kvietinių-Antalnio kaimuose

Nuotraukos autoriaus (2016-06-01)

Priedas Nr. 3/2 Kocho bunkeriai Kocho bunkeriai Kvietinių-Antalnio kaimuose

Nuotraukos autoriaus (2016-06-01)

Priedas Nr. 3/3 Kocho bunkeriai Kocho bunkeriai Kvietinių-Antalnio kaimuose

Nuotraukos autoriaus (2016-06-01)

Priedas Nr. 3/4 Kocho bunkeriai Kocho bunkeriai Kvietinių-Antalnio kaimuose

Nuotraukos autoriaus (2016-06-01)

Priedas Nr. 3/5 Kocho bunkeriai Kocho bunkeriai Kvietinių-Antalnio kaimuose

Nuotraukos autorius (2016-06-01 – 2017-07-19)

Priedas Nr. 3/6 Kocho bunkeriai Kocho bunkeriai Kvietinių-Antalnio kaimuose

Nuotraukos autoriaus (2017-07-25)

Priedas Nr. 3/7 Kocho bunkeriai Kocho bunkeriai Kvietinių-Antalnio kaimuose

Nuotraukos autoriaus (2017-07-25)

Priedas Nr. 3/8 Kocho bunkeriai Kocho bunkeriai Kvietinių-Antalnio kaimuose

Nuotraukos autoriaus (2017-07-25)

Priedas Nr. 3/9 Kocho bunkeriai Kocho bunkeriai Kvietinių-Antalnio kaimuose

Nuotraukos autorias (2017-07-25)

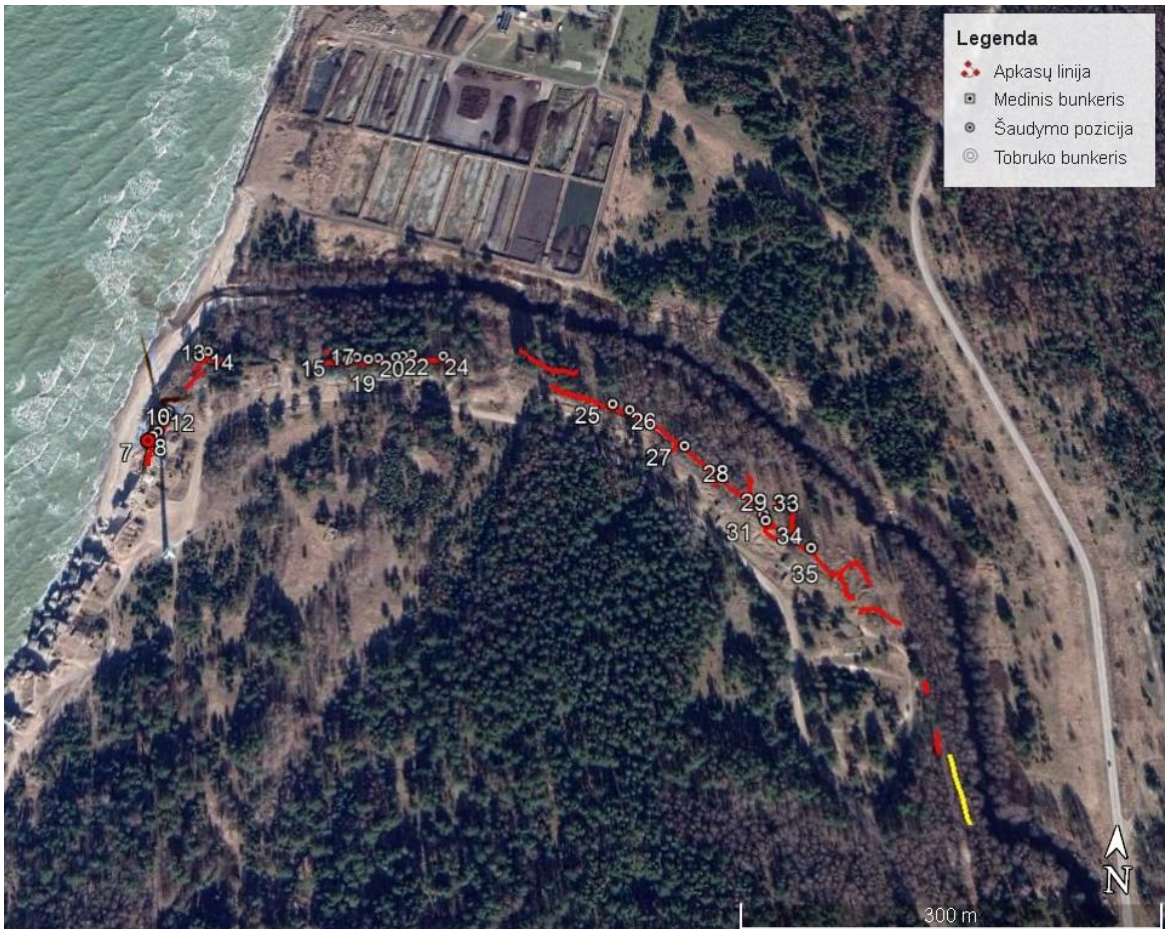
Priedas Nr. 4/1 Tobruko bunkeriai Liepojoje

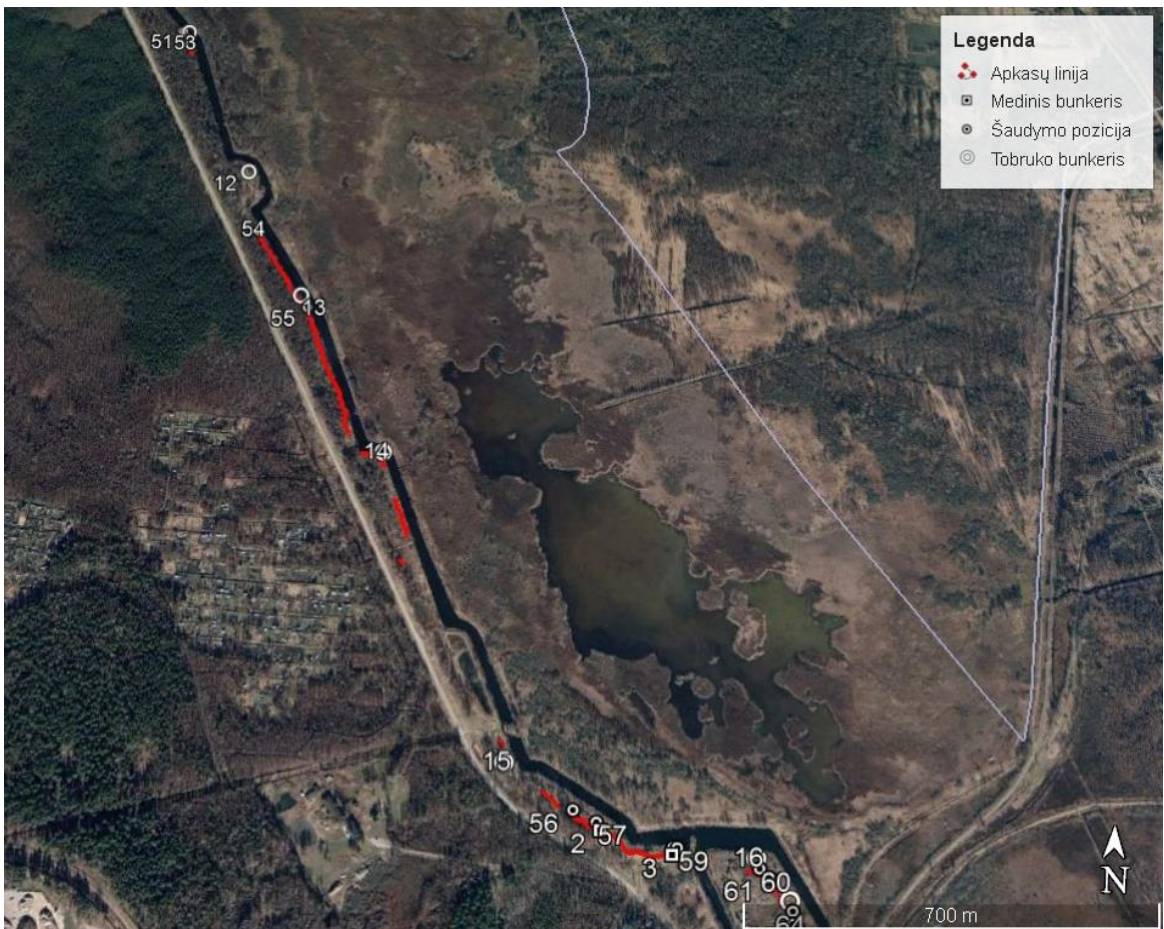
Priedas Nr. 4/2 Tobruko bunkeriai Liepojoje

Priedas Nr. 4/3 Tobruko bunkeriai Liepojoje

Priedas Nr. 4/4 Tobruko bunkeriai Liepojoje

Priedas Nr. 4/5 Tobruko bunkeriai Liepojoje

Priedas Nr. 4/6 Tobruko bunkeriai Liepojoje

Priedas Nr. 4/7 Tobruko bunkeriai Liepojoje

Priedas Nr. 4/8 Tobruko bunkeriai Liepojoje

Priedas Nr. 5/1 Kocho bunkeriai Kvietinių kaime

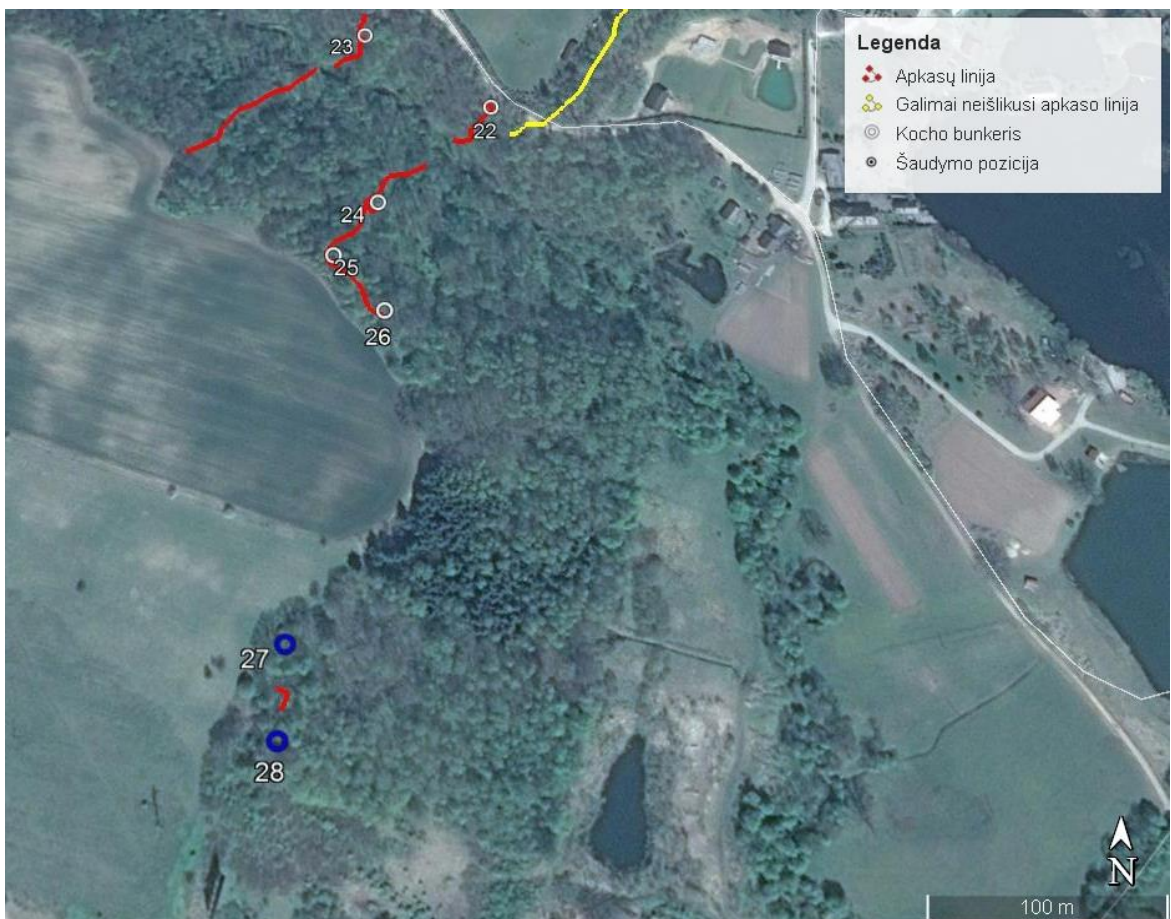
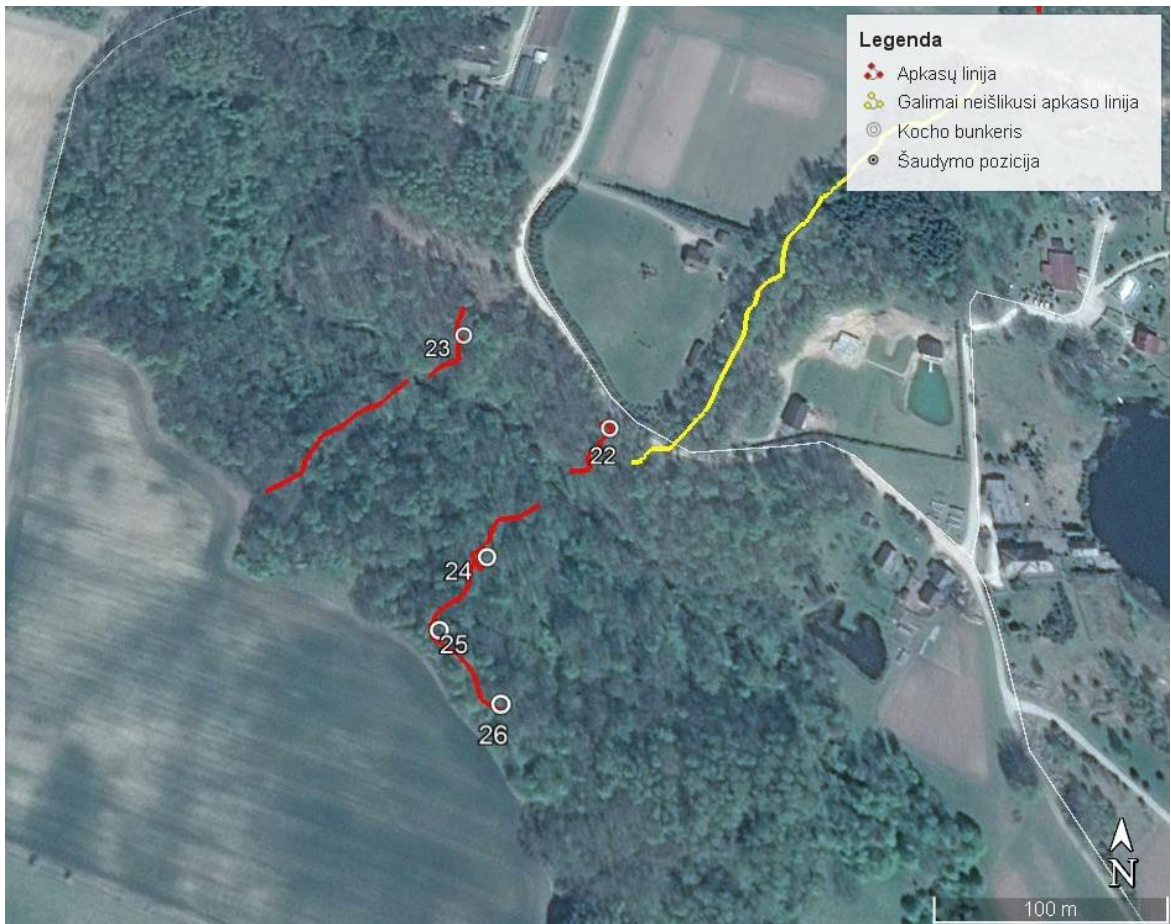
Priedas Nr. 5/2 Kocho bunkeriai Kvietinių kaime

Priedas Nr. 5/3 Kocho bunkeriai Kvietinių kaime

Priedas Nr. 5/4 Kocho bunkeriai Kvietinių kaime

Priedas Nr. 6/1 Kocho bunkeriai Kvietinių-Antalnio kaimuose

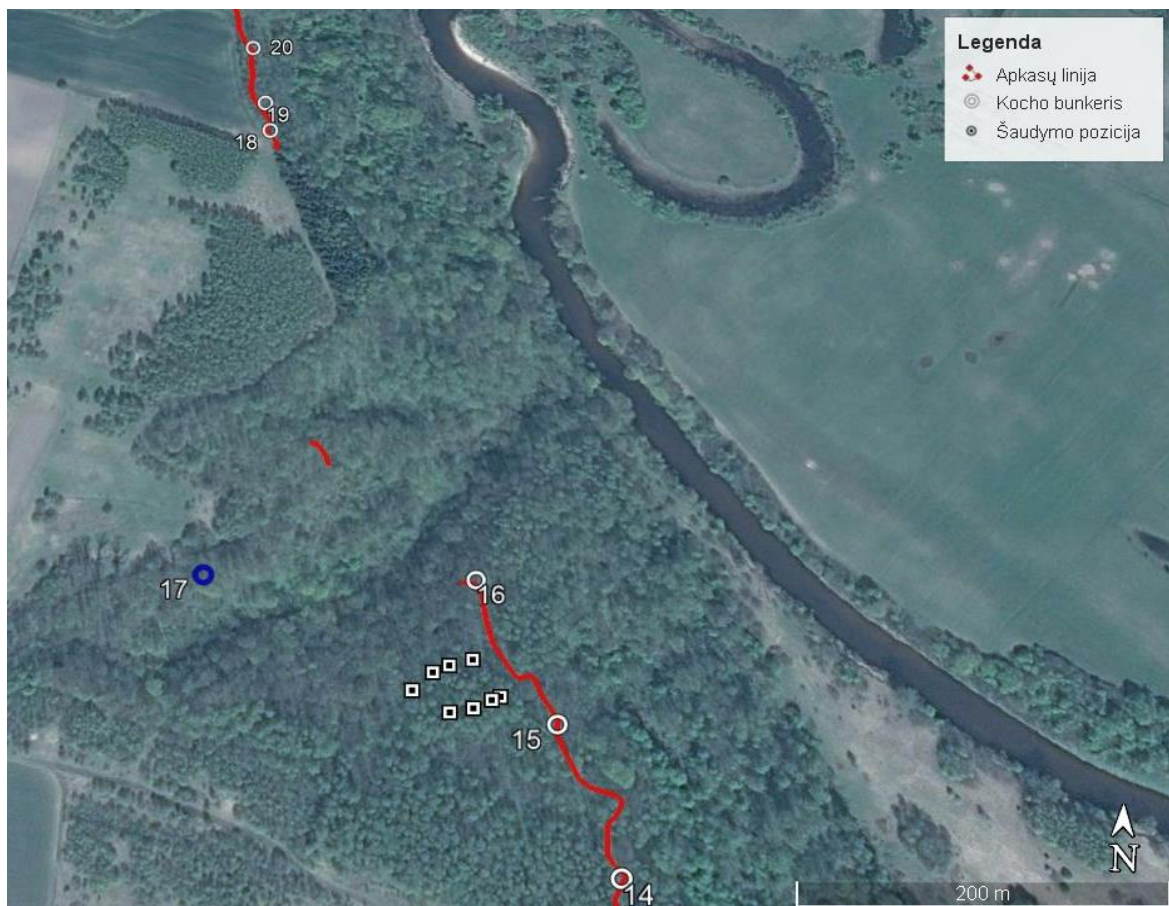
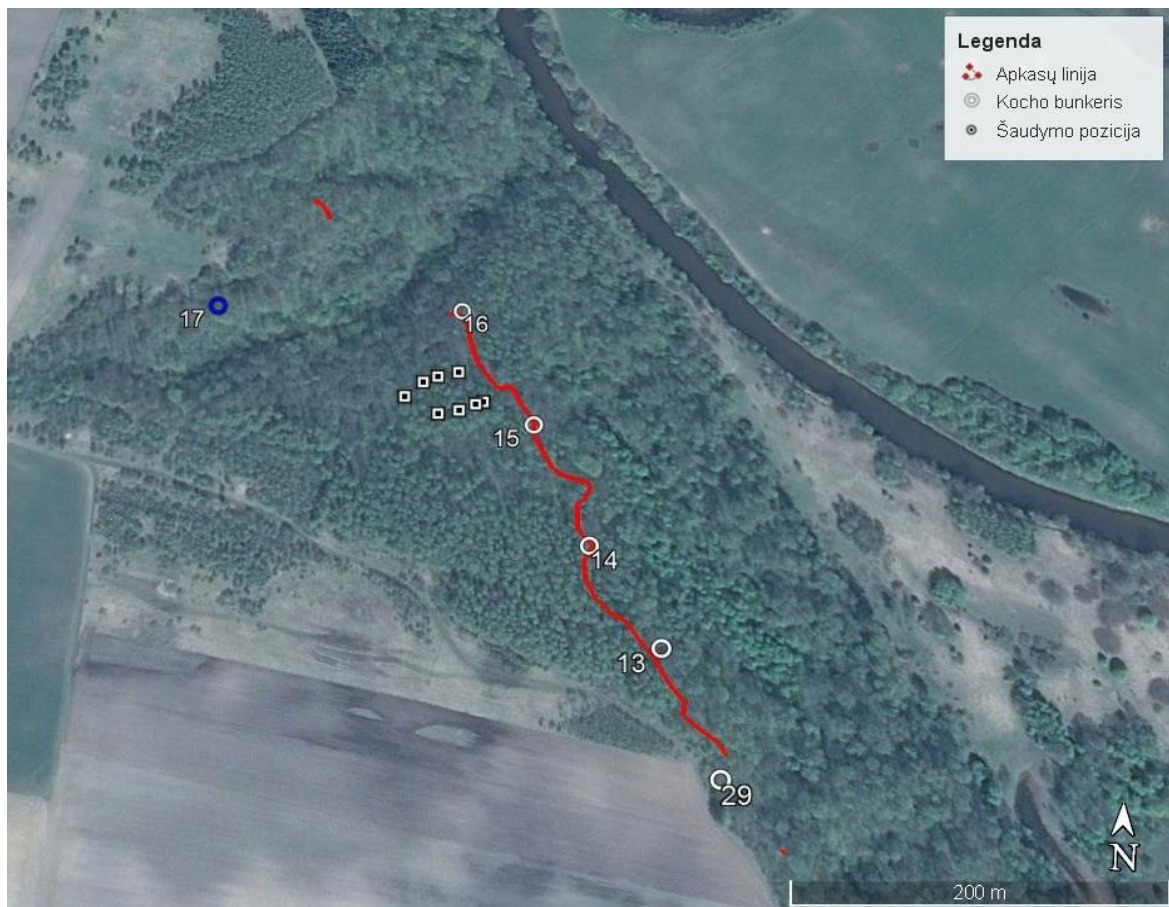
Priedas Nr. 6/2 Kocho bunkeriai Kvietinių-Antalnio kaimuose

Priedas Nr. 6/3 Kocho bunkeriai Kvietinių-Antalnio kaimuose

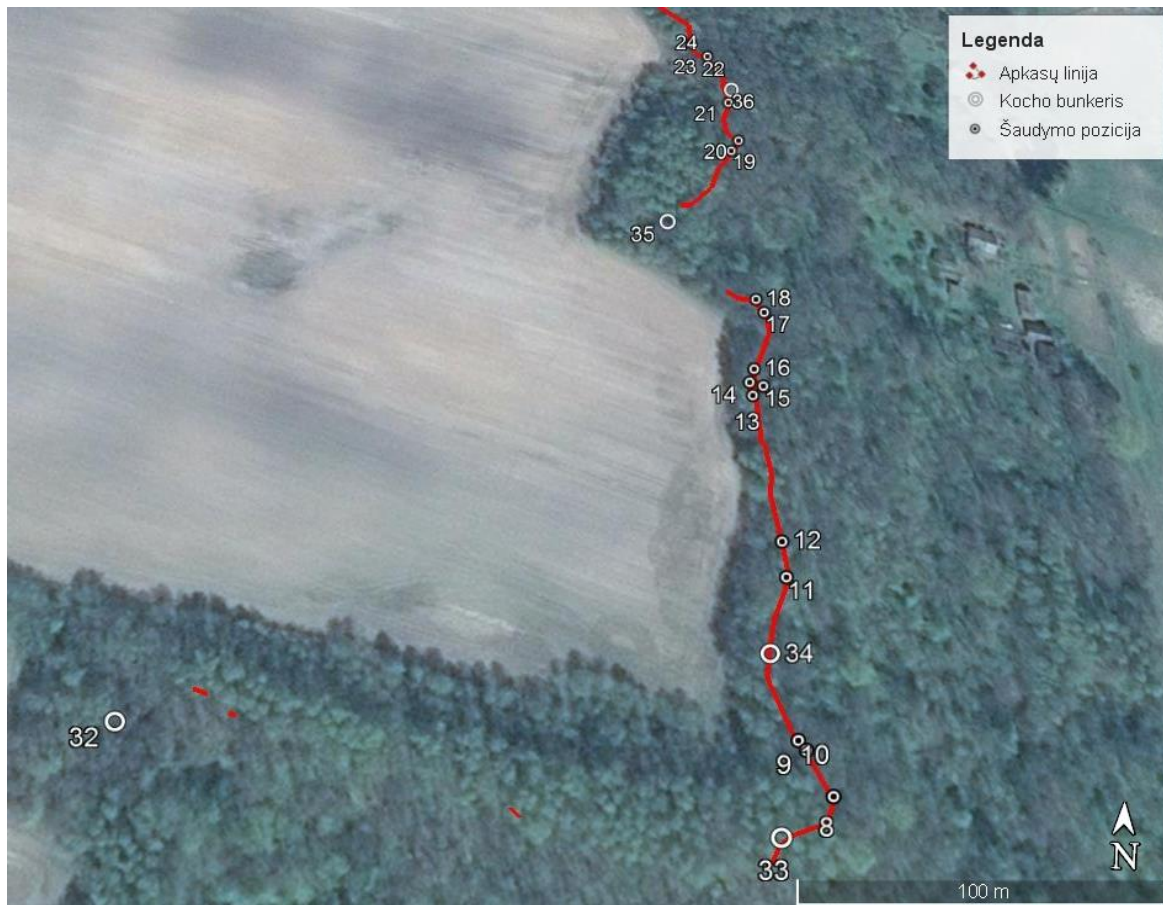
Priedas Nr. 6/4 Kocho bunkeriai Kvietinių-Antalnio kaimuose

Priedas Nr. 6/5 Kocho bunkeriai Kvietinių-Antalnio kaimuose

Priedas Nr. 6/6 Kocho bunkeriai Kvietinių-Antalnio kaimuose

Priedas Nr. 6/7 Kocho bunkeriai Kvietinių-Antalnio kaimuose

Priedas Nr. 6/8 Kocho bunkeriai Kvietinių-Antalnio kaimuose

Priedas Nr. 6/9 Kocho bunkeriai Kvietinių-Antalnio kaimuose

